

HAURAS TASAPAINO

Sananvapaudesta, yksityiselämän ja kunnian suojasta sekä lähdesuojasta
joukkoviestinnässä

Lapin yliopisto
Sanna Harju
Maisteritutkielma
Rikosoikeus
Syksy 2012

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Hauras tasapaino. Sananvapaudesta, yksityiselämän ja kunnian suojasta sekä lähdesuojasta joukkoviestinnässä.

Tekijä: Sanna Harju

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma_x_Laudaturtyö__Lisensiaatintyö__Kirjallinen työ__

Sivumäärä: XIV + 85 s.

Vuosi: syksy 2012

Tiivistelmä:

Tutkielma käsittelee kahta mediaan ja tiedonvälitykseen liittyvää oikeudellista kokonaisuutta: ensinnäkin sananvapauden ja yksityiselämän tai kunnian suojan suhdetta ja toiseksi toimittajan lähdesuojaa. Sananvapautta ja yksityisyyden tai kunnian suojaa käsitellään aluksi perus- ja ihmisoikeuksien kannalta, ja tässä yhteydessä käydään läpi myös jonkin verran perusoikeusteoriaa. Tästä edetään yksityiskohtaisempaan tarkasteluun, jossa näitä oikeuksia käsitellään luvuittain omina kokonaisuuksinaan kirjallisuuden, lainsäädännön ja oikeuskäytännön avulla. Lähdesuojaa koskevassa osiossa tarkastellaan lähdesuojan merkitystä ja tarkoitusta, nykyistä oikeudellista sääntelyä sekä äskettäistä lähdesuojan supistamiseen tähdännyttä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistusta.

Työssä on hyödynnetty runsaasti sekä korkeimman oikeuden että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntöä. Etenkin EIT:n ratkaisukäytännöllä on tutkielmassa olennainen asema, sillä EIT:n ratkaisuilla on huomattavaa tosiasiallista vaikutusta paitsi yksilön oikeusturvan, myös kansallisen lainsäädännön kannalta. Tämä on ilmennyt konkreettisesti myös Suomen kohdalla, kun ihmisoikeustuomioistuimen langettavat tuomiot sananvapausasioissa ovat aiheuttaneet muutospaineita rikoslakimme yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä ja kunnianloukkausta koskeviin pykäliin. Nämä ehdotetut muutokset ovat kattavasti esillä myös tutkielmassa.

Perusoikeuksien välisiä ristiriitoja ratkaistaan punninnalla, jossa ei ole ennalta määrättyä arvojärjestystä, vaan tapauskohtainen arviointi ratkaisee lopputuloksen. Punnintatilanteissa, kuten sananvapauden ja yksityiselämän tai kunnian suoja koskevassa keskustelussa yleensäkin, tärkeintä on kokonaiskuvan hahmottaminen. Perusoikeuksien väliset jännitteet aiheuttavat paljon vaikeita rajanvetotilanteita ja suoranaisia tulkintaongelmia, mutta samalla ne toimivat myös oikeudellisen kehityksen käyttövoimana. Tutkielmassa sananvapaus ja yksityiselämän tai kunnian suoja nähdään jännitteisenä, mutta tämän jännitteen olemassaolo ymmärretään positiiviseksi, uutta luovaksi ja tasapainoa ylläpitäväksi voimaksi, johon tutkielman nimikin viittaa.

Avainsanat: sananvapaus, lähdesuoja, yksityiselämän suoja, kunnian suoja

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_

(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYSLUETTELO

Sisällysluettelo	II
Lähteet	IV
Lyhenteet	XIV
1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman taustaa	1
1.2 Tutkimusaiheen kuvaus ja tutkielman rakenne	2
2. PERUS- JA IHMISOIKEUKSISTA YLEENSÄ	4
2.1 Käsitteestä ja historiallisesta kehityksestä	4
2.2 Perusoikeuksien rajoittaminen, rakenne, kollisio ja punninta	7
3. SANANVAPAUESTA	11
3.1 Sananvapauden määritelmästä ja merkityksestä	11
3.2 Sananvapaudesta ihmisoikeutena ja perusoikeutena	12
3.3 Sananvapaus, joukkoviestintä ja journalismi	18
3.3.1 Yleistä	18
3.3.2 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä	19
3.4 EIT:n linjanvetoja sananvapaudesta	20
4. LÄHDESUOJA: OSA SANANVAPAUTTA	24
4.1 Lähdesuojan sisällöstä ja soveltamisalasta	24
4.2 Lähdesuoja rikosprosessissa: esitutkinta ja oikeudenkäynti	27
4.3 Lähdesuojan murtaminen	29
4.4 Lähdesuojaa koskevan lainsäädännön muuttamispyrkimykset	31
4.5 Lähdesuojaan liittyvää oikeuskäytäntöä	34
4.5.1 EIT	34
4.5.2 KKO	38

5. YKSITYISELÄMÄN JA KUNNIAN SUOJA	42
5.1 Yksityisyys, yksityiselämä, kunnia	42
5.2 Yksityiselämän ja kunnian suoja perus- ja ihmisoikeutena	44
5.3 Yksityiselämän suoja rikoslainsäädännössä	45
5.3.1 RL 24:8	45
5.3.2 Suostumus	48
5.3.3 Poikkeus sääntöön: yhteiskunnallisesti merkittävä asia	50
5.3.4 KKO:n oikeuskäytäntöä	52
5.4 Kunnian suoja rikoslainsäädännössä	55
5.4.1 RL 24:9 ja 24:10	55
5.4.2 KKO:n oikeuskäytäntöä	59
5.5 Yksityisyys, julkisuus ja julkisuuden henkilöt	62
5.5.1 Julkisuuden luonteesta ja ihmisistä julkisuudessa	62
5.5.2 EIT:n ja KKO:n oikeuskäytäntöä	65
6. SANAVAPAUS V. SUOMI	70
6.1 EIT:n langettavat tuomiot	70
6.2 Pohdintaa	76
6.3 Sananvapausrikosten sääntelyn uudistaminen	77
7. RISTIRIITA VAILLA VERTAA VAI TIE TASAPAINOON?	82

LÄHTEET

I KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT

Alexy, Robert: A Theory of Constitutional Rights. Transl. Julian Rivers. Oxford University Press. Oxford 2002. (Alexy 2002)

Alho, Arja: Tilaamatta ja yllätyksenä. Teoksessa Dahlgren, Susanne; Kivistö, Sari & Paasonen, Susanna (toim.): Skandaali! Suomalaisen taiteen ja politiikan mediakohut. Helsinki-kirjat. Helsinki 2011, s. 93-114. (Alho 2011)

Arolainen, Teuvo: Julkisuus, yksilö ja toimittaja – entä sananvapaus? Teoksessa Kenestä saa kertoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2004. Forum Iuris. Helsingin yliopisto. Helsinki 2005. (Arolainen 2005)

Frände, Dan & Wahlberg, Markus: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. Teoksessa Frände, Dan; Matikkala, Jussi; Tapani, Jussi; Tolvanen, Matti; Viljanen, Pekka & Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita. Helsinki 2006. (Frände & Wahlberg 2006)

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Toinen, uudistettu painos. Edita. Helsinki 2012. (Frände 2012)

Habermas, Jürgen: Julkisuuden rakennemuutos: tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino. Tampere 2004. (Habermas 2004)

Hallberg, Pekka: Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka; Karapuu, Heikki; Ojanen, Tuomas; Scheinin, Martin; Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Toinen, uudistettu painos. WSOY. Helsinki 2011, s. 29-60. (Hallberg 2011)

Helminen, Klaus; Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti: Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum. Helsinki 2005. (Helminen ym. 2005)

Hemánus, Pertti: Journalistinen vapaus. Gaudeamus. Helsinki 1983. (Hemánus 1983)

Hemánus, Pertti: Viestinnän ja joukkotiedotuksen perusteet. Johdatusta tiedotusoppiin 1. Yliopistopaino. Helsinki 1989. (Hemánus 1989)

- Jallinoja, Riitta: Moderni säädyllyisyys. Gaudeamus. Helsinki 1997. (Jallinoja 1997)
- Juholin, Elisa & Kuutti, Heikki: Mediapeli – Anatomia ja keinot. Inforviestintä. Helsinki 2003. (Juholin & Kuutti 2003)
- Karapuu, Heikki: Perusoikeuksien käsite ja luokittelu. Teoksessa Hallberg, Pekka; Karapuu, Heikki; Ojanen, Tuomas; Scheinin, Martin; Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Toinen, uudistettu painos. Helsinki 2011, s. 63-88 (Karapuu 2011)
- Kunelius, Risto: Journalismi nelijalkaisena otuksena. Tiedotustutkimus 3/2000, s. 4-27. (Kunelius 2000)
- Kunnari, Marika: "Minun ääntäni ei sänkyakrobaatit saa..." Tutkimus poliitikon yksityiselämän poliittisuudesta. Lapin yliopiston yhteiskuntatutkimuksen laitos. Rovaniemi 2006. (Kunnari 2006)
- Kuutti, Heikki: Tutkiva journalismi. Journalistinen suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkivuus. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä 1995.
- Lappalainen, Juha: Todistaja oikeudenkäynnissä. Teoksessa Frände, Dan; Havansi, Erkki; Helenius, Dan; Koulu, Risto; Lappalainen, Juha; Lindfors, Heidi; Niemi, Johanna; Rautio, Jaakko; Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Neljäs, uudistettu painos. WSOY. Helsinki 2012, s. 632-662. (Lappalainen 2012)
- Lever, Annabelle: On Privacy. Routledge. USA 2012. (Lever 2012)
- Mahkonen, Sami: Oikeus yksityisyyteen. WSOY. Helsinki 1997. (Mahkonen 1997)
- Manninen, Sami: Sananvapaus ja julkisuus. Teoksessa Hallberg, Pekka; Karapuu, Heikki; Ojanen, Tuomas; Scheinin, Martin; Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Toinen, uudistettu painos. WSOY. Helsinki 2011, s. 459-492. (Manninen 2011)
- Mäenpää, Olli: Hallinto ja oikeus. Forum Iuris. Helsingin yliopisto. Helsinki 2011. (Mäenpää 2010)
- Mäntylä, Jorma: Totuus markkinoilla. Tampereen yliopisto. Tampere 2007. (Mäntylä 2007)

- Mäntylä, Jorma: Journalistin etiikka. Gaudeamus. Helsinki 2008. (Mäntylä 2008)
- Mäntylä, Jorma & Mörä, Tuomo: Lähdesuojan edut ja ongelmat. Julkaisussa Mörä, Tuomo (toim.): Lähdesuoja – Normit, ideaalit ja käytännöt. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto. Helsinki 2011, s. 143-158. (Mäntylä & Mörä 2011)
- Neuvonen, Riku: Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Talentum. Helsinki 2005. (Neuvonen 2005)
- Neuvonen, Riku: KKO 2005:136. Rikoksentehtäjän nimen julkaiseminen KKO:n tuoreimman ratkaisun valossa. Defensor Legis 2006/2, s. 316-338. (Neuvonen 2006)
- Neuvonen, Riku: ”Perusteltua, mutta ei välttämätöntä” – keskustelua sananvapauden ja yksityiselämän suojan jännitteestä EIT:n uusien ratkaisujen valossa. Oikeus 2010/3, s. 325-328. (Neuvonen 2010)
- Neuvonen, Riku: Sananvapauden sääntely Suomessa. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2012. (Neuvonen 2012)
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin. WSOY. Helsinki 2000. (Niemi-Kiesiläinen 2000)
- Niiranen, Valtteri & Sotamaa, Petteri: Sananvapauslain käsikirja. WSOY. Helsinki 2003. (Niiranen & Sotamaa 2003)
- Nordenstreng, Kaarle: Tiedotusoppi. Johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen. Otava. Helsinki 1978. (Nordenstreng 1978)
- Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari oy ja lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1997. (Nuutila 1997)
- Nuutila, Ari-Matti & Majanen, Martti: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio; Hakamies, Kaarlo; Koskinen, Pekka; Majanen, Martti; Melander, Sakari; Nuotio, Kimmo; Nuutila, Ari-Matti; Ojala, Timo & Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Kolmas, uudistettu painos. WSOY. Helsinki 2009, s. 633-680. (Nuutila & Majanen 2009)
- Näre, Sari: Julkisuudesta ja intimiteetistä. Kirjapaja. Helsinki 2005. (Näre 2005)

Ojanen, Tuomas: Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Forum Iuris. Helsingin yliopisto. Helsinki 2003. (Ojanen 2003)

Ollila, Riitta: Sananvapaus. Tietosanoma. Helsinki 2004. (Ollila 2004)

Ollila, Riitta: KKO 2005:136: Onko rikos yksityiselämää? Lakimies 2006/5, s. 847-858. (Ollila 2006)

Ollila, Riitta: Lex Hymyn uudet tulkinnat – Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen merkitys yksityiselämän suojaan. Defensor Legis 3/2011, s. 338-350. (Ollila 2011)

Pellonpää, Matti; Gullans, Monica; Pölönen, Pasi & Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. Talentum. Helsinki 2012. (Pellonpää ym. 2012)

Petäjä, Ulf: Varför yttrandefrihet? Om rättfärdigandet av yttrandefrihet med utgångspunkt från fem centrala argument i den demokratiska idétraditionen. Växjö Universitet. Växjö 2006. (Petäjä 2006)

Pietilä, Antti-Pekka: Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia. Median muodonmuutos. Art House. Helsinki 2007. (Pietilä 2007)

Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2003. (Pölönen 2003)

Reinboth, Susanna: Myötäilijöiden maassa. Lakimiesuutiset 5/2012 s. 29. (Reinboth 2012)

Ridell, Seija: Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen välimaastossa. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisusarja A 82. Tampere 1994. (Ridell 1994)

Saarenpää, Ahti: Ihminen medioiden raaka-aineena. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari (toim.): Mediaetiikan kipupisteet. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Tampere 2002, s. 35-52. (Saarenpää 2002a)

Saarenpää, Ahti: Yksityisyys, yksityiselämä ja yksilön suoja – Yksityisyyden käsitteellistä kuvausta. Teoksessa Professori Kyösti Holman juhla-kirja. Rovaniemi 2002, s. 313-338. (Saarenpää 2002b)

Saraviita, Ilkka: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Talentum. Helsinki 2005. (Saraviita 2005)

Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Toinen painos. Talentum. Helsinki 2011. (Saraviita 2011)

Stenius, Yrsa: Julkaise ja harkitse. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari (toim.): Mediaetiikan kipupisteet. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Tampere 2002, s. 94-98. (Stenius 2002)

Tiilikka, Päivi: Yksityiselämän suojan tulkinnasta korkeimmassa oikeudessa. Teoksessa Mitä saa sanoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2003. Forum Iuris. Helsingin yliopisto. Helsinki 2004, s. 75-123 (Tiilikka 2004)

Tiilikka, Päivi: ”Julkkisten” yksityiselämän suoja? Teoksessa Kenestä saa kertoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2004. Forum Iuris. Helsingin yliopisto. Helsinki 2005, s. 105-177. (Tiilikka 2005a)

Tiilikka, Päivi: KKO 2005:1. Kunnianloukkaus. Lakimies 2005/3, s. 478-488. (Tiilikka 2005b)

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. WSOY. Helsinki 2007. (Tiilikka 2007)

Tiilikka, Päivi: Journalistin sananvapaus. WSOY. Helsinki 2008. (Tiilikka 2008)

Tiilikka, Päivi: Lähdesuojan yleiseurooppalainen taso. Julkaisussa Mörä, Tuomo (toim.): Lähdesuoja – Normit, ideaalit ja käytännöt. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto. Helsinki 2011, s. 37-46. (Tiilikka 2011a)

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja lähdesuoja Suomessa. Julkaisussa Mörä, Tuomo (toim.): Lähdesuoja – Normit, ideaalit ja käytännöt. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto. Helsinki 2011, s. 11-30. (Tiilikka 2011b)

Tolvanen, Matti & Kukkonen, Reima: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum. Helsinki 2011. (Tolvanen & Kukkonen 2011)

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. WSOY. Helsinki 2001. (Viljanen 2001)

Viljanen, Veli-Pekka: Onko sananvapaus poliittinen perusoikeus? Teoksessa Kulla, Heikki (toim.): Viestintäoikeus. WSOY. Helsinki 2002, s. 85-96. (Viljanen 2002)

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa Hallberg, Pekka; Karapuu, Heikki; Ojanen, Tuomas; Scheinin, Martin; Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Toinen, uudistettu painos. WSOY. Helsinki 2011, s. 139-170. (Viljanen 2011a)

Viljanen, Veli-Pekka: Yksityiselämän suoja. Teoksessa Hallberg, Pekka; Karapuu, Heikki; Ojanen, Tuomas; Scheinin, Martin; Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Toinen, uudistettu painos. WSOY. Helsinki 2011, s. 389-412. (Viljanen 2011b)

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeusuudistus ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Lakimies 5-6/1996, s. 788-815. (Viljanen 1996)

Virolainen, Jyrki & Pölönen, Pasi: Rikosprosessioikeus I. Rikosprosessin perusteet. WSOY. Helsinki 2003. (Virolainen & Pölönen 2003)

Vuortama, Timo: Yksityiselämä ja joukkotiedotus. Kustannus-Mäkelä Oy. Karkkila 1983. (Vuortama 1983)

Vuortama, Timo & Kerosuo, Lauri: Viestinnän lait ja säännöt. Kustannus-Mäkelä Oy. Karkkila 2004. (Vuortama & Kerosuo 2004)

Ziegler, Katja S.: The Princess and the Press: Privacy after *Caroline von Hannover v. Germany*. Teoksessa Ziegler, Katja S. (Ed.) Human Rights and Private Law. Privacy as Autonomy. Hart Publishing. Oxford 2007, s. 189-208. (Ziegler 2007)

II VIRALLISLÄHTEET

OM 49/2012: Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. Sananvapausrikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen. Lausuntotiivistelmä.

OM 24/2012: Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. Sananvapausrikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen.

OM 54/2010: Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita. Sananvapaus, yksilönsuoja ja lähdesuoja Ruotsissa, Norjassa ja Alankomaissa sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä.

PeVL 3/2010 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä tekijänoikeuslain 25 b ja 48 §:n muuttamisesta.

Sisäasianministeriön julkaisut 34/2009: Esitutkinta- ja pakkokeinokomitean mietintö (KM 2009:2). Tiivistelmä lausunnoista.

KM 2009:2: Esitutkinta- ja pakkokeinokomitean mietintö. Komiteanmietintö 2009:2.

OM 11/2005: Oikeusministeriön julkaisuja. Media ja demokratia Suomessa: kriittinen näkökulma.

HE 54/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 6/2000 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi

HE 184/1999 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussääntöjen uudistamiseksi.

PeVM 25/1994 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 2/1990 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

LaVM 9/1986: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 14/1985: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 84/1974: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 27 luvun, painovapauslain 18 ja 39 §:n sekä oikeudenkäytön julkisuudesta annetun lain 1 ja 2 §:n muuttamisesta.

KM 1973:1: Painovapaustoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1973:1

III INTERNET-LÄHTEET

HS.fi 25.9.2012: Ukrainan media protestoi sananvapauden rajoittamista. Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.hs.fi/ulkomaat/Ukrainan+media+protestoi+sanavapauden+rajoittamista/a1305601449898>> 14.11.2012

HS.fi 26.9.2012: Ukrainan hallituspuolue perui aloitteensa herjauslaiksi. Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.hs.fi/ulkomaat/Ukrainan+hallituspuolue+perui+aloitteensa+herjauslaiksi/a1305601749253>> 14.11.2012

jyrkivirolainen.blogspot.fi 3.10.2011: KKO:n Pääministerin morsian kirjan -tuomio (2010:39) ristiriidassa Katariina Souri-tuomion (KKO 2011:72) kanssa? Saatavilla www-muodossa:

<<http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2011/10/487-onko-kkon-paaministerin-morsian.html>> 16.11.2012

suomenkuvalehti.fi 6.6.2009: Tuomo Lappalaisen blogikirjoitus Suomen Kuvalehden internet-sivuilla. Saatavilla www-muodossa:

<<http://suomenkuvalehti.fi/blogit/eri-mielta/turha-hurskastella-seiska>> 14.11.2012

uusisuomi.fi 4.9.2009: Poliisi huolestui Matti Inkinen –vuodosta. Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.uusisuomi.fi/kotimaa/70480-poliisi-huolestui-matti-inkinen-vuodosta>> 14.11.2012

Viestinnän keskusliiton lausunto 31.8.2009 esitutkinta- ja pakkokeinokomitean mietintöön KM 2009:2. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.vkl.fi/files/783/090831Esitutkinta.pdf>>. 14.11.2012.

IV OIKEUSTAPAUKSET

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Lahtonen v. Suomi 17.1.2012
Reinboth ja muut v. Suomi 25.1.2011
Saaristo ja muut v. Suomi 12.10.2010
Niskasaari ja muut v. Suomi 6.7.2010
Flinkkilä ja muut v. Suomi 6.4.2010
Iltalehti ja Karhuvaara v. Suomi 6.4.2010
Jokitaipale ja muut v. Suomi 6.4.2010
Soila v. Suomi 6.4.2010
Tuomela ja muut v. Suomi 6.4.2010
Sanoma Uitgevers B.V. v. Alankomaat 21.3.2009
Eerikäinen ja muut v. Suomi 10.2.2009
Guja v. Moldova 12.2.2008
Voskuil v. Alankomaat 22.11.2007
Cumpana ja Mazare v. Romania 17.12.2004
von Hannover v. Saksa 24.6.2004
Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi 16.11.2004
Selistö v. Suomi 16.11.2004
Ernst ja muut v. Belgia 15.7.2003
Société Prisma Presse v. Ranska 1.7.2003
Roemen ja Schmit v. Luxemburg 25.2.2003
Bergens Tidende ja muut v. Norja 2.5.2000
Bladet Tromsø ja Steensaas v. Norja 20.5.1999
Lehideux ja Isorni v. Ranska 23.9.1998
Oberschlick v. Itävalta (n:o 2) 1.7.1997
De Haes ja Gijssels v. Belgia 24.2.1997
Goodwin v. Britannia 21.3.1996
Jersild v. Tanska 23.9.1994
Thorgeir Thorgeirson v. Islanti 25.6.1992

Castells v. Espanja 23.4.1992

Sunday Times v. Britannia (n:o 1) 26.4.1979

Handyside v. Britannia 7. 12. 1976

Korkein oikeus

KKO 2011:101

KKO 2011:72

KKO 2011:71

KKO 2010:88

KKO 2010:39

KKO 2009:88

KKO 2006:62

KKO 2006:20

KKO 2005:136

KKO 2005:82

KKO 2005:1

KKO 2004:30

KKO 2002:55

KKO 2001:96

KKO 2000:83

KKO 1997:81

KKO 1997:80

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki (kumottu) (30.4.1987/449)
JSN	julkisen sanan neuvosto
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7/1976)
OK	oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
RL	rikoslaki (19.12.1889/399)
sananvapauslaki	laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (13.6.2003/460)
VKSV	valtakunnansyyttäjänvirasto

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman taustaa

Joukkotiedotus on perinteisesti mielletty vallankäytön demokraattiseksi valvontavälineeksi, vahtikoiraksi, joka tasapainottaa etenkin poliittista, yhteiskunnallista ja taloudellista mahtia välittämällä kansalaisille tietoa näiden käytöstä. Tämä rooli joukkotiedotusvälineillä tietysti on edelleenkin, mutta lisäksi media itse on kasvanut nyky-yhteiskunnassa huomattavaksi vallankäyttäjäksi, jonka voima näkyy joka puolella ympärillämme mitä erilaisimmin tavoin. Elisa Juholinin ja Heikki Kuutin sanoin: ”Muodostamme käsityksemme ja ymmärryksemme maailmasta suurelta osin median välittämään ja muokkaamaan tietoon. Tiedonvälitys rakentaa yksilöiden, yhteisöjen ja kokonaisten kansakuntien identiteettejä.”¹ Ei olekaan ihme, että mediaan liittyvät kysymykset kiinnostavat, kiehtovat ja usein myös kiihdyttävät.

Mediaoikeus on melko nuori, mutta sitäkin ajankohtaisempi oikeudenala, jossa tehdään paljon tutkimusta. Mediaan liittyvistä oikeudellisista kysymyksenasetteluista esimerkiksi sananvapautta, joukkotiedotusvälineiden itsesääntelyä ja journalistin korvausvastuuta koskien onkin kirjoitettu Suomessa sangen runsaasti viime vuosina. Myös perusoikeuksista on puhuttu paljon muuallakin kuin juridiikassa.

Etenkin sananvapauden ja yksityisyyden tai kunnian suojan välinen suhde on herättänyt vilkasta keskustelua viime vuosina. Kyse on rikoslainsäädännön rajoista ja pohjimmiltaan perusoikeuskonfliktista. Suomalaisten tuomioistuinten sananvapautta koskevien ratkaisujen pitkäaikainen ongelmallinen suhde Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintojen kanssa on saanut runsaasti julkisuutta. Asia on erityisen ajankohtainen juuri nyt, kun tämä oikeuksien konflikti on lopulta aiheuttamassa muutoksia kotimaiseen sananvapausrikoksia koskevaan lainsäädäntöön. Myös toimittajan lähdesuoja on jokin aika sitten ollut Suomessa suurennuslasin alla esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistusprosessin yhteydessä.

¹ Juholin ja Kuutti 2003 s. 10.

1.2 Tutkimusaiheen kuvaus ja tutkielman rakenne

Tässä tutkielmassa tarkastellaan eräitä mediaa ja tiedonvälitystä koskettavia juridisia kysymyksiä: sananvapauden, yksityiselämän ja kunnian suojan suhdetta sekä toimittajan lähdesuojaa. Ongelmakohtina ovat lähinnä sananvapauden ja yksityisyyden suoja välinen jännite niin suomalaisessa kuin eurooppalaisessakin mittakaavassa sekä erillisenä kysymyksenä toimittajan lähdesuojan eri ulottuvuudet. Kysymysten käsittelyssä näkökulma on rajattu nimenomaan joukkoviestintään ja sen sisällä vielä varsinaiseen toimitukselliseen materiaaliin.

Tutkimus sijoittuu rikosoikeuden alaan, mutta aiheella on paljon liityntöjä myös esimerkiksi mediaoikeuteen, prosessioikeuteen ja persoonallisuus oikeuteen. Ehkä voikin sanoa, että tutkielma yrittää tavoittaa joitakin näiden oikeudenalojen risteämispisteistä. Tieteenalarajoja ylittävän aiheen vuoksi olen pyrkinyt keräämään lähdeaineistoa myös poikkitieteellisesti, sillä olen kokenut että tiukan juridinen tarkastelukulma jättäisi jotakin aiheelle kovin olennaista pois. Työssä on siis hyödynnetty oikeustieteellisten lähteiden lisäksi journalismin ja median tutkimusta sekä sosiologiaa.

Tällaisen aiheen valittuaan kirjoittaja huomaa olevansa sikäli onnellisessa asemassa, että lähdemateriaalista ei ole pulaa. Tutkimus perustuu kirjallisuuden, lainvalmisteluaineiston ja kahden tuomioistuimen (korkein oikeus ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin) ratkaisujen tarkasteluun. Näitä kaikkia on ollut saatavilla runsain mitoin. Tämä on toisaalta helpottanut aiheen monipuolista käsittelyä, toisaalta pakottanut myös rajoittamaan käytettävän aineiston määrää, jotta työssä säilyisi riittävä fokus. Lähestymistapa aiheeseen on enimmäkseen oikeusdogmaattinen. Metodologisesti tutkielma perustuu lähinnä eri aineistojen sisällöntulkintaan eli tekstianalyysiin.

Perusoikeusnäkökulmat ovat tulleet erottamattomaksi osaksi modernia juridiikkaa, ja tämänkin tutkielman problematiikka punoutuu suurelta osin perusoikeuksien ympärille. Siksi on luontevaa aloittaa luvussa 2 lyhyellä yleisellä katsauksella perus- ja ihmisoikeuksien käsitteisiin ja taustoihin. Samalla esitellään hieman perusoikeuksien rakennetta koskevaa teoriaa ja sivutaan perusoikeuksien punnintamallia. Luvuissa 3, 4 ja 5 tarkastelen sananvapautta, lähdesuojaa ja yksityisyyden sekä kunnian suojaa, kutakin omina kokonaisuuksinaan, sekä teoreettiselta että lainsäädännölliseltä kannalta. Sananvapautta tarkasteltaessa keskitytään nimenomaan joukkoviestintään. Lähdesuojaa

käsittelevä luku sisältää selvityksen lähdesuojan asemasta kotimaisessa lainsäädännössä sekä lähdesuojaa koskevia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja korkeimman oikeuden ratkaisuja. Yksityiselämän ja kunnian suojaa tarkastellaan omassa luvussaan useammalta kantilta. Aluksi selvitetään näiden oikeuksien perusoikeusluonnetta ja analysoidaan nykyistä kotimaista oikeustilaa sekä rikoslainsäädännön että KKO:n oikeuskäytännön kautta. Lopuksi tutkitaan tarkemmin julkisuuden eri muotoja ja kuvaillaan julkisuuden henkilöiden asemaa yksityisyyden ja kunnian loukkaamisrikoksissa joidenkin EIT:n ja KKO:n ratkaisujen avulla.

Luvussa 6 keskitytään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Suomelle antamiin langettaviin sananvapaustuomioihin ja siihen, millaisia konkreettisia vaikutuksia niillä on kotimaiseen tuomioistuinlinjaan ja myös rikoslainsäädäntöön. Lopuksi luvussa 7 tehdään yhteenveto käsitellyistä aiheista.

Yksityisen ja julkisen välinen raja ei nähdäkseeni useinkaan ole selkeän dikotominen, vaan pikemminkin sumea ja epäselvä. Sen tähden olen valinnut tutkimukseeni kahdet muualta lainatut saatesanat. En ajattele niitä toisilleen vastakkaisina vaan toisiaan täydentävinä: ne valaisevat saman asian eri puolia, ja tekevät yhdessä kuvasta kokonaisen. Sen vuoksi molemmat sopivat mielestäni hyvin juuri tähän tutkielmaan.

”Without free press there can be no free society.”

-Felix Frankfurter

”Kun journalisti keksii jotakin -- hänen ensimmäinen imperatiivinsa on julkaise. Mutta hänen toinen eettinen imperatiivinsa on harkitse. Jutun keskellä on yleensä aina ihminen ja journalistin pitää harkita, mitä jutun julkaiseminen tälle ihmiselle tarkoittaa.”²

-Yrsa Stenius

² Stenius 2002 s. 97.

2. PERUS- JA IHMISOIKEUKSISTA YLEENSÄ

2.1 Käsitteestä ja historiallisesta kehityksestä

Perusoikeuksissa ja ihmisoikeuksissa on paljolti kyse samanlaisista asioista: molemmat suojaavat yksilön perustavanlaatuisiksi miellettyjä oikeuksia. Niille on yhteistä luovuttamattomuus ja universaalisuus eli se, että oikeuksien katsotaan kuuluvan jokaiselle ihmiselle alkuperästä, uskonnosta, kansalaisuudesta tms. ulkoisesta määreestä riippumatta.³ Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien määritelmät eroavat toisistaan kuitenkin siten, että niiden säädöspohja on eri. Perusoikeudet vahvistetaan kansallisessa valtiosäännössä, ja niiden vaikutus ja valvonta sijoittuu aina kunkin yksittäisen valtion rajojen sisälle, kun taas ihmisoikeudet on kirjattu kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, ja niitä valvotaan sopimusten mukaisten valvontajärjestelmien avulla.⁴ Tästä erottelusta huolimatta perus- ja ihmisoikeudet nähdään nykyisin yhä useammin saman kokonaisuuden osina, ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä niiden tulkintakäytäntö vaikuttavat suoraan myös perusoikeuksien tulkintaan.⁵

Mitä historiaan tulee, eräänlaisia perus- ja ihmisoikeusajattelun alkuja on löydettävissä niin Englannin *Magna Chartasta* vuodelta 1215 kuin Ruotsin valtakunnan varhaisista maanlaeistakin 1300-1400 -luvulta.⁶ Varsinainen ihmisoikeuskehitys alkoi kuitenkin vasta paljon myöhemmin, valistuksen aikakautena 1700-luvulla. Valistusajatteluun sisältyi ideoita siitä, että jokaiselle ihmiselle kuuluu kirjoitetussa laissa annettujen oikeuksien ohella myös oikeuksia, joiden juuret ja oikeutus ovat ihmisten luomaa yhteiskuntajärjestystä syvemmällä.⁷ Tämä näkemys ihmisyksilön suuremmista ja syvemmistä oikeuksista, perusoikeuksista, päättyi myös lakiteksteihin Ranskan vallankumouksen ja USA:n itsenäiseksi julistautumisen myötä.⁸ Ranskassa vuonna 1789 säädettyä ihmisen ja kansalaisen oikeuksien julistusta (*Déclaration des droits de*

³ Ojanen 2003 s. 6.

⁴ Hallberg 2011 s. 35, Saraviita 2005 s. 27.

⁵ Viljanen 2001 s. 349.

⁶ Hallberg 2011 s. 31, Ojanen 2003 s. 13-14.

⁷ Neuvonen 2005 s. 14.

⁸ Déclaration des droits de l'homme et du citoyen (1789), Bill of Rights (1791).

l'homme et du citoyen) voidaan pitää eurooppalais-yhdysvaltalaisen perusoikeuskehityksen lähtökohtana.⁹

Vanhimmat ja varhaisimmat perusoikeudet koskevat yksilön oikeuspiirin suojaamista valtiolta. Tällaisia ovat vapausoikeudet, kuten liikkumisvapaus ja uskonnon ja omantunnon vapaus. Myös sananvapaus kuuluu näihin ns. *klassisiin vapausoikeuksiin*, joiden tarkoituksena on turvata yksilön vapauksia ja oikeuksia julkisen vallan puuttumista vastaan.¹⁰ Vapausoikeuksilla yleisesti on juurensa liberalistisessa yhteiskuntafilosofiassa, joka painottaa valtion mahdollisimman vähäistä puuttumista yksilön elämään. Yksi liberalismiin tunnetuimmista klassikoista on englantilaisen filosofin John Stuart Millin yksilönvapauden ja yhteiskunnan suhdetta tarkasteleva teos *Vapaudesta (On Liberty)* vuodelta 1859. Kirjassa tutkitaan vapausperiaatetta eli ajatusta, jonka mukaan yksilön toimintaa voidaan yhteiskunnan ja valtion toimesta rajoittaa vain, jos se aiheuttaa haittaa ja vahinkoa muille.¹¹

Perusoikeuksia on mahdollista jaotella useammalla eri tavalla, kuten niiden sisällön perusteella¹² tai kehitymisjärjestyksessä sukupolvittain. Tällöin I sukupolvessa ovat klassiset yksilöä koskevat vapausoikeudet, II sukupolvessa ns. TSS-oikeudet eli taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, III sukupolvessa erilaiset yhteisölliset ja kollektiiviset oikeudet (esimerkiksi kansojen itsemääräämisoikeus ja vähemmistöjen oikeus itsehallintoon) ja IV sukupolvessa luontoa koskevat oikeudet, kuten kestävä kehityksen periaate. Ajallisesti vanhimmat perus- ja ihmisoikeudet ovat ytimeltään yksilölähtöisiä ja niiden ideana on ollut nimenomaan suojata yksilön vapauspiiriä valtion vallalta ja toimenpiteiltä. TSS-oikeudet (kuten oikeus koulutukseen) ja kollektiiviset oikeudet ovat vastaavasti myöhempää perua: edellisten merkitys alkoi korostua I maailmansodan jälkeisenä aikana ja jälkimmäiset nousivat perus- ja ihmisoikeuskeskusteluun lähinnä siirtomaiden itsenäistymiskehityksen myötä 1950- ja 60-luvuilla.¹³

⁹ Saraviita 2005 s. 13.

¹⁰ Saraviita 2005 s. 18.

¹¹ Esim. Mäntylä 2007.

¹² Nelijaottelu 1. Vapausoikeudet ja oikeusturva, 2. TSS-oikeudet, 3. Tasa-arvoisuus-oikeudet, 4. Osallistumisoikeudet.

¹³ Jaotteluista ja niihin liittyvistä kysymyksistä tarkemmin esim. Karapuu 2011 s. 69-75.

Perinteiseen perusoikeusajatteluun kuuluu perusoikeuksien mieltäminen vertikaalisiksi eli yksilön oikeuksiksi suhteessa julkiseen valtaan. Osa perusoikeuksista soveltuukin yksinomaan yksilön ja valtion väliseen vertikaalisuhteeseen, kuten esimerkiksi PL 21 §:n oikeusturvasäännös. Nykyisessä perusoikeusteoriassa on kuitenkin yleisesti hyväksytty myös monien perusoikeuksien ns. *horisontaalivaikutus*, joka tarkoittaa perusoikeuksien vaikutusta yksityisten toimijoiden välisissä suhteissa. Horisontaalivaikutus voi olla joko välitöntä tai välillistä. Välittömässä horisontaalivaikutuksessa yksilö voi vedota perustuslakiin, kun taas välillisessä horisontaalivaikutuksessa perusoikeuksien vaikutus yksityisten välisiin oikeussuhteisiin välittyy perustuslakia toteuttavien alempien normijärjestelmien kautta, eli perusoikeudet vaikuttavat sovellettavien normien taustalla.¹⁴

Perusoikeudet ovat olennainen osa oikeusvaltion tunnusmerkkejä, joihin sisältyy vaatimus sekä kansalaisvapauksien että oikeusturvan takaamisesta valtiosäännön tasolla.¹⁵ Vaikka perusoikeuden käsite perustuslaissa vakuutettuna yleisenä oikeutena on ollut Suomessakin tunnettu jo 1800-luvun lopulta lähtien, itse termi *perusoikeus* on tullut perustuslakiimme niinkin myöhään kuin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä.¹⁶ Perusoikeusuudistuksessa vanhaan hallitusmuotoon jo sisältyviä klassisia vapausoikeuksia laajennettiin ja täsmennettiin, ja perustuslakiin otettiin mukaan myös keskeiset taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, ympäristöä koskeva perusoikeussäännös sekä säännökset oikeusturvasta. Uudistuksen ansiosta suomalainen perusoikeusjärjestelmä muotoutui kansainvälisiä sopimusvelvoitteita vastaavaksi systeemiksi.¹⁷ Perusoikeusuudistuksen tuloksena syntynyt, perusoikeuksia koskeva hallitusmuodon II luku siirtyi sittemmin sellaisenaan vuoden 2000 uuteen perustuslakiin.¹⁸

¹⁴ Viljanen 2011, s. 134-136.

¹⁵ Hallberg 2011 s. 30.

¹⁶ Hallberg 2011 s. 32.

¹⁷ Hallberg 2011 s. 35.

¹⁸ Saraviita 2005 s. 105.

1.2 Perusoikeuksien rajoittaminen, rakenne, kollisio ja punninta

Perusoikeuksille on ominaista ns. korotettu muodollinen lainvoima, jonka turvin ne asettuvat säädöshierarkiassa tavallisten lakien yläpuolelle.¹⁹ Perusoikeuksien asema ymmärretään siis oikeusjärjestyksessä sellaiseksi, että niitä ei voida tavallisella lailla muuttaa.²⁰ Perusoikeuksia ja niiden antamaa suojaa on tästä huolimatta mahdollista tietyin edellytyksin rajallisissa määrin rajoittaa. Rajoitustarpeita voivat aiheuttaa toisten yksilöiden oikeudet tai tärkeät yhteiskunnalliset intressit.

Rajoittaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että yksilö ei voi käyttää perusoikeuttaan täysimittaisesti niiltä osin, kuin ko. oikeutta on perustuslaissa määritellyssä menettelyssä sen sallimalla tavalla kavennettu. Kaikkien perusoikeuksien kohdalla rajoittaminen ei ole edes lähtökohtaisesti mahdollista. Tällaisia ovat ehdottomiksi kielloiksi muotoillut perusoikeudet, kuten syrjintäkielto (PL 6.2 §), kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto (PL 7.2 §) tai taannehtivan rikoslain kielto ja muut rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen sisältämät kiellot (PL 8 §).²¹

Niitäkään perusoikeuksia, joiden jonkinasteinen rajoittaminen lainsäädännöllä on ylipäänsä mahdollista, ei voida rajoittaa miten tahansa. Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset määrittävät sitä, millaisia rajoituksia perusoikeuksiin voidaan lakia säätämällä tehdä. Perustuslakivaliokunta on mietinnössään 25/1994 luottellonut perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä.²² Tämä seitsenkohtainen lista on valiokunnan mietinnön mukaan tarkoitettu suuntaa-antavaksi, mutta sille on muodostunut erittäin keskeinen asema arvioitaessa perusoikeusrajoitusten sallittavuutta.²³ Ollakseen hyväksyttävä perusoikeusrajoituksen on täytettävä jokainen

¹⁹ Perusoikeudet ja ihmisoikeudet ovat siis sääntely pohjaltaan kaksi eri asiaa. Perusoikeudet sisältyvät perustuslakiin, joka on kotimaisen säädöshierarkian huipulla. Tärkein kansainvälinen ihmisoikeusinstrumenttimme, Euroopan ihmisoikeussopimus, taas on Suomessa voimassa ”vain” tavallisen eduskuntalain tasoisena säädöksenä. Tämä aiheuttaa sen, että ristiriitatilanteessa tavallisen lain kanssa ihmisoikeussopimuksen etusijaa ei voi perustaa sopimuksen hierarkkiseen ylemmänasteisuuteen, vaan on turvauduttava ns. ”ihmisoikeusmyönteiseen” laintulkintaan, ts. pyrittävä tulkitsemaan sopimuksen kanssa kenties ristiriitaisia lakeja siten, että niiden sisältö olisi sopimuksen kanssa sopusoinnussa (ks. PeVL 2/1990 vp. s. 3).

²⁰ Ennen vuoden 1995 perusoikeusuudistusta perusoikeudesta poikkeaminen oli yleistä poikkeuslakimenettelyllä eli säätämällä poikkeuksesta perustuslain säätämisenjärjestyksessä. Poikkeuslakien säätäminen mahdollisti perusoikeudesta poikkeamisen melkein pä miten tahansa perustuslain sanamuotoa muuttamatta. Uudistuksen jälkeen poikkeuslakeihin on alettu suhtautua pidättyvästi.

²¹ Viljanen 2011 s. 140-141.

²² ks. PeVM 25/1994 s. 4-5.

²³ Viljanen 2001 s. 37, Neuvonen 2012 s. 57.

listan seitsemästä vaatimuksesta. Luettelolla on useita yhtymäkohtia Euroopan ihmisoikeustuomioistumen (EIT) käyttämiin, ihmisoikeusrajoitusten hyväksyttävyyttä koskeviin kriteereihin. (EIT:n rajoitusperusteita esitellään tarkemmin jäljempänä tutkielmassa.)

Perustuslakivaliokunnan listan mukaan perusoikeuksia rajoitettaessa tulee huolehtia siitä, että rajoitukset perustuvat eduskunnan säätämään lakiin, eivätkä alemmantasoiisiin säädöksiin. Rajoitusten on oltava täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Rajoitusperusteiden on oltava hyväksyttäviä, ja rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimaa. Rajoitusten on täytettävä suhteellisuusvaatimus, eli niiden on oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta. Perusoikeusrajoitusten yhteydessä myös on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä, eivätkä rajoitukset saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset muodostavat tarkat raamit, joiden läpi perusoikeuksien rajoitusten sallittavuutta tulee tarkastella. Tämän lisäksi yksittäisten perusoikeussäännösten yhteyteen on voitu kirjoittaa lakivarauksia eli erillisiä lausekkeita, jotka edellyttävät perusoikeuden rajoittamisen tai sen käytön muun sääntelyn tapahtuvan lailla tai lain nojalla.²⁴ Esimerkiksi sananvapautta koskevan PL 12.1 § sisältää ns. kvalifoidun lakivarauksen, jonka mukaan sananvapautta voidaan rajoittaa säätämällä kuvaohjelmia koskevia, lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.²⁵ Vaikka perusoikeussäännökseen sisältyisikin ko. perusoikeuden rajoittamista koskeva lakivaraus, rajoituksen on aina täytettävä myös edellä käsitellyt yleiset rajoitusedellytykset.

Tässä vaiheessa on syytä tarkastella hieman tarkemmin yhtä rajoitusperustetta: edellä jo mainittua kieltoa säätää tavallisella lailla perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta. Kriteeri perustuu ydinalue/reuna-alue -ajatteluun, jonka juuret puolestaan ovat Robert Alexyn tunnetussa sääntö/periaate -mallissa. Mallin mukaan oikeusnormilla voi olla sekä sääntö- että periaateulottuvuus. Säännöt ovat joko-tai -luonteisia, joten silloin kun säännön katsotaan soveltuvan johonkin tilanteeseen, sitä on noudatettava ehdoitta ja koko laajuudessaan. Periaatteet taas ovat Alexyn näkemyksen mukaan

²⁴ Viljanen 2001 s. 27.

²⁵ Saraviita 2005 s. 76. Lakivarausten erilaisista luonteista ks. myös Viljanen 2001 s. 27-36.

optimointikäskyjä, eli periaatteen noudattaminen riippuu kulloinkin vallitsevista oikeudellisista ja todellisista mahdollisuuksista.²⁶ Yksittäinen perusoikeus voidaan mallia mukaillen ajatella kehäksi, jonka ydinalueella sijaitsee sääntö, perusoikeuden tärkeimmäksi mielletty osa. Kehän reunamat taas ovat periaatteen luonteista aluetta, jonne sijoittuvat perusoikeuden merkityksen kannalta vähemmän kriittiset toiminnot.

Perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta ei perustuslakivaliokunnan listaamien rajoitusedellytysten mukaan ole mahdollista säätää tavallisella lailla. Tämä ns. *ydinalueen koskemattomuuden vaatimus* siis rajoittaa perusoikeusrajoituksen käyttöalaa: perusoikeutta ei voida rajoittaa ainakaan niin laajasti, että oikeus "kovertuu tyhjäksi".²⁷ Esimerkiksi sananvapausperusoikeuden ytimeen on perinteisesti sijoitettu yhteiskunnallinen viestintä, reuna-alueille taas vaikkapa mainonta. Mainonnan rajoittaminen on joissakin tapauksissa mahdollista sananvapausperusoikeuden sitä estämättä, kun taas yhteiskunnallinen viestintä nauttii paljon vahvempaa, jopa murtamatonta, sananvapauden suojaa.

Tämän tutkielman kannalta yhtä lailla mielenkiintoisia ovat perusoikeuksien kollisiotilanteet, joissa toisten yksilöiden perusoikeudet voivat rajoittaa jonkin perusoikeuden käyttämistä. Varsin tyypillinen kollisiotilanne on vaikkapa yksilön sananvapauden ja toisen yksilön yksityisyyden suojan välinen ristiriita.²⁸ Kollisio ratkaistaan *punnitsemalla* vastakkaisilla puolilla olevia perusoikeuksia toisiaan vastaan. Tarkoituksena on löytää ristiriitaisten perusoikeuksien välillä parhain mahdollinen tasapaino.²⁹ Kollisiotilanteessa ei siis pyritä yhden oikeuden syrjäyttämiseen, vaan tavoitteena on etsiä ratkaisu, joka sallisi ristiriitaisten oikeuksien toteutuvan mahdollisimman hyvin. Kyseessä on Alexyn optimointikäskyn mukainen toiminta.

Optimoinnin idean mukaan kollisiotilanteessa oikeusperiaatetta on sovellettava toiseen oikeusperiaatteeseen niin laajasti kuin mahdollista. Tällöin periaatteet eivät syrjäytä toisiaan, vaan niiden välille muodostuu etusijajärjestys. Alexyn *punnintalain* mukaisesti mitä vaillinaisemmaksi periaatteen toteutuminen jää, tai mitä enemmän periaatteelle

²⁶ Alexy 2002 s. 47-48.

²⁷ Viljanen 2001 s. 229.

²⁸ Tällöin on samalla kyse perusoikeuksien horisontaalivaikutuksesta: perusoikeudet vaikuttavat myös yksilöiden keskinäisissä suhteissa, eivätkä pelkästään yksilön ja julkisen vallan välillä.

²⁹ Viljanen 2011 s. 139.

aiheutuu haittaa, sitä tärkeämpää on oltava sitä rajoittavan periaatteen toteutuminen.³⁰ Punnintamalli soveltuu periaatteenluonteisiin oikeusnormeihin (tai oikeusnormien periaatteenluonteisiin osiin), mutta sitä vastoin ei sääntöihin, koska ne ovat ehdottomia ja yksiselitteisiä. Näin ollen sääntöluonteisiksi ymmärrettävät perus- ja ihmisoikeuksien ”ydinalueet” eivät voi tulla punninnan piiriin.

³⁰ Alexy 2002 s. 102.

3. SANANVAPAUESTA

3.1 Sananvapauden määritelmästä ja merkityksestä

Sananvapauteen liittyy vahva mielikuva vapaan tiedonvälityksen yhteiskunnasta, jossa jokaisella on lainsäädännön takaama oikeus saada äänensä kuuluviin. Sananvapaus onkin yksi modernin sivistyksen, demokratian ja oikeusvaltion tärkeimmistä tunnusmerkeistä.

Riku Neuvosen mukaan sananvapaus täyttää monta roolia – se on niin maailmanlaajuinen ihmisoikeus ja yhteiskuntafilosofinen arvo kuin perustuslain tasoisesti säännelty perusoikeusnormikin.³¹ Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan sananvapaus turvaa mielipiteenmuodostuksen vapauden, julkisen keskustelun avoimuuden, joukkotiedotuksen vapaan kehityksen ja mahdollisuuden vallankäytön julkiseen kritiikkiin.³² Lyhyesti sananvapautta voisi luonnehtia jokaista koskettavaksi oikeudeksi itseilmaisuuksiin ja vapaaseen kommunikaatioon.³³ Kyseessä on siis yksilöille kuuluva oikeus, joka kuitenkin samalla toimii yhteistä hyvää edesauttaen: se edistää demokratiaa ja julkisen keskustelun moniarvoisuutta.³⁴

Sananvapauteen liittyy ns. neljän oikeuttamisperusteen malli, jolla on juurensa klassisessa liberaalissa sananvapausopissa. Ensimmäisenä oikeutusperusteena on pidetty totuuden etsimistä. Totuuden etsimiseen liittyy tunnettu ajatus *ideoiden markkinapaikasta*, jossa erilaiset ajatukset ja näkemykset ovat rajoittamattomasti osa vapaata keskustelua. Ajatusmallin mukaan totuuden katsotaan lopulta väistämättä sukeltavan esiin täysin vapaan ja sääntelemättömän keskustelun kautta.³⁵ Totuuden itsekorjautuvuus ja aatteiden vapaa markkinapaikka ovat keskeisiä oppeja etenkin anglosaksisessa tiedotusopin kirjallisuudessa.³⁶

Samoin erityisesti yhdysvaltalaiseen ajatusmaailmaan kuuluu idea sananvapaudesta vallankäytön – perinteisesti viranomaisten, mutta nykyisin myös suuryritysten ym.

³¹ Neuvonen 2005 s. 9.

³² HE 309/1993 vp. s. 56.

³³ Manninen 2011 s. 460.

³⁴ Petäjä 2006 s. 184-185.

³⁵ Neuvonen 2012 s. 38.

³⁶ Mäntylä 2008 s. 15. Ideoiden markkinapaikka ja totuuden itsekorjautuvuus on usein kirjallisuudessa esitetty J.S.Millin suulla. Mäntylän mukaan kyse on kuitenkin sarjasta väärinkäsityksiä, eikä Millin voida katsoa kannattaneen täysin sääntelemätöntä joukkoviestintää. Ks. myös Mäntylä 2007.

voimakkaiden toimijoiden – vahtijana. Muina klassisina sananvapauden oikeutusperusteina pidetään sananvapauden merkitystä demokratian toiminnalle sekä henkilöiden itseilmaisulle ja kehitykselle. Edellinen on perusteltavissa näkökannalla, jonka mukaan sananvapaus on eritoten poliittinen oikeus, jota demokratia edellyttää toimiakseen kunnolla, jälkimmäinen taas sillä, että yksilöllä on oikeus saada oikeaa tietoa ympäröivästä maailmasta ja kommunikoida sen kanssa. Sananvapauteenhan ei kuulu pelkästään oikeus esittää ja välittää, vaan yhtä lailla myös oikeus ottaa vastaan.³⁷

3.2 Sananvapaudesta ihmisoikeutena ja perusoikeutena

Sananvapautta koskevia artikloja löytyy kaikista suurista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisesta julistuksesta (1948) sekä kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevasta kansainvälisestä yleissopimuksesta (1976). Myös Suomea sitovaan Euroopan Unionin perusoikeuskirjaan sisältyy sananvapausartikla (artikla 11).

Käytännössä yleisesti merkittävin kansainvälinen sopimusinstrumentti on kuitenkin Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS). EIS:n suureen painoarvoon on monta syytä. Sopimusteksti on ensinnäkin tiukasti kirjoitettu: se ei määrittele kattamiaan oikeuksia vain yleisinä päämäärinä, vaan edellyttää sopimusvaltioilta sopimuksessa mainittujen oikeuksien välitöntä turvaamista.³⁸ EIS myös määrittelee ihmisoikeuksien minimitason, josta jäsenvaltiot voivat poiketa vain ylöspäin. EIS 53 artikla nimenomaisesti kieltää ihmisoikeussopimuksen käytön kansallisen perusoikeusjärjestelmän tai kansainvälisten ihmisoikeussopimusten tarjoaman suojan heikentämiseen.

Viimeisin ja ehkä tärkein asia EIS:n merkityksen kannalta ovat ne tehokkaat mekanismit, joita sopimuksen valvontaan on kehitetty: Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT). Yksilöllä on mahdollisuus valittaa kansallisen viranomaisen tai tuomioistuimen viimeasteisesta³⁹ päätöksestä ihmisoikeustuomioistuimeen, ja EIT:n päätöksillä on tosiasiallista vaikutusta kansalliseen lainsäädäntöön ja tuomioistuinratkaisuihin. Huomautuksen saaneen valtion on muutettava lainsäädäntöään ihmisoikeussopimuksen

³⁷ Neuvonen 2012 s. 39-41.

³⁸ Pellonpää ym. 2012 s. 15.

³⁹ Kansallisten oikeussuojakeinojen tie on käytävä ensin loppuun ennen ihmisoikeustuomioistuimelle valittamista.

mukaiseksi ja mahdollisesti maksettava korvauksia valittajalle, mikäli ihmisoikeussopimuksen suojaamaa oikeutta on rikottu. Tämän vuoksi sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksella että EIT:n sopimustekstiä koskevilla tulkinnoilla on todellista merkitystä yksittäisen kansalaisen oikeuksien toteutumisen kannalta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen sananvapautta koskeva 10 artikla kuuluu seuraavasti:

Sananvapaus

1. Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtiota tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

2. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Artiklan ensimmäinen kappale sisältää perussäännökset turvattavasta oikeudesta, ja toinen kappale ne perusteet, joiden nojalla ko. oikeutta voidaan rajoittaa. Monet ihmisoikeussopimuksen artikloista on kirjoitettu vastaavaan tapaan. Artiklan suojeleman oikeuden ulottuvuus riippuu siitä, millä tavoin toisessa kappaleessa mainittuja rajoituksia tulkitaan.

Sananvapauden rajoitusperusteista on ensinnäkin säädettyvä laissa (*prescribed by law / in accordance with the law*). Tässä yhteydessä on syytä huomata, että EIS:n järjestelmän kontekstissa ”lailla” tarkoitetaan eri asiaa kuin kansallisten perusoikeuksien rajoittamisen yhteydessä. ”Laki” voi nimittäin olla mikä tahansa sellainen julkistettu, riittävän täsmällinen ja ennustettava valtionsisäinen säännös, jonka perusteella tehdystä päätöksestä on mahdollista valittaa. Esimerkiksi asetuksen tasoinen säädös voi hyvinkin täyttää EIS:n mukaisen lain edellytykset. Suomalaisiin perusoikeuksien

rajoittamisedellytyksiin verrattuna EIT:n vaatimus lailla säätämisestä on näin ollen sisällöllisesti väljempi, sillä Suomessa perusoikeuden rajoittamisen on perustuttava nimenomaisesti eduskuntalain tasoihin säännöksiin.

Toiseksi rajoitusperusteilla on oltava hyväksyttävä päämäärä. 10 artiklan rajoittamisen kannalta hyväksyttäviä päämääriä ovat artiklassa luetellut kansallinen ja yleinen turvallisuus, alueellinen koskemattomuus, rikollisuuden estäminen, terveyden/moraalin suojeleminen, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaaminen, luottamuksellisten tietojen paljastamisen estäminen ja tuomioistuinten puolueettomuuden ja arvovallan varmistaminen.

Kolmanneksi rajoitusten tulee olla välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa. Tähän liittyy oppi valtion harkintamarginaalista (*margin of appreciation*), jonka mukaan valtion ei tarvitse näyttää rajoitusten olleen objektiivisesti välttämättömiä, vaan riittää kun se osoittaa, että sillä on ollut syytä uskoa rajoitusten välttämättömyyteen.⁴⁰ Marginaali ei ole jäykkä, vaan valtion harkintavallan laajuus vaihtelee sen mukaan, minkätyyppisestä asiasta on kyse. Esimerkiksi sananvapauden rajoitusten soveltamisessa valtion harkintamarginaali on leveämpi silloin, kun asia koskee sananvapauden reuna-alueella olevaa viestintää, kuten mainontaa. Vastaavasti poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun rajoittamisessa marginaali on kapeampi. Marginaalin leveys siis riippuu siitä tärkeydestä, joka yleisiä asioita koskevan keskustelun vapaudella on demokraattisessa yhteiskunnassa.⁴¹ Välttämättömyyden arviointiin sisältyy myös se, että rajoitusten on oltava pakottavasta yleisestä edusta (*pressing social need*) johtuvia ja suhteellisia (*proportionate*) niiden tavoitteena olevaan hyväksyttävään päämäärään pääsemiseksi.

Tutkiessaan kansallisen viranomaisen tai tuomioistuimen ratkaisuja EIT usein toteaa, että kaksi ensimmäistä kohtaa (laisissa säätäminen ja hyväksyttävä päämäärä) ovat täyttyneet. Useimmat rajoituksista johtuvat langettavat tuomiot tulevatkin siitä syystä, että vaatimus rajoituksen välttämättömyydestä demokraattisessa yhteiskunnassa ei ole täyttynyt.

10 artiklassa ei ole eksplisiittistä ennakkosensuurin kieltoa (toisin kuin oman perustuslakimme sananvapauspykälässä). Ennakkosensuuria voidaan silti pitää

⁴⁰ Pellonpää ym. 2012 s. 306-307.

⁴¹ Pellonpää ym. 2012 s. 306-308.

pääsääntöisesti yhteensopimattomana EIS 10 artiklan kanssa, sillä EIT on ratkaisukäytännössään painottanut sen olevan sallittua vain erittäin rajatuissa oloissa.⁴²

Sananvapauden ulottuvuuksia on hedelmällisempää määritellä rajoitusten ja niiden puuttumisen perusteella kuin hyväksyttävien käyttötarkoitusten pohjalta. Hyväksyttäviä käyttötarkoituksia määriteltäessä nimittäin listan ulkopuoliset käyttötarkoitukset olisivat ei-legitiimejä. Se olisi kestävä ratkaisu, sillä kuten Riitta Ollila kirjoittaa, sananvapauden positiiviset käyttötarkoitukset eivät voi olla rajoitusperusteita siten, että niiden ulkopuolella sananvapaudella ei olisi suojaa.⁴³ Tämä ajattelutapa konkretisoituu myös EIS 10 artiklan toisessa kohdassa. Siinä luetellaan ne perusteet, joiden mukaan sananvapautta on mahdollista rajoittaa – sananvapauden rajoja siis määritellään sen rajoitusmahdollisuuksien kautta.

EIT:n ratkaisukäytännössä on kerta toisensa jälkeen korostettu sananvapauden erityisen suurta merkitystä poliittisen keskustelun ja toiminnan vapauden kannalta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artikla suojaa kuitenkin myös muunlaista viestintää: se kattaa kaikki sananvapauden osa-alueet, niin poliittisen, kaupallisen kuin viihteellisenkin.⁴⁴ Sananvapauden antama suoja ei siten lähtökohtaisesti ole riippuvainen ilmaisun sisällöstä tai tarkoituksesta.⁴⁵ Tällöin perusoletuksena on, että kaikenlainen viestintä nauttii sananvapauden suojaa. Tätä kutsutaan sisältöneutraalisuudeksi. Kuitenkin valtion harkintamarginaali rajoitustoimenpiteissä on leveämpi silloin, kun kyse on esimerkiksi kaupallisesta viestinnästä, kuin jos kyse olisi sananvapauden ydinalueelle sijoittuvasta asiasta, kuten yhteiskunnallisesta keskustelusta.

Perustuslain sananvapautta koskeva 12 § on seuraavanlainen:

Sananvapaus ja julkisuus

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä

⁴² Pellonpää ym. 2012 s. 713-714.

⁴³ Ollila 2004 s. 18.

⁴⁴ Ollila 2004 s. 13.

⁴⁵ HE 309/1993 vp. s. 56.

annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Sinänsä PL 10 § on laajempi kuin EIS:n sananvapausartikla, koska siihen sisältyy myös säännös asiakirja- ja tallennejulkisuudesta.

Sananvapautta on suomalaisessa oikeusjärjestelmässä perinteisesti pidetty ytimeltään poliittisena perusoikeutena.⁴⁶ Tämän ajattelutavan mukaan erityisen vahvaa sananvapauden suojaa nauttii yhteiskunnallissävytteinen viestintä. Mm. Ilkka Saraviidan mukaan poliittisesti päämäärähakuinen kansanvallan toteutukseen tähtäävä viestintä on valtiosääntöoikeudelliselta kannalta sananvapauden ydinaluetta.⁴⁷ Myös perustuslakivaliokunta on luonnehtinut sananvapautta ydinajatukseltaan poliittiseksi perusoikeudeksi.⁴⁸ Ajattelutavan muotoutumiseen ovat vahvasti vaikuttaneet maamme historian erityispiirteet, kuten ns. sortokaudet Venäjän vallan aikana ja 1930-luvun poliittinen myllerrys.⁴⁹ Veli-Pekka Viljasen näkemyksen mukaan sananvapaudella on poliittisen perusoikeuden piirteitä, mutta se on silti ymmärrettävä laueammin määriteltäväksi ilmaisunvapaudeksi, joka kattaa kaikki ilmaisumuodot.⁵⁰ Samoin ajattelee Neuvonen, joka lisäksi pitää sananvapauden sisällöstä puhuttaessa termiä ”poliittinen” usein liian heikosti selitettynä ja yleismerkitykseltään kapea-alaisena, ja suosittelee siksi käyttämään sen sijasta ilmaisua ”yhteiskunnallisesti merkittävä”.⁵¹

Sananvapauden kattavan luonteen vuoksi esimerkiksi viihdelehdet ovat ainakin lähtökohtaisesti samalla viivalla ns. laatujournalismin kanssa. Kuten Teuvo Arolainen toteaa: ”-- sananvapauteen kuuluu myös oikeus julkaista ja ottaa vastaan viihdettä, jopa tyhjäänpäiväisyyksiä ja typeryyksiä.”⁵² Niin ikään sananvapaus suojelee ristiriitoja

⁴⁶ Manninen 2011 s. 460, Viljanen 2002 s. 85-86, Pohjolainen 1999 s. 75-103.

⁴⁷ Saraviita 2011 s. 199.

⁴⁸ PeVL 3/2010 vp. s. 2.

⁴⁹ Esim. Neuvonen 2005 s. 40.

⁵⁰ Viljanen 2002 s. 97.

⁵¹ Neuvonen 2005 s. 29-30 ja 40-41.

⁵² Arolainen 2004 s. 183.

aiheuttavaa ja häiritsevääkin tiedonvälitystä. Tämä edistää hankalien ja ristiriitaisten aiheiden julkista käsittelyä. Myös EIT on sanavapautta koskevissa tuomioissaan usein todennut, että ihmisoikeussopimuksen 10 artikla soveltuu sen 2 kohdassa mainituihin rajoituksiin paitsi myönteisiin, vaarattomiin tai yhdentekeviin, myös loukkaaviin, järkyttäviin tai huolestuttaviin tietoihin. Tämä johtuu pluralismin, suvaitsevaisuuden ja vapaamielisyyden vaatimuksista, joita ilman demokraattisen yhteiskunnan olemassaolo olisi mahdottomuus.

Ennakkosensuurin eli ennen ilmaisun yleisölle välittämistä tapahtuvan sensuroinnin kieltä on perustava osa suomalaista sananvapauskäsitystä (PL 12 §:n muotoilu ”...kenenkään ennakolta estämättä.”). Viestin laillisuutta voidaan tämän periaatteen mukaisesti arvioida ja mahdollisia seuraamuksia langettaa vasta viestin julkaisemisen jälkeen. Ennakkosensuurin kiellosta huolimatta sensuurivaikutuksia voi silti olla olemassa. Viestin julkaisemista seuraavassa jälkikäteisessä kontrollissa rangaistuksen uhka voi nimittäin nostaa julkaisukynnystä ja näin estää mahdollisesti yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista käytävän julkisen keskustelun. Ilmiötä kutsutaan angloamerikkalaisessa maailmassa nimellä *chilling effect*: termin suomennoksina on käytetty esimerkiksi hyytämisefektiä tai hiljennysvaikutusta.⁵³

Uunituore kansainvälinen esimerkki tällaisesta hiljennysvaikutuksesta on Ukrainassa syksyllä 2012 esillä ollut lakiehdotus, joka olisi antanut mahdollisuuden tuomita herjauksesta tai kunnianloukkauksesta maksimissaan viiden vuoden vankeusrangaistuksen. Ukrainalaiset tiedotusvälineet protestoivat voimakkaasti lakiesitystä vastaan. Ne pelkäsivät esityksen hyydyttävän maan sananvapauskehityksen, koska media ei enää uskaltaisi arvostella vallanpitäjiä kovien rangaistusten pelossa.⁵⁴ Lakiesitys vedettiin takaisin laajan mediakampanjoinnin jälkeen.⁵⁵

Perusluonteeltaan sananvapaus ei ole kovinkaan konkreettinen, vaan enemmänkin abstrakti oikeus. Sekä kotimainen oikeuskäytäntö että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnat ovatkin tärkeässä asemassa sananvapauden laajuuden tarkemmassa määrittelyssä ja konkretisoinnissa.⁵⁶

⁵³ Neuvonen 2012 s. 50-51, Kuutti 1995 s. 91.

⁵⁴ HS.fi 25.9.2012.

⁵⁵ HS.fi 26.9.2012.

⁵⁶ Tiilikka 2011b s. 14.

3.3 Sananvapaus, joukkoviestintä ja journalismi

3.3.1 Yleistä

Vaikka sananvapaus on lähtökohtaisesti yksilölle kuuluva perusoikeus, sen merkitys kytkeytyy usein läheisemmin kollektiiviseen viestintään (joukkotiedotukseen) kuin pelkkään yksilötasoon. Tämä johtuu siitä, että yksittäisen ihmisen näkemykset ja mielipiteet eivät voi siirtyä ja levitä suuren yleisön tietoisuuteen ilman tehostimia. Toisin sanoen yksilö tarvitsee apuvälineitä voidakseen käyttää sananvapauttaan sosiaalisesti vaikuttavalla tavalla.⁵⁷ Nykyään erilaisia tehostimia ja viestintäkanavia yksilön ajatuksille ja mielipiteille on runsaasti tarjolla. Ne ovat suurelta osin internetin keskeisen aseman ja muun sähköisen viestinnän kehittymisen ansiosta lähes kenen tahansa yksittäisen ihmisen käytettävissä. Tehokkaimpia apuvälineitä viestin välittämisessä suurille ihmismassoille lienevät silti edelleen ns. perinteiset joukkotiedotusvälineet, joilla on vakiintunut seuraajakunta ja jotka tavoittavat laajan yleisön.

Sananvapaus liittyy siis läheisesti joukkotiedotukseen ja usein sananvapauskysymykset aktualisoituvatkin juuri joukkoviestinnän kentällä – asioiden yhteyden vuoksi on paikallaan lausua muutama sana joukkoviestinnän ja journalismin perusteista.

Viestinnän tutkimuksessa joukkoviestintää on pidetty niin informaation jakamisena ja yhteiskunnallisena suhteena⁵⁸ kuin voimakkaana keinona ohjalla yleistä mielipidettäkin.⁵⁹ Sananvapauslakia koskevassa hallituksen esityksessä joukkoviestintä määritellään tietojen, mielipiteiden ja muiden viestien toimittamiseksi vapaasti valikoituvalla vastaanottajakunnalle.⁶⁰ Vapaa valikoituminen tarkoittaa sitä, että periaatteessa jokainen voi halutessaan hankkiutua viestin vastaanottajan asemaan. Joukkoviestintää on määritelty myös jakamalla se erilaisiin alaosioiden, joita ovat mm. viihde, mainonta, taide ja journalismi.⁶¹

⁵⁷ Saraviita 2011 s. 198. Saraviita myös toteaa, että sananvapaus nimityksenä ei ole kovin onnistunut – juuri siitä syystä, että kyse on käytännössä suurelta osin kollektiivista viestintää tarkoittavasta oikeudesta.

⁵⁸ Esim. Ridell 1994 s. 49.

⁵⁹ Nordenstreng 1978 s. 22-29. Nordenstreng jopa vertaa joukkotiedotuksen ihmismassoihin kohdistuvaa ohjailuvaikutusta uskonnon mahtiasemaan varhaisemmissa yhteiskunnissa.

⁶⁰ HE 54/2002 s. 42-43.

⁶¹ Hemánus 1989 s. 18-19.

Journalismi tarkoittaa toimitustyötä eli toimituksissa tapahtuvaa ajankohtaisten ja faktapohjaisten joukkotiedotussanomien suunnittelemista, hankkimista, käsittelyä ja muokkausta.⁶² Usein käytetyn kolmijalkaisuusmääritelmän⁶³ mukaan journalismi on tiedonvälitystä, tarinoiden kertomista ja väline julkisen keskustelun ylläpitämiseksi. Suomalaisista tutkijoista Risto Kunelius pitää journalismin ”neljäntenä jalkana” sen roolia julkisen toiminnan resurssina. Tämän näkemyksen mukaan yhteiskunnalliset tai muut toimijat pyrkivät aina käyttämään journalismia hyväkseen omiin tarkoituksiinsa.⁶⁴

Journalismi on siis yksi joukkoviestinnän muoto. Journalismin osuus joukkoviestinnässä on yllättävänkin vähäinen kattaen siitä vain 10-20 prosenttia. Lopun tilan vievät mainokset, kulttuuri, urheilu ja viihde, yleinen informaatio ja ilmoitukset.⁶⁵

3.3.2 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä

Perustuslain 12 § sisältää ns. sääntelyvarauksen, jonka mukaan tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla.⁶⁶ Ennen vuotta 2004 sananvapautta koskeva lainsäädäntö oli varsin hajautunutta: painoviestintää säänteli painovapauslaki (1/1919), sähköistä viestintää taas radiovastuulaki (219/1971) ja kaapelilähetystoiminnasta annetun lain 6 luku (307/1987). Vuonna 2004 voimaan astunut laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) kumosi nämä ja yhdisti sananvapaussääntelyn saman katon alle. Samalla sananvapauden sääntelystä tuli välineneutraalia: se koskee kaikenlaisia ilmaisutapoja niiden ulkoisesta muodosta riippumatta, eikä eri ilmaisumuodoille enää tarvita erillisiä lakeja.

Nimensä mukaisesti laki koskee joukkoviestimiä: kohdeviestintä eli henkilöltä toiselle tapahtuva viestintä esimerkiksi kirjeen tai sähköpostin muodossa ei siten kuulu lain soveltamisalaan. Lain tarkoituksen mukaisia joukkoviestimiä ovat perinteisten lehti-, radio- ja televisiomedioiden lisäksi esimerkiksi kirja, verkkojulkaisu tai CD-levylle

⁶² Hemánus 1983 s. 42.

⁶³ Määritelmän takana on yhdysvaltalainen päätoimittaja Cole Campbell. Hän on verrannut journalismia kolmijalkaiseen jakkaraan, joka ei pysyisi pystyssä vain kahden jalan varassa.

⁶⁴ Kunelius 2000 s. 5 ja 18-19.

⁶⁵ Juholin & Kuutti 2003 s. 11.

⁶⁶ Sananvapaus sinänsä on perusoikeutena olemassa ilman sen toteutumista sääntelevää lainsäädäntöäkin. Ks. Ollila 2004 s. 41-42.

tallennettu äänikirja. Lisäksi lain soveltamisen edellytyksenä on nimenomaan jonkin apuvälineen, viestimen, käyttö viestinnän yhteydessä.⁶⁷

Sananvapauslain tarkoitus määritellään sen 1 §:ssä:

Lain tarkoitus

Tällä lailla annetaan tarkempia säännöksiä perustuslaissa turvatussanavapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.

Tätä lakia sovellettaessa ei viestintään saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sanavapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa.

Sananvapauslaki on järjestysluonteinen säädös. Se säätelee sanavapauden käyttöä joukkoviestinnässä, viestinnän sisällön velvoitteita ja vastuita sekä siihen kohdistuvia pakkokeinoja.⁶⁸ Sisältöneutraalisuuden periaatetta toteuttaen laki ei määrää joukkoviestinnän sisällöstä, eikä määrittele sitäkään, millaiset ilmaisut ovat kiellettyjä. Sanavapauden käyttämiseen liittyvät rikos- ja vahingonkorvausvastuut toteutuvat muun lainsäädännön kautta. Julkaistun viestin sisältöön perustuvat rikokset kuuluvat pääasiassa rikoslain (39/1889) alaan.⁶⁹

Sananvapauslain 1.2 §:n ehto sanavapauden rajoitusten välttämättömyydestä ilmentää suhteellisuusperiaatetta. Silloin, kun julkinen valta puuttuu sanavapauteen, sen toimien on oltava oikeasuhtaisia rajoituksilla tavoiteltuihin päämääriin nähden. Suhteellisuusperiaate onkin lähinnä viranomaisille kohdennettu velvoite turvata yksilön perusoikeuksien toteutuminen julkisen vallan ja yksilön välisessä suhteessa. Sillä voi kuitenkin olla merkitystä myös horisontaalisuhteessa, kun yksilöiden perusoikeudet, kuten yksityiselämän tai kunnian suoja ja sanavapaus, ovat kollisiossa keskenään.⁷⁰

3.4 EIT:n linjanvetoja sanavapaudesta

EIT on tuottanut paljon sanavapautta koskevaa oikeuskäytäntöä. Tapausten runsaslukuisuuden ja usein varsin hienojakoisten eroavaisuuksien vuoksi kattavien

⁶⁷ Niiranen & Sotamaa 2003 s. 12.

⁶⁸ Ollila 2004 s. 98.

⁶⁹ Ollila 2004 s. 43, Tiilikka 2007 s. 127.

⁷⁰ Niiranen & Sotamaa 2003 s. 13.

yhteenvetojen tekeminen ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuksista on vaikeaa ja vaatisi suuren määrän työtä. Joitakin yleisiä linjoja on kuitenkin mahdollista hahmotella myös lyhyesti.

EIT on ratkaisukäytännössään useaan otteeseen pitänyt sananvapautta eräänä demokraattisen yhteiskunnan peruspilareista, kuten ratkaisuissa *Castells v. Espanja* (23.4.1992) ja *Guja v. Moldova* (12.2.2008). Sananvapaus koskee myönteisten, vaarattomien tai yhdentekevien tietojen lisäksi myös loukkaavia, järkyttäviä ja huolestuttavia tietoja, kuten on ilmaistu ratkaisun *Handyside v. Britannia* (7.12.1976) kohdassa 49:

"[Article 10] is applicable not only to "information" or "ideas" that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population. Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no "democratic society".

Tiedotusvälineiden tehtävä on vastuidensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti jakaa ja välittää tietoa kaikenlaisista yleistä mielenkiintoa herättävistä kysymyksistä, myös järkyttävistä ja huolestuttavista asioista. Tapauksessa *Jersild v. Tanska* (23.9.1994) tv-toimittaja oli tuomittu rangaistukseen avunannosta ja yllytyksestä rassististen mielipiteiden esittämiseen, kun hän oli koostanut dokumenttiohjelman, jossa esiintyvät henkilöt olivat ohjelman haastatteluissa esittäneet erilaisia rotua ja etnistä alkuperää koskevia loukkaavia kommentteja.

EIT katsoi kansallisen tuomioistuimen tuomion rikkoneen sananvapautta suojavaa EIS 10 artiklaa. EIT lausui ratkaisunsa perusteluissa, että ohjelma oli osallistunut tuolloin muutoinkin Tanskassa vilkkaana käyneeseen julkiseen keskusteluun rotusyrjinnästä. Toimittaja ei myöskään itse ollut antanut rassistisia lausumia, vaan ainoastaan myötävaikuttanut niiden julkistamiseen. Ratkaisussa vedetään rajaa viestin esittämisen ja pelkän viestin välittämisen välille: EIT:n mukaan pelkkään haastattelulausumien levittämiseen liittyvä rangaistusuhka estää merkittävästi joukkotiedotusvälineiden osallistumista julkiseen keskusteluun ja vaikeuttaa näin niiden tehtävää ”julkisena valvojana” (public watchdog). Tuomitun rangaistuksen vähäisyydellä ei ollut merkitystä, vaan päinvastoin sillä, että toimittaja oli ylipäänsä tuomittu.

EIT on myös useissa muissa ratkaisuisaan (esim. *Bergens Tidende ja muut v. Norja* (2.5.2000) korostanut tiedotusvälineiden vahtikoiran roolia.

Median velvollisuuteen ja tehtävään sanansaattajana ja tiedonvälittäjänä liittyy myös sananvapauden toinen puoli: yleisön oikeus vastaanottaa tietoa ja uutisia. Tämän oikeuden olemassaolo on todettu EIT:n oikeuskäytännössä monta kertaa, esimerkiksi ratkaisun *Sunday Times v. Britannia* (n:o 1, 26.4.1979) perustelujen kohdassa 66:

”Not only do the media have the task of imparting such information and ideas: the public also has a right to receive them.”

Yhteiskunnallisesti ja yleisesti merkittävät aiheet sijoittuvat sananvapauden ydinalueelle ja nauttivat näin laajaa sananvapauden suojaa. Etenkin poliittinen keskustelu on sananvapauden ytimessä. Näin esim. *Castells*-ratkaisun kohdassa 43:

“Freedom of the press affords the public one of the best means of discovering and forming an opinion on the ideas and attitudes of their political leaders. -- it thus enables everyone to participate in the free political debate which is at the very core of the concept of a democratic society.”

Yhteiskunnallista keskustelua ei kuitenkaan voida rajoittaa pelkkään poliittiseen debattiin, vaan määritelmä pitää sisällään laajan skaalan monenlaisia yleisesti kiinnostavia aiheita. Tästä voidaan ottaa esimerkiksi tapaus *Thorgeir Thorgeirson v. Islanti* (25.6.1992), jossa toimittaja oli tuomittu sakkoihin hänen kirjoittettuaan kaksi artikkelia poliisin väitetysti käyttämästä väkivallasta. EIT katsoi 10 artiklaa rikotun. Ratkaisunsa perustelujen kohdassa 64 EIT lausui, ettei ollut perusteita erotella poliittista ja muuta yhteiskunnallista keskustelua toisistaan siten, että vain poliittinen keskustelu nauttisi laajaa sananvapauden suojaa:

”..the Court observes that there is no warrant in its case-law for distinguishing -- between political discussion and discussion of other matters of public concern.”

Pelkästään se, että aihe yleensä on ihmisten mielestä kiinnostava, ei kuitenkaan riitä, vaan asian on oltava jollakin tavalla yleisesti merkittävä. Muita tällaisia yleistä mielenkiintoa herättäviä merkittäviä aiheita ovat EIT:n ratkaisujen perusteella olleet muun muassa lähihistorian tutkimus (*Lehideux ja Isorni v. Ranska*, 23.9.1998),

hylkeenpyynnin menettelytavat (*Bladet Tromsø ja Steensaas v. Norja*, 20.5.1999) ja potilasturvallisuus (*Selistö v. Suomi*, 16.11.2004).

Journalistiseen vapauteen kuuluu myös oikeus kärjistämiseen, liioitteluun ja jopa provokaatioon. Tämä on todettu esimerkiksi ratkaisuissa *De Haes ja Gijssels v. Belgia* (24.2.1997), jossa kaksi journalistia oli varsin terävin sanankääntein kyseenalaistanut eräiden tuomareiden puolueettomuuden, ja *Oberschlick v. Itävalta* (1.7.1997), jossa toimittaja oli kirjoittamassaan artikkelissa nimittänyt tunnettua poliitikkoa idiootiksi.

Kaikkiaan EIT on oikeuskäytännössään tulkinnut sananvapauden suoja-alueen laajasti: sen alaan kuuluvat niin monimuotoinen yhteiskunnallinen keskustelu kuin kaupallinen ja viihteellinenkin viestintä. Vastaavasti sananvapauden rajoituksia on tulkittava supistavasti, ja rajoitusten tarpeellisuudesta on esitettävä riittävän painavaa näyttöä.

4. LÄHDESUOJA: OSA SANANVAPAUTTA

4.1 Lähdesuojan sisällöstä ja soveltamisalasta

Oikeus suojata tietolähdettä eli lähdesuoja on elimellinen osa sananvapautta. Lähdesuoja tarkoittaa oikeutta olla paljastamatta yleisön saataville toimitettuun viestin tiedot antaneen henkilöllisyyttä. Sen keskeisenä ideana on taata julkiselle sanalle keinot toteuttaa demokraattista valvontamekanismia, siis toimia ”vallan vahtikoirana” ja nostaa esiin yhteiskunnallisia epäkohtia. Se myös edistää monipuolisten tietojen ja valtavirrasta poikkeavien mielipiteiden esittämistä.⁷¹

Lähdesuoja varmistaa näin osaltaan journalistin riittävän tiedonsaannin, etenkin tapauksissa, joissa informaation ilmaisemiseen liittyy poliittisesti tai sosiaalisesti arkoja piirteitä. Tietolähteelle lähdesuoja antaa mahdollisuuden tuoda tietoa ja kriittisiä mielipiteitä julkiseen keskusteluun ilman pelkoa henkilöllisyyden paljastumisesta ja tästä mahdollisesti aiheutuvista vahingollisista seurauksista.⁷²

Vaikka lähdesuojaa ei olisikaan eksplisiittisesti mainittu perustuslaintasoisessa sananvapaussäätelyssä – näinhän on asian laita myös Suomen PL 12 §:ssä – se ymmärretään silti usein perustuslain turvaaman sananvapauden osaksi.⁷³ Suomalaisessa lainsäädännössä lähdesuoja kytkeytyi ennen vuoden 2004 sananvapauslakia painovapaus- ja radiovastuulakien mukaiseen vastuujärjestelmään. Sananvapauslain voimaantulon myötä lähdesuoja sisällytettiin lainsäädäntöön omana nimenomaisena säännöksenään. Lakiuudistus muutti myös esitutkintalain ja oikeudenkäymiskaaren lähdesuojaa koskevia pykäläiä.

Nykyinen sananvapauslain 16 § säättää lähdesuojasta seuraavasti:

Yleisön saataville toimitetun viestin laatijalla sekä julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on oikeus olla ilmaisematta, kuka on antanut viestin sisältämät tiedot. Julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on lisäksi oikeus olla ilmaisematta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

⁷¹ Tiilikka 2009 s. 213.

⁷² Viestinnän keskusliiton lausunto komiteamietinnöstä KM 2009:2 s.3.

⁷³ Tiilikka 2011a s. 37. Tiilikka huomauttaa myös, että kysymys lähdesuojan perustuslaillisesta suojasta Suomessa ei sinänsä ole kovin relevantti, sillä lähdesuoja on EIT:n ratkaisukäytännön perusteella joka tapauksessa osa ihmisoikeutena turvattua sananvapautta.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu oikeus on myös sillä, joka on saanut mainituista seikoista tiedon ollessaan viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.

Velvollisuudesta ilmaista 1 momentissa tarkoitettu tieto esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä säädetään erikseen.

Säännökseen sisältyvät sekä 1) oikeus olla paljastamatta viestin laatijaa eli anonyymin ilmaisun suoja että 2) oikeus olla paljastamatta tietolähteen henkilöllisyyttä eli perinteinen lähdesuoja. Nämä oikeudet koskevat 16.2 §:n mukaan kaikkia niitä, jotka ovat olleet julkaisu- tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa ja saaneet tässä toimessaan tiedon tietolähteestä taikka tekijästä.⁷⁴ Oikeutettujen piiri voi siis muodostua varsin laajaksi. Kustantajaa, kirjanpainajaa tai muuta tallenteen teknistä valmistajaa, lähettäjää, välittäjää tai jakelijaa oikeudet eivät kuitenkaan koske. Kustantaja on yleensä myös julkaisija, joten tällöin oikeus kuuluu hänelle tätä kautta. Kirjanpainajilla ym. teknistä ja suorittavaa työtä tekevillä taas ei normaalisti ole hallussaan säännöksen soveltamisen kannalta relevanttia tietoa.⁷⁵

Koska lähdesuoja on yksi journalistin tehokkaimpia tiedonhankintamenetelmiä, sitä suojataan paitsi lainsäädännön tasolla, myös joukkotiedotuksen sisäisessä eettisessä säännöstössä, Journalistin ohjeissa.⁷⁶

JO 14: *Journalistilla on oikeus ja velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu. Jos yhteiskunnallisesti merkittävien tietojen julkaisusta aiheutuu erittäin kielteistä julkisuutta, toimituksen on suotavaa avata yleisölle, miten nimettömän lähteen ja siltä hankittujen tietojen luotettavuus on varmistettu.*

Journalistin ohjeiden 14. kohta muuttui vuoden 2011 alusta. Vanhassa muotoilussa lähdesuojan todettiin olevan journalistin oikeus. Uudessa tekstissä lähdesuoja on muuttunut journalistin oikeudeksi ja velvollisuudeksi. Tästä muutoksesta huolimatta suomalaisessa lähdesuojassa ei ole kysymys lähtökohtaisesta pakosta, sillä lainsäädännössä lähdesuoja tarkoittaa nimenomaan oikeutta olla paljastamatta

⁷⁴ Vuortama & Kerosuo 2004 s. 32-34.

⁷⁵ Niiranen & Sotamaa 2003 s. 95.

⁷⁶ Mäntylä 2008 s. 117.

tietolähdettä. Tilanne on toinen esimerkiksi Ruotsissa, jossa lainsäädäntö velvoittaa median edustajia rangaistuksen uhalla lähteen henkilöllisyyden salaamiseen.⁷⁷ Tällaiseen malliin sisältyy potentiaalinen riski maineen mustaamisesta: jos lähdesuoja on pakollinen, on mahdollista että mediaan levitettäisiin vahingollista väärää tietoa jostakusta esimerkiksi jonkin instituution sisäisen valtataistelun vuoksi. Mm. Neuvonen kritisoikin ruotsalaista mallia sananvapauden vastuullisen käytön kannalta jopa tuhoisaksi.⁷⁸

Toimittajan *oikeus* olla paljastamatta lähteen henkilöllisyyttä tarkoittaa vastaavasti lähteen kannalta sitä, että anonymiteetti ei tule mistään automaattista, vaan toimittajan ja lähteen on aina sovittava asiasta. Toimittajan kannalta anonyymi lähde voi olla kaksiteräinen miekka: toisaalta lähdesuojan saaminen voi olla edellytyksenä lähteen antamille tiedoille, toisaalta anonyymiys voi heikentää jutun ja laajemmin koko median uskottavuutta yleisön silmissä. Lisäksi lähde voi kertoa nimettömyyden turvin paitsi tosiasioita, myös tietoja jotka eivät pidä paikkaansa.⁷⁹ Tämä muodostaa riskin toimittajalle ja tiedotusvälineelle, jotka kantavat julkisuudessa vastuun jutusta. Siten lähteen julkinen todennettavuus on tiedotusvälineenkin kannalta ideaalitilanne. Koska lähdesuoja voi näin olla myös taakka ja riski tiedotusvälineelle, anonyymin lähteen käytön tulisi olla journalistin työssä poikkeuksellista ja aina tarkoin harkittua.⁸⁰

Oikeus lähdesuojaan koskee esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä todistajan asemassa olevaa toimittajaa. Varsinainen toimittajan lähdesuoja onkin erotettava esitutkinnassa epäillylle ja rikosoikeudenkäynnissä syytetylle aina kuuluvasta oikeudesta olla vastaamatta hänelle esitettyihin kysymyksiin. Jos toimittaja nimittäin on itse epäiltynä, eikä halua paljastaa julkaisemiensa tietojen lähdettä, käsillä ei ole varsinainen lähdesuojasääntely, vaan jokaiselle rikoksesta epäillylle tai syytetylle kuuluva vaitiolo-oikeus.⁸¹ Käytännössä kieltäytyminen vastaamasta vie kuitenkin samaan lopputulokseen eli lähteen suojaamiseen, ja lähdesuoja-nimitystä käytetään myös tällaisissa tilanteissa.⁸²

⁷⁷ Esim. Tryckfrihetsförordning (TF) 3:1-3.

⁷⁸ Neuvonen 2005 s. 80.

⁷⁹ Juholin & Kuutti 2003 s. 145.

⁸⁰ Mäntylä & Mörä 2010 s. 144.

⁸¹ Tiilikka 2009 s. 213.

⁸² Niiranen & Sotamaa 2003 s. 96.

4.2 Lähdesuoja rikosprosessissa: esitutkinta ja oikeudenkäynti

Esitutkinta ja oikeudenkäynti ovat molemmat rikosprosessin osia. Rikosprosessin yleisenä tarkoituksena on toteuttaa rikosoikeudellinen vastuu, siis tuottaa seuraamus rikokseksi katsottavasta teosta, mikäli sellainen katsotaan tapahtuneeksi. Rikosprosessin tulee myös mahdollistaa muiden rikosoikeuden tavoitteiden (yleispreventio, oikeudenmukaisuus ja humanisuus) toteuttaminen.⁸³

Esitutkinnan keskeisimpänä tavoitteena on selvittää, onko tapahtunut rikosta, ja kuka taikka ketkä ovat siihen syyllisiä. Esitutkinnassa hankitaan ja järjestetään rikosprosessin myöhempiä vaiheita varten tarvittava materiaali ja todistusaineisto.⁸⁴ Mikäli asia etenee esitutkinnan (ja syyteharkinnan) kautta eteenpäin, on edessä rikosasian oikeudenkäynti. Oikeudenkäynti on rikosvastuun toteutumisen kannalta välttämätön osa rikosprosessia. Rankaisemisen edellytykset on selvitettävä tuomioistuimessa, koska rikosvastuun toteutumisen perustana voi olla ainoastaan tuomioistuimen ratkaisu.⁸⁵

Esitutkinnasta säädetään esitutkintalaissa (ETL).⁸⁶ Rikosasioiden oikeudenkäyntiä koskee oma erityislakinsa, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL). Lisäksi tuomioistuinprosessin yleislaissa eli oikeudenkäymiskaassa (OK) on runsaasti säädöksiä, joita on noudatettava myös rikosprosessissa. Lähdesuoja-asioiden kannalta relevantteja lakeja ovat ETL ja OK, sillä niissä molemmissa on lähdesuojaa koskevaa sääntelyä.

Todistajan käsitettä ei ole määritelty laissa, mutta oikeuskirjallisuuden mukaan todistaja on oikeudenkäynnin asianosaipiirin ulkopuolinen henkilö, jota kuullaan jutun kannalta relevanttien faktojen selvittämiseksi.⁸⁷ Lähtökohta on, että todistajana voidaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä kuulla jokaista paitsi asianosaista. Todistaminen on kansalaisvelvollisuus, josta on mahdollista kieltäytyä vain määrätyn, laissa eriteltyin perustein. Näihin *todistamiskieltoihin* kuuluvat tietyn ammatin tai aseman edellyttämä vaitiolovelvollisuus (OK 17:23), eräistä sukulaisuus- tai muista läheissuhteista johtuva kokonaankieltäytymisoikeus (OK 17:20) sekä erikseen määritellyissä kolmessa

⁸³ Ks. Niemi-Kiesiläinen 2000 s. 11.

⁸⁴ Helminen ym. 2005 s. 14.

⁸⁵ Virolainen & Pölönen 2003 s. 16.

⁸⁶ Nykyinen ETL on kumottu lailla 805/2011. Uusi esitutkintalaki astuu voimaan 1.1.2014.

⁸⁷ Lappalainen 2012 s. 632.

tilanteessa aktualisoituva todistajan vaitiolo-oikeus (OK 17:24).⁸⁸ Lähdesuoja kuuluu viimeisimpään ryhmään. Kuten edellä on jo todettu, varsinaisessa lähdesuojassa on kyse todistajan asemassa olevan tiedotusvälineen edustajan tai häneen verrattavissa olevan henkilön oikeudesta vaieta.

Todistamiskieltojen välityksellä lainsäätäjä syrjäyttää rikosvastuun toteuttamisintressin muiden arvojen tieltä.⁸⁹ Todistamiskieltojen oikeusperusteena ovat usein perus- ja ihmisoikeudet. Näissä tilanteissa lainsäätäjä on tulkinnut ja punninnut perusoikeusnormeja keskenään suhteellisuusperiaatteen mukaisesti.⁹⁰ Punninnan lopputulos kiteytyy todistamiskiellossa. Tästä on kyse lähdesuojassakin: tietyin edellytyksin lainsäätäjä pitää sananvapauserusoikeuden suojaa painavampana kuin rikosvastuun toteuttamisintressiä.

Kuten edellä jaksossa 4.1 on todettu, sananvapauslain voimaantulo muutti myös OK:n ja ETL:n lähdesuojaa koskevia pykäläiä. Nykyisen OK 17:24:n 2. ja 3. momentti kuuluvat seuraavasti:

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Sama oikeus on sillä, joka on saanut tiedon edellä mainituista seikoista ollessaan asianomaisen viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.

Edellä 2 momentissa mainittu henkilö saa kieltäytyä vastaamasta myös kysymykseen, kuka on laatinut yleisön saataville toimitetun viestin, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

Ensimmäinen momentti turvaa perinteisen tietolähteen suojan, toinen taas anonyymin viestinnän suojan. Erotuksena vanhaan pykälän nykyinen muotoilu noudattaa

⁸⁸ Tolvanen & Kukkonen 2011 s. 129-132.

⁸⁹ Pölönen 2003 s. 197.

⁹⁰ Pölönen 2003 s. 204.

sananvapauslaissa vahvistettua välineneutraalisuuden periaatetta; lähdesuojaa ei enää OK 17:24:ssä sidota aikakautisen painokirjoituksen muotoon. Sen sijaan puhutaan vain yleisön saataville toimitetusta viestistä.

Lähdesuojasta esitutkinnassa säätävän ETL 27 §:n 1. momentti on seuraavanlainen:

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos tutkittavana olevasta rikoksesta nostettaisiin syyte, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Toisin sanoen oikeus kieltäytyä vastaamasta lähdesuojaan vedoten on voimassa esitutkinnassa aina silloin, kun samaan seikkaan vetoaminen olisi hyväksyttävää oikeudenkäynnissäkin. Lähdesuoja esitutkinnassa on siis aina vähintään yhtä kattava kuin oikeudenkäynnissä. Kuten seuraavasta käy ilmi, se on toisinaan parempikin.

4.3 Lähdesuojan murtaminen

Lähdesuoja ei ole ehdoton oikeus, vaan se voidaan tietyin edellytyksin murtaa sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä. Kyse on viime kädessä siitä, milloin prosessin tiedontarve muuttuu lähdesuojan turvaaman vapaan tiedonvälityksen ja luottamuksensuojan tarvetta painavammaksi. Raja määritellään lainsäädännössä, ja lähdesuojan kohdalla se on vedetty toisaalta rikoksiin, joiden ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, toisaalta tiettyihin salassapitovelvollisuuden rikkomista koskeviin rikoksiin. Yleisesti ottaen edellytykset lähdesuojan murtamiselle esitutkinnassa ovat tiukemmat kuin oikeudenkäynnissä: oikeudenkäynnissä lähdesuoja siis murtuu helpommin kuin esitutkintavaiheessa.⁹¹

Sananvapauslain 16.3 §:n mukaan velvollisuudesta ilmaista pykälän 1 momentissa tarkoitettu tieto esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä säädetään erikseen. Nämä säädökset löytyvät kyseisiä asioita säätelevistä laeista, tarkemmin sanottuna esitutkintalain 27.3 §:stä ja oikeudenkäymiskaaren 17:24:stä.

⁹¹ Vuortama & Kerosuo 2004 s. 35.

ETL 27.3 §:n mukaan todistaja voidaan kieltäytymisestään huolimatta velvoittaa vastaamaan tietolähdettä koskevaan kysymykseen, jos tutkitaan rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta kuusi vuotta tai enemmän. Säädos rajaa lähdesuojan murtamismahdollisuuden törkeisiin rikoksiin, jollaisia ovat esimerkiksi henkirikokset, törkeä pahoinpitely, törkeä huumausainerikos, vakoilu ja maanpetos. Todistajan on lisäksi oltava ns. avaintodistaja, eli toisin sanoen hänellä on oltava tiedossaan syyllisyyden selvittämisen kannalta tärkeää tietoa.⁹²

Oikeudenkäynnissä lähdesuoja on mahdollista murtaa edellisten lisäksi myös silloin, kun syyte koskee sellaista salassapitovelvollisuuden rikkomista, josta on erikseen säädetty rangaistus. Tällaisia rikoksia on useita: esimerkiksi salassapitorikos (RL 38:1), salassapitorikkomus (RL 38:2), törkeä viestintäsalaisuuden loukkaaminen (RL 28:4) tai virkasalaisuuden rikkominen (RL 40:5).

Edellä sanotusta seuraa, että lähdesuojan pysyttäminen on rikosprosessissa pääsääntö. Silloin, kun lähdesuoja voidaan lain määräämin edellytyksin murtaa, todistaja velvoitetaan vastaamaan tietolähdettä tai viestin laatijaa koskeviin kysymyksiin tuomioistuimen päätöksellä. Murtaminen ei kuitenkaan ole automaattista vaikka se olisikin mahdollista. Tuomioistuimen on siis arvioitava, onko todistajan lausunto asian selvittämisen kannalta tarpeellinen.⁹³ Koska ETL 27.3 § ja OK 17:24 ovat soveltamisalaltaan osin erilaiset, periaatteessa mahdollinen on sellainenkin tilanne, jossa todistaja on salassapitorikoksen esitutkinnassa oikeutettu kieltäytymään vastaamasta kysymyksiin, mutta jos asia etenee oikeudenkäyntiin asti, lähdesuoja voidaankin murtaa, ja todistaja velvoittaa vastaamaan.

Mikäli todistaja kieltäytyy murtamispäätöksen jälkeenkin vastaamasta tietolähdettä koskeviin kysymyksiin, hänet voidaan tuomita uhkasakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Lain tarjoama mahdollisuus lähdesuojan murtamiseen salassapitorikosten oikeudenkäynnissä on toistaiseksi vailla sen suurempaa käytännön merkitystä, sillä salassapitorikosasioissa ei ole näytön puutteen vuoksi edetty oikeudenkäynteihin asti.⁹⁴

⁹² Nuutila & Majanen 2009 s. 663.

⁹³ Nuutila & Majanen 2009 s. 662.

⁹⁴ Tiilikka 2011b s. 23.

4.3 Lähdesuojaa koskevan lainsäädännön muuttamispyrkimykset

Oikeusministeriö ja sisäministeriö asettivat keväällä 2007 toimikunnan valmistelemaan esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakien kokonaisuudistusta. Toimikunnan mietintö lakiuudistuksista valmistui huhtikuussa 2009. Mietinnössä esitettiin esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä koskevien lähdesuojan murtamissäädösten yhdenmukaistamista sillä tavoin, että salassapitovelvollisuuden rikkominen olisi tullut myös esitutkinnassa riittäväksi perusteeksi lähdesuojan murtamiseen. Perusongelmaksi koettiin se, että Suomen lähdesuojasääntely ei salli lähdesuojan murtamista esitutkinnassa räikeissäkään salassapitovelvollisuuden rikkomistapauksissa. Lähdesuojaa ei voi murtaa, vaikka kyse olisi esimerkiksi potilastietoja tai oikeuspsykiatrista mielentilatutkimusta koskevasta salassapitovelvollisuuden rikkomisesta.

Toimikunta listasi mietinnössään seuraavat edellytykset lähdesuojan murtamiselle esitutkintavaiheessa: 1) asiassa on todennäköisiä syitä epäillä, että tieto on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on säädetty rangaistus, 2) vastaaminen tai esittäminen on ilmeisen välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi ja 3) perusteltua rikoksen vakavuuteen tai seurauksiin nähden.

Toimikunta nojasi mietintönsä yleisperusteluissa erityisesti tilanteisiin, joissa vastoin salassapitovelvollisuutta annetut tiedot osoittautuvat virheellisiksi ja puutteellisiksi, ja niiden julkistaminen on aiheuttanut vakavia haittoja tietojen kohteelle. Toimikunta näki oikeusturvaongelman siinä tosiasiallisuudessa, että voimassa oleva laki pitää lähdesuojan murtamista tällaisissa tapauksissa yksiselitteisesti ei-sallittuna, ilman mahdollisuutta punnita lähdesuojan merkitystä suhteessa yksityisen kärsimään vahinkoon. Lähdesuojan merkitys sananvapauden toteutumiselle tunnustettiin, mutta ei kuitenkaan pidetty perusteltuna lähdesuojan sellaista ehdottomuutta, joka estäisi murtamisen vakavissakin salassapitorikoksissa viime kädessä tuomioistuimen toimesta. Niin ikään toimikunta vetosi rikosprosessin riittävään tehokkuuteen ja totesi kokemusperäisen tiedon osoittavan, että mahdollisuus murtaa lähdesuoja oikeudenkäynnissä on jokseenkin näennäinen, jos samaa mahdollisuutta ei esitutkinnassa ole. Ehdotusta perusteltiin myös sillä, että lähdesuojan murtamisedellytysten esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä olisi hyvä olla lähempänä toisiaan.⁹⁵ Yksityiskohtaisissa perusteluissa todettiin, että lähdesuojan murtaminen salassapitorikoksissa olisi toimenpiteenä selvästi

⁹⁵ KM 2009:2 s. 88-89.

poikkeuksellinen ja edellyttäisi kussakin yksittäisessä tapauksessa perusteellista harkintaa.⁹⁶

Mietintö oli kaikkienensa laaja, yli 1000-sivuinen, mutta ehkä näkyvimmin esille nousi siinä esitetty ajatus lähdesuojan kaventamisesta. Asiaa käsiteltiin leveällä rintamalla joukkotiedotusvälineissä ja se herätti vilkasta, jopa kohunomaista julkista keskustelua. Laaja näkyvyys mediassa ei sinänsä ollut ihme. Lähdesuoja on hyvin olennaisesti journalistiseen työhön liittyvä oikeus, joten oli odotettavissa, että sen mahdollinen heikentäminen saisi runsaasti tilaa tiedotusvälineissä.

Mietinnön pohjalta järjestetyllä lausuntokierroksella esimerkiksi valtakunnansyyttäjänvirasto piti esitystä lähtökohtaisesti perusteltuna ja lausui lisäksi voimassaolevan sääntelyn turvaavan sananvapauden toteutumisen liiaksi yksityisyyden suojan kustannuksella. Myöskään eduskunnan oikeusasiamies ei lausunnossaan pitänyt lähdesuojan muuttamista uhkana sananvapaudelle. Toisaalta ehdotusta arvosteltiin ankarasti etenkin joukkotiedotusvälineiden edustajien taholta. Viestintä- ja journalistijärjestöt vastustivat ehdotusta jyrkästi. Myös Suomen Asianajajaliitto sekä Suomen lakimiesliitto pitivät lausunnoissaan lähdesuojaa koskevaa lakimuutosta ongelmallisena.⁹⁷

Muutakin kritiikkiä on esitetty, muun muassa siitä, että mietinnön sanamuoto painotti erityisesti salassapitorikoksen vakavuutta ja siitä kohteelle aiheutuneita seuraamuksia, mutta ei pannut painoarvoa julkaistun tiedon yhteiskunnallisen merkittävyydelle.⁹⁸ Riku Neuvonen on puolestaan kritisoinut lähdesuojaa kaventavaa lähestymistapaa nurinkuriseksi erityisesti silloin, kun on kyse esimerkiksi erilaisista poliisin tai sosiaali- ja terveystoimen rekistereistä. Tällöin pitäisi lähdesuojaan puuttuvan seuraamuskeskeisen ajattelutavan sijasta ensisijaisesti varmistaa ennaltaehkäisy eli se, ettei tietovuotoja pääsisi lainkaan tapahtumaan. Mahdolliset vuotajat tulisi myös voida saattaa vastuuseen muutoin kuin lähdesuojaan kajoamisen kautta.⁹⁹ Näkemys on

⁹⁶ KM 2009:2 s. 340-341.

⁹⁷ Sisäasiainministeriön julkaisut 34/2009 s. 66-68.

⁹⁸ OMSO 54/2010 s. 57.

⁹⁹ Neuvonen 2012 s. 250-251.

perusteltavissa sillä, että viranomaisessa tapahtunut vuoto on alun perin viranomaisen ongelma, eikä siitä tulisi rangaista mediaa.¹⁰⁰

Muutama kuukausi toimikunnan mietinnön julkaisemisen jälkeen sattui tapaus, joka konkretisoi kiivasta lähdesuojakeskustelua varsin kouriintuntuvalla tavalla. Huhtikuussa 2009 7 päivää -lehti julkisti uutisen, jonka mukaan tunnettua suomalaismuusikkoa vastaan oli vireillä syyteharkinta lapsipornon hallussapidosta. Muusikko katosi lehden ilmestymispäivänä, ja hänet löydettiin myöhemmin kuolleena. Oli mahdollista, että lehti oli saanut tiedot arkaluonteisesta esitutkimamateriaalista poliisin tietovuodon kautta.

Asian selvittelyssä kävi ilmi, että 23 poliisia oli käynyt tarkastelemassa esitutkimamateriaalin tietoja poliisin sisäisestä tietojärjestelmästä.¹⁰¹ 7 päivää -lehden toimittajat kieltäytyivät paljastamasta lähdeään lähdesuojaan vedoten. Loppujen lopuksi esitutkimamateriaalin vuotamisesta ei kuitenkaan käynnistetty tutkintaa, sillä tutkintakynnys ei ylittynyt. Tapaus herätti laajaa keskustelua lähdesuojan tarkoituksesta. Monien toimittajien mielestä lähdesuojan hyväksikäyttö sensaatiohakuissa journalismissa vahingoitti tarpeettomasti lähdesuojan mainetta suuren yleisön silmissä ja vaaransi myös sen tärkeimmäksi koettua tarkoituspäätä eli mahdollisuutta julkistaa yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita.¹⁰²

On syytä huomata, että lähdesuojan murtamismahdollisuuksia laajentava muotoilu oli ollut ehdolla lakitekstiin myös aikaisemmin, kumotun esitutkintalain säätämisyvaiheessa 1980-luvulla (HE 14/1985). Tuolloisessa hallituksen esityksessä lähdesuojan murtamisen mahdollistamista esitutkinnassa salassapitovelvollisuuden rikkomistapauksissa perusteltiin oikeudenkäymiskaaren vastaavanlaisella sisällöllä.¹⁰³ Eduskunnan lakivaliokunta muutti hallituksen esitystä kiinnittäen huomiota siihen, että etenkin lakiehdotuksen lähdesuojaa ja salassapitovelvollisuuden rikkomista koskevat kohdat olivat joutuneet kovan kritiikin kohteiksi. Lakivaliokunta piti tätä arvostelua osin perusteltuna ja esitti salassapitovelvollisuuden rikkomista koskevan kohdan poistamista lopullisesta lakitekstistä.¹⁰⁴ Samoin lähdesuojan murtaminen jo

¹⁰⁰ Mäntylä & Mörä 2010 s. 149.

¹⁰¹ Uusisuomi.fi 4.9.2009.

¹⁰² Suomenkuvalehti.fi 6.6.2009.

¹⁰³ HE 14/1985 vp. s. 30-31.

¹⁰⁴ LaVM 9/1986 vp. s.7.

esitutkintavaiheessa salassapitorikoksen perusteella oli esillä nykyistä sananvapauslakia valmisteltaessa. Ehdotus ei kuitenkaan päässyt mukaan lopulliseen hallituksen esitykseen 54/2002.¹⁰⁵

ETL:n lähdesuojasääntelyn muuttaminen kariutui myös vuoden 2009 yrityksessä, eikä varmaankaan vähiten muutosehdotuksesta virinnee vilkkaan julkisen keskustelun vuoksi. Lähdesuojan muuttaminen pudotettiin lakiehdotuksesta pois ja jätettiin tulevaisuuteen mahdollisen jatkovalmistelun varaan. Uusi esitutkintalaki tulee voimaan vuoden 2014 alusta. Nykyisen lain lähdesuojaa koskeva 27.3 § on sisällöllisesti säilytetty ennallaan, vain sen paikkaa on vaihdettu. Uudessa esitutkintalaissa lähdesuojasääntely löytyy kohdasta 7:8.4.

4.5 Lähdesuojaan liittyvää oikeuskäytäntöä

4.5.1 EIT

Lähdesuojasta ei ole erillistä mainintaa EIS 10 artiklassa, mutta se kuuluu implisiittisesti sananvapauden alaan ja on EIT:n ratkaisukäytännön mukaan yksi sananvapauden tärkeimmistä edellytyksistä.

EIT:n ratkaisu *Goodwin v. Yhdistynyt Kuningaskunta* (27.3.1996) on lähdesuojatapausten klassikko. Mitenkään itsestään selvänä ratkaisun lopputulosta ei voida pitää, koska tapaus ratkaistiin EIT:n suuressa jaostossa äänestyksellä 11-7.

Toimittajana työskentelevä Goodwin oli saanut lähteeltään tietoja, joiden mukaan eräs suurissa taloudellisissa vaikeuksissa oleva yritys oli hankkimassa usean miljoonan punnan lainaa salaten talousvaikeutensa. Lähteen kertomat tiedot olivat peräisin yrityksen toimintasuunnitelmasta, joka oli kadonnut yrityksen tiloista. Kun yritys sai tietää tietovuodosta, se haki kansalliselta tuomioistuimelta väliaikaista kieltä, joka estäisi lehdistöä julkaisemasta yrityksen toimintasuunnitelmaan sisältyviä tietoja. Tuomioistuin myönsi kiellon, ja määräsi lisäksi Goodwinin avustamaan lähteen henkilöllisyyden selvittämisessä. Goodwin kieltäytyi, minkä vuoksi hänelle määrättiin oikeuden halventamisesta sakkorangaistus. Saamastaan tuomiosta Goodwin valitti ihmisoikeustuomioistuimeen ja vetosi EIS 10 artiklaan.

¹⁰⁵ Tiilikka 2011b s. 22.

EIT:n mukaan lehdistön tietolähteen suojaan kohdistuvia rajoituksia oli tarkasteltava erityisen kriittisesti, sillä tietolähteen suoja oli lehdistön vapauden perusedellytys. EIT katsoi, että jo pelkkä julkaisukiello oli estänyt tehokkaasti yrityksen sisäisen luottamuksellisen tiedon leviämisen mediaan. Siten julkaisukiello oli itsessään ollut riittävä ja toimiva keino yrityksen intressien turvaamiseksi, eikä Goodwinin velvoittamiselle lähteen paljastamiseksi ollut ollut relevantteja syitä. Ratkaisun perustelujen mukaan myöskään yrityksen tarpeet haastaa lähde oikeuteen tai paljastaa epälojaali työntekijä tai yhteistyökumppani eivät yhteenlaskettuinaakaan muodostaneet riittävän painavaa perustetta lehdistön tietolähteen suojasta poikkeamiselle. Kansallinen tuomio ei perustunut pakottavaan yleiseen etuun (*pressing social need*), eikä se ollut myöskään ollut kohtuullinen (*proportionate*) tavoiteltuun päämäärään nähden. Näillä perusteilla EIT totesi 10 artiklaa rikutun. EIT on sittemmin useissa ratkaisuisaan Goodwin-tapauksen jälkeen tuonut esille sen, että se pitää lähdesuojaa yhtenä sananvapauden kulmakivistä.

Tapauksessa *Sanoma Uitgevers B.V. v. Alankomaat* (21.3.2009) poliisi oli vaatinut ja takavarikoinut autolehdeltä valokuvamateriaalia, joka oli peräisin laittomasti järjestetyistä autokilpailuista. Valokuvia tarvittiin erään rikossarjan selvittämisen avuksi, sillä poliisi epäili, että rikosten tekijät olivat osallistuneet myös mainittuihin laittomiin autokilpailuihin.

Valokuvien takavarikointia koskevan kysymyksen osalta EIT totesi rikosten selvittämisen olevan lähdesuojan kanssa kilpaileva intressi. Tasapainoa näiden kahden välille haettaessa on huomioon otettava 1) tutkittavien rikosten laatu ja vakavuus, 2) halutun tiedon laatu ja sisältö, 3) onko tieto saatavissa muilla tavoin ja 4) missä määrin aineiston hankintaa ja käyttöä oli rajattu. Koska rikoksia tehdessä oli uhattu sivullista aseella, ja koska poliisin viikkolehdeltä takavarikoima tieto oli ollut tarpeen rikosten selvittämiseksi, EIS 10 artiklaa ei ollut näillä perusteilla loukattu. Ratkaisu oli normaalissa seitsemän tuomarin jaostokokoonpanossa täpärän äänestyksen tulos äänin 4-3. Kantajana ollut autolehti kuitenkin valitti tästä tuomiosta edelleen ja sai asian EIT:n suuren jaoston¹⁰⁶ käsittelyyn, joka 14.9.2010 antamassaan ratkaisussa totesi kuva-aineiston haltuunoton 10 artiklan vastaiseksi.

Vaikka päätös tietojen takavarikoinnin sallittavuudesta muuttuikin suuren jaoston

¹⁰⁶ Kolmen vuoden välein nimitettävä suuri jaosto (Grand Chamber) koostuu 17 tuomarista.

istunnossa, EIT:n normaali jaostokokoonpano oli jo alkuperäisessä käsittelyssä yksimielisesti todennut, että lähdesuojaan kuuluvien prosessuaalisten menettelytapavaatimusten noudattaminen oli jäänyt tapauksessa vajaaksi. Alankomaissa lähteen paljastamiseen velvoittavan päätöksen teki nimittäin syyttäjä eikä tuomioistuin, ja syyttäjän intressit saattoivat olla ristiriidassa lähdesuojaa puoltavien näkökulmien kanssa, sillä syyttäjä oli prosessuaalisessa mielessä asianosainen. Autolehdellä ei ollut ollut mahdollisuutta saada riittävin oikeussuojatakein turvattua objektiivista arviota siitä, olivatko yleisen edun mukaiset rikostutkinnalliset syyt painavampia kuin lähdesuoja. Tältä osin EIS 10 artiklaa oli loukattu. Tämän kysymyksen ratkaisu jättää vaille vastausta kysymyksen siitä, olisiko lähdesuojan murtaminen ollut hyväksyttävää rikosten selvittämiseksi, jos em. prosessuaaliset menettelytapavaatimukset olisivat täyttyneet.¹⁰⁷

Kaikkiaan EIT:n käytännön perusteella lähdesuojaa voidaan rajoittaa tietyissä salassapitorikoksissa ja tiettyjen tietojen kohdalla saattamalla kysymys lähdesuojan murtamisesta riittävän puolueettoman tahon eli tuomioistuimen harkittavaksi.¹⁰⁸ Tärkein taie on riippumaton ja puolueeton elin, jolla on valta yhtäältä päättää siitä, vaatiiko julkinen etu poikkeamaan lähdesuojasta, ja toisaalta estää tarpeeton pääsy lähteen paljastavaan tietoon. Tällaisen elimen harjoittaman kontrollin on siten oltava riittävän laaja ja oikea-aikainen eli preventiivinen.¹⁰⁹ Tätä taustaa vasten voidaan ajatella, että myös *Sanoma Uitgevers* -tapauksessa lähdesuojan murtaminen olisi voinut olla hyväksyttävää, mikäli myönteisen päätöksen olisi tehnyt syyttäväviranomaisen puolesta tuomioistuin.

Tapauksessa *Roemen ja Schmit v. Luxemburg* (25.2.2003) oli kyse toimittajan ja hänen asianajajansa luona suoritetuista kotietsinnöistä toimittajan tietolähteen selvittämiseksi. Toimittaja Roemen oli kirjoittanut lehtiartikkelin luxemburgilaisen poliitikon saamasta veropetostuomiosta. Poliitikko teki artikkelista rikosilmoituksen, ja esitutkinnan aikana pyrittiin selvittämään toimittajan tietolähteen henkilöllisyys. Lähdeä epäiltiin salassapitovelvollisuuden rikkomisesta ja toimittajaa salassapitovelvollisuutta rikkomalla saadun tiedon hyväksikäytöstä lehtiartikkelissaan. Esitutkinnan

¹⁰⁷ Tiilikka 2011a s. 44.

¹⁰⁸ Neuvonen 2012 s. 251.

¹⁰⁹ Pellonpää ym. 2012 s. 735-736.

toimenpiteet käsittivät muun muassa yllätysetsintöjä toimittajan kodissa ja työpaikalla tarvittavan informaation löytämiseksi.

EIT:n mielestä viranomaisen toimenpiteet *Roemen ja Schmit* –tapauksessa olivat lähdesuojan kannalta intrusiivisempia kuin edellä käsitellyssä *Goodwin*-tapauksesta. Nyt oli tehty etsintöjä toimittajan kodissa ja työpaikalla, kun taas *Goodwinia* oli ainoastaan vaadittu paljastamaan lähteensä identiteetti. Tällaiset lähteen paljastamiseen tähtäävät etsinnät olivat tuloksettominkin jyrkempiä toimia kuin pelkkä lähteen paljastamista koskeva vaatimus. Tutkijat olivat tulleet toimittajan työpaikalle yllättäen, ja he pääsivät käsiksi kaikkiin toimittajan hallussa oleviin asiakirjoihin. Tämän vuoksi EIT katsoi, että toimenpiteet olivat olleet lähdesuojan kannalta merkittävämpiä kuin *Goodwin*-tapauksessa. EIT lausuikin yksimielisesti, että toimittajan osalta EIS 10 artiklaa oli rikottu. Kuten *Sanoma*-tapauksessa, EIT totesi tässäkin rikoksen selvittämisen kilpailevan lähdesuojan kanssa. EIT:n mukaan Belgia ei ollut kyennyt todistamaan, että nämä intressit olisi onnistuneesti tasapainotettu. Kansallisten tuomioistuinten perusteluja voitiin pitää asiaan liittyvinä, mutta ei riittävinä Roemenin luona toimitettujen etsintöjen oikeutuksen kannalta. Tehdyt toimenpiteet olivat myös olleet suhteettomia tavoiteltuun päämäärään nähden.

Samankaltaisia asioita käsitteli ratkaisu *Ernst ja muut v. Belgia* (15.7.2003), jossa rikostutkinnan yhteydessä toimituksiin ja toimittajien koteihin oli tehty laajoja etsintöjä toimittajien lähteiden selvittämiseksi. Etsinnät rikkoivat EIT:n näkemyksen mukaan EIS 10 artiklaa. Käytetyt keinot ja niiden laajuus – etsintöihin oli osallistunut jopa 160 poliisia – olivat olleet suhteellisuusperiaatteen vastaisia. Ei ollut myöskään osoitettu, että lähteiden selvittämiseksi olisi käytetty riittävässä määrin muita keinoja.

EIT on antanut myös lukuisia muita lähdesuojaa koskevia ratkaisuja. Lähdesuojan heikentäminen on EIT:n oikeuskäytännön mukaan sopusoinnussa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan kanssa vain, jos rajoitukset perustuvat yleisen edun mukaiseen erittäin tärkeään vaatimukseen.

Esimerkiksi tapauksessa *Voskuil v. Alankomaat* (22.11.2007) toimittaja oli kirjoittanut nimettömän lähteen antaman informaation pohjalta kaksi lehtijuttua, joissa kyseenalaistettiin poliisin toiminnan asianmukaisuus laitonta asekauppaa koskevassa rikostutkinnassa. Asekaupasta syytetyt henkilöt halusivat toimittajan todistamaan oikeudenkäyntiinsä. Oikeudenkäynnissä toimittaja kieltäytyi paljastamasta lähdeään

lähdesuojaan vedoten. Kansallinen tuomioistuin katsoi, että syytettyjen ja oikeudenhoidon edut edellyttivät lähteen paljastamista, ja tuomitsi toimittajan 30 päivän vankeusrangaistukseen.

EIT:n mukaan lähteen paljastamisesta annettua määräystä ei voitu pitää EIS 10 artiklan kanssa yhteensopivana muutoin kuin yleisen edun mukaisin erittäin painavin perustein. Näyttö, joka toimittajalta oli yritetty hankkia, olisi ollut korvattavissa muilta todistajilta saatavalla näytöllä. Lisäksi viranomaisella oli kyllä ollut intressi selvittää poliisin mahdollisesti sopimatonta toimintaa, mutta tämä intressi ei kuitenkaan ollut riittävän merkittävä syrjäyttämään toimittajan oikeutta suojata lähteensä.

Esitellyt EIT:n ratkaisut rakentuvat lähdesuojan ja sen kanssa kilpailevan intressin välisen suhteen arvioinnille ja niiden välisen tasapainon hakemiselle. Goodwin-tapauksessa kilpailevana intressinä olivat yrityksen edut, Sanoma-tapauksessa, Roemen ja Schmit -tapauksessa sekä Ernst ja muut -tapauksessa rikoksen selvittäminen, Voskuil-tapauksessa puolestaan syytettyjen oikeudet ja viranomaisen tarve oman toimintansa asianmukaisuuden selvittämiseen. Kaikissa näissä tapauksissa tarve lähdesuojan murtamiseen katsottiin aiheettomaksi, sillä kilpailevien intressien riittävä turvaaminen ei olisi edellyttänyt lähdesuojaan puuttumista. Kansallisten viranomaisten toimenpiteet lähteiden selvittämiseksi (uhkasakko, etsinnät kodeissa ja työpaikoilla, vangitseminen) olivat lisäksi suhteellisuusperiaatteen vastaisia. Sanoma-tapauksessa myöskään menettelylliset vaatimukset eivät täyttyneet, kun päätöstä lähdesuojan murtamisesta ei ollut tehnyt puolueeton toimija.

4.5.2 KKO

Ns. Sonera-kirja -tapauksessa (KKO 2004:30) oli kyse siitä, ulottuuko lähdesuoja alun perin internetissä ilmestyneeseen kirjoitukseen ja sen pohjalta muokattuun kirjaan. Kesällä 2002 internetin keskustelupalstoilla alkoi levitä nimetön kirjoitus, joka käsitteli Soneran liiketoimia ja sisäisiä asioita vuosilta 2000-2001. Tekstin sävy oli avoimen arvosteleva ja hyökkäävä etenkin tiettyjä Soneran johtohenkilöitä kohtaan, ja se herätti runsaasti huomiota julkisuudessa. Tekstin pohjalta työstetty, samoja asioita käsittelevä kirja julkaistiin nimimerkin alla Art House -kustantamon kustantamana helmikuussa 2003.

Soneran ex-johtaja teki kirjan vuoksi tutkintapyynnön kunnianloukkauksesta. Esitutkinnassa kustantaja haluttiin velvoittaa paljastamaan kirjan kirjoittajan nimi.

Kustantaja kieltäytyi vedoten ensinnäkin siihen, että kirjoittajan nimen paljastaminen voisi saattaa hänet itsensä syytteen vaaraan, toiseksi liike- ja ammattisalaisuuteen ja kolmanneksi lähdesuojaan.

Sekä käräjäoikeus että hovioikeus velvoittivat ratkaisuisaan kustantamoa paljastamaan tietonsa kirjan kirjoittajasta. Näkemys perusteltiin tuolloin voimassa olleella OK 17 luvun 24 §:llä, jonka mukaan lähdesuoja edellyttää julkaisulta aikakautisen painokirjoituksen muotoa. Nettikirjoitus ja kirja eivät tätä kriteeriä täyttäneet, joten ne eivät tuomioistuinten tulkintojen mukaan voineet kuulua lähdesuojan piiriin.¹¹⁰

KKO antoi ratkaisunsa sananvapausslain voimaantulon jälkeen. KKO muutti alempien oikeusistuimien ratkaisuja hyväksyen sen, että kustantajaa perusti kieltäytymisoikeutensa lähdesuojan varaan. Ratkaisussaan KKO sovelsi tapaukseen uutta sananvapausslakia, koska se tulkitsi sananvapausslain siirtymäsäännöksiä niin, että uutta lakia tuli lähdesuojasääntelyn osalta soveltaa myös ennen lain voimaan tuloa annettuihin viesteihin.

KKO:n perustelujen mukaan jo ennen uutta sananvapausslakia lähdesuojan rajaaminen vain aikakautisiin painokirjoituksiin jää perustuslain 12 §:n ja EIS 10 artiklan valossa epäselväksi. Vaikka perusoikeusuudistuksen esitöissä tai EIT:n ratkaisukäytännössä ei ollut suoraan otettu kantaa lähdesuojan ulottuvuuteen tapauksessa käsiteltävänä oleviin viestinnän muotoihin, ne ilmaisivat silti sen yleisen periaatteen, että sananvapautta ei ole sidottu mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon. Tämän vuoksi KKO lausui, että myöskään lähdesuojan alaa määritettäessä ei voida tehdä eroa viestinnän eri muotojen välille. KKO:n ratkaisun perustelujen mukaan lähdesuojan rajaaminen vain tiettyä ilmaisun muotoa (aikakautisia painokirjoituksia) koskevaksi olisi siis jo aiemmin ollut varsin tulkinnanvaraista sen perusteella, mitä perustuslaki ja EIS asiasta lausuiivat.

Sonera-kirja -tapauksessa esitettiin KKO:n ensimmäisen ratkaisun jälkeen vielä toinen näytös, joka koski kustantajan kirjeenvaihdon käyttämistä todisteena kunnianloukkaussyytteen ajamisessa. Syyttäjän mukaan kirjeistä pystyi välillisesti päättelemään, kuka kirjan oli kirjoittanut. Käräjäoikeus kielsi kirjeiden käytön todisteena, kun taas hovioikeus salli sen. KKO päätyi tuomiossaan 2009:88

¹¹⁰ Lisäksi hovioikeuden mukaan toimitusjohtajan yksityisyyden suoja oli sananvapautta painavampi peruste, eikä käräjäoikeuden tuomiota senkään vuoksi ollut tarpeen muuttaa.

käräjäoikeuden kannalle ja katsoi, että kirjeistä ilmenevät seikat kuuluivat kustantajan vaikenemisoikeuden piiriin.

Toinen lähdesuojakysymyksiä sivunnut KKO:n ratkaisu on melko tuore 2010:88. Jutussa oli kyse television ajankohtaisohjelmassa esitetyistä vihjauksista, joiden mukaan kolme nimeltä mainittua henkilöä olisivat terrorismia rahoittavan ryhmän jäseniä. Ohjelmassa esitetyt väitteet oli kerätty kahdeksalta eri ihmiseltä, jotka pysyttelivät nimettöminä.

Ohjelman toimittajaa ja vastaavaa toimittajaa vastaan nostettiin syytteet törkeästä kunnianloukkauksesta. Ohjelman toimittaja ei oikeudessa kertonut lähteidensä henkilöllisyyttä lähdesuojaan vedoten. (Tässä yhteydessä on huomattava, että koska toimittaja oli tapauksessa syytettynä eikä todistajan asemassa, kyse ei ollut ”varsinaisesta” lähdesuojasta vaan epäillyn ja syytetyn vaitiolo-oikeudesta, joka siis kuitenkin käytännössä johtaa samaan lopputulokseen, eli lähdesuojan tosiasialliseen olemassaoloon.)

KKO:n perustelujen mukaan lähteiden luotettavuuden merkitys korostuu silloin, kun lähteiltä saatujen tietojen perusteella esitetään syytöksiä vakavista rikoksista, kuten terrorismista. Lähdesuojaan vetoamisen vuoksi asiassa oli jäänyt selvittämättä lähteiden riippumattomuuden ja luotettavuuden arvioinnin kannalta tärkeitä seikkoja. Esitetyt väitteet olivat olleet niin yleisluontoisia, että asianomistajilla tai syyttäjällä ei ollut ollut mahdollisuutta esittää näyttöä niiden paikkansapitämättömyydestä. Toimittaja, joka sinänsä oli oikeutettu vetoamaan lähdesuojaan, olisi KKO:n käsityksen mukaan pystynyt lähdesuojaa vaarantamatta kertomaan siitä, mitä oli lähteiltään kuullut ja mihin lähteiden tuottama informaatio oli perustunut. Pelkkä lähdesuojaan vetoaminen ei vapauttanut tällaisesta tosiseikkojen perusteluvelvollisuudesta silloin, kun on esitetty yksityishenkilön kunniaa loukkaavia väitteitä tai vihjauksia. Toimittaja ja vastaava toimittaja tuomittiin 70 päiväsakkoon kolmesta törkeästä kunnianloukkauksesta ja yhteensä 20 000 euron vahingonkorvauksiin.

Ilahduttavana asiana ratkaisussa 2010:88 voidaan pitää sitä, että KKO haki perustelujensa useissa eri kohdissa johtoa EIT:n ratkaisukäytännöstä tapaukset nimeltä mainiten. Lähdesuojapohdinnan kohdalla viitataan ratkaisuun *Cumpana ja Mazare v. Romania* (17.12.2004). Siinä EIT totesi, ettei herjauksesta syytettyjen toimittajien vetoaminen lähdesuojaan ollut adekvaatti syy heidän esittämiensä väitteiden

perustelematta jättämiselle, kun mainittuja väitteitä olisi voinut perustella myös lähteitä paljastamatta. Myös kunnianloukkauksen arvioinnin osalta ratkaisu 2010:88 on varsin mallikas, sillä tuomion perustelujen kohdista 50 - 56 käy ilmi tuomioistuimen suorittama perusoikeuspunninta sananvapauden ja kunnian suojan edustamien intressien välillä.

5. YKSITYISELÄMÄN JA KUNNIAN SUOJA

5.1 Yksityisyys, yksityiselämä, kunnia

Jotta voitaisiin puhua yksityisyyden tai yksityiselämän suojasta, olisi ensin ymmärrettävä, mitä niillä tarkoitetaan. Käsitteiden tarkka määrittely on kuitenkin osoittautunut hankalaksi, ja asiaa koskeva termistö on usein moninaisuudessaan hämmentävää. Voidaan puhua ristikkäin ja päällekkäin yksityisyydestä, intimitetistä, integriteetistä ja yksityiselämästä, persoonallisuuden suojasta ja niin edelleen. Myös eri laeissa käytetään eri nimityksiä: PL 10 §:ssä ja RL 24:8:ssä käytetään nimitystä yksityiselämä, kun taas esimerkiksi henkilötietolaissa puhutaan yksityisyydestä.¹¹¹ Yksityiselämän käsite voidaan ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi.¹¹² Useimmiten yksityisyys kuitenkin ymmärretään yksityiselämän yläkäsitteeksi.¹¹³

Vaikka yksityisyyden ja yksityiselämän sisällöstä on esitetty useita määritelmiä, ne ovat sen verran epämääräisiä alueita, että niiden tyhjentävä määrittely luetteloimalla on mahdotonta.¹¹⁴ Mielestäni onnistuneen määrittelyn on antanut Ollila, jonka mukaan selkein ja riidattomin yksityiselämän määritelmä syntyy yksityiselämän ymmärtämisestä kotia, perhettä ja läheisiä ihmissuhteita koskevaksi yksityiseksi tilaksi.¹¹⁵ Yksityiskohtaista jaottelua ja erittelyä kenties tärkeämpää on ymmärtää, miten yksityisyyden olemassaolo käytännössä tarkoittaa, ja miten se näkyy jokapäiväisessä elämässämme. Yksityisyyden turvin yksilö voi toimia omassa elämässään parhaaksi katsomallaan tavalla, tehdä virheitä ja huonojakin ratkaisuja vailla pelkoa toisten arvostelusta. Ennen kaikkea yksityisyys antaa mahdollisuuden arvokkuuden säilyttämiseen toisten ihmisten edessä virheistä ja harha-askelista huolimatta.¹¹⁶

Yksityisyyttä koskevan käsitteistön epämääräisyys on tunnustettu myös lainsäädännössä. Kantavana ajatuksena voidaan kuitenkin perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan pitää yksilön oikeutta elää elämäänsä ilman viranomaisien tai muiden

¹¹¹ Saarenpää 2002b s. 326, Tiilikka 2007 s. 138.

¹¹² HE 309/1993 vp. s. 52 ja 53.

¹¹³ HE 184/1999 vp. s. 5, Vuortama 1983 s. 19.

¹¹⁴ Vuortama 1983 s. 25.

¹¹⁵ Ollila 2004 s. 164.

¹¹⁶ Kunnari 2006 s. 27.

ulkopuolisten mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan.¹¹⁷ Toisin ilmaistuna yksilöllä tulee olla tietty rauhoitettu ala, johon kuuluvat asiat hänellä on oikeus pitää omana tietonaan, jos hän haluaa.¹¹⁸ Näin ollen kyse ei itse asiassa ole yksinomaan oikeudesta olla yksin ja rauhassa muilta, vaan myös henkilön itsemääräämisoikeudesta: yksilöllä on oltava oikeus vapaasti päättää suhteistaan muihin ihmisiin ja ympäristöön.¹¹⁹

Yksityisyys sinänsä on ajasta riippuvainen ilmiö.¹²⁰ Yksityisyyden normit eivät ole olleet kaikkina aikakausina samanlaiset. Tietty määrä yksityisyyttä, oikeutta olla rauhassa ulkopuolisilta, on tarpeellista jokaiselle yksilölle. Vuortaman mukaan 'yksityisyys' inhimillisenä ilmiönä onkin ollut havaittavissa kaikenlaisissa yhteiskunnissa läpi historian.¹²¹ Voidaan kuitenkin todeta, että vasta teollisen vallankumouksen jälkeiset yhteiskunnan rakennemuutokset, kuten kaupungistuminen, synnyttivät tarpeen persoonallisuuden suojaa koskevan oikeudellisen opin rakentamiseen.¹²²

Oikeudellisena käsitteenä yksityisyys on siis suhteellisen nuorta perua.¹²³ Yksityisyysopin kehittymisen kannalta pidetään yleisesti merkittävänä kahden yhdysvaltalaisen lakimiehen, Samuel D. Warrenin ja Louis D. Brandeisin, artikkelia *The Right to Privacy* vuodelta 1890. Kirjoituksen kimmokkeena oli Warrenin hermostuminen tapaan, jolla eräs seurapiiritapahtumiin erikoistunut lehti raportoi hänen perheestään. Ajat ovat tuosta toki muuttuneet. Sitä, mikä Warrenin ja Brandeisin mielestä oli tarpeetonta ja loukkaavaa juoruilua, on nykyisin totuttu jo pitämään aivan normaalina uutisaineistona. Toisaalta tekninen kehitys, kansainvälisen tietojenvaihdon tehokkuus ja myös median kasvanut vaikutusvalta ovat lisänneet mahdollisuuksia

¹¹⁷ HE 309/1993 vp. s. 52-53.

¹¹⁸ HE 84/1974 vp. s. 3.

¹¹⁹ Viljanen 2011 s. 392.

¹²⁰ Mahkonen 1997 s. 37.

¹²¹ Vuortama 1983 s. 33.

¹²² Vuortama 1983 s. 38.

¹²³ Saarenpää 2002 s.35.

puuttua ihmisten yksityisyyteen, ja tämä on tehnyt yksityisyyden suojan tarpeesta entistä suurempaa.¹²⁴

Kunnia on yksityiselämään läheisesti liittyvä käsite.¹²⁵ Se tarkoittaa jokaiselle ihmiselle kuuluvaa yhtäläistä arvontoa, jota yksilöllä on oikeus nauttia sekä muiden yksilöiden että yhteiskunnan taholta. Kunniaan voi kuulua myös erilaisista olosuhteista johtuvaa arvostusta vaikkapa ammattiin tai muuhun toimintaan liittyen.¹²⁶ Toisaalta kunnia ei liity esimerkiksi yhteiskunnalliseen statukseen, vaan jokaiseen yksilönä, ihmisenä.¹²⁷ Yksityiselämän suoja koskeva perustuslain 10 § antaa suojaa myös jokaisen kunnialle.

5.2 Yksityiselämän ja kunnian suoja perus- ja ihmisoikeutena

Yksityisyys, yksityiselämä ja kunnia ovat suojattuja sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa että perustuslaissa. Myös KP-sopimuksen 17 artikla suojaa yksityiselämää, perhettä, kotia, kirjeenvaihtoa, kunniaa ja mainetta.

Asiasta säättävä EIS 8 artikla kuuluu seuraavasti:

Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.

2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Myös 8 artikla on kirjoitettu niin, että ensimmäinen kohta esittelee suojattavan oikeuden ja toinen kohta ne perusteet, joiden nojalla em. oikeuden rajoittaminen on mahdollista. Artikla ei suojaa kunniaa itsenäisenä perusoikeutena, mutta muiden henkilöiden

¹²⁴ HE 184/1999 vp. s. 5.

¹²⁵ HE 184/1999 vp. s. 9.

¹²⁶ Esim. Nuutila & Majanen 2009 s. 671.

¹²⁷ Frände & Wahlberg 2006 s. 448.

maineen ja oikeuksien turvaaminen on EIS 10 artiklan mukaan yksi sananvapauden hyväksyttävistä rajoitusperusteista.¹²⁸ EIT:n tulkintalinjassa on kuitenkin tapahtunut muutos, sillä myöhemmässä oikeuskäytännössään EIT on antanut myös yksityiselämän ja kunnian suojalle merkitystä EIS 8 artiklan mukaisina itsenäisinä suojeluobjekteina, ei pelkästään sananvapauden rajoitusperusteina.¹²⁹

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Nimenomaiseksi perusoikeudeksi yksityisyys tunnustettiin Suomen lainsäädännössä ensi kerran vasta vuonna 1995, jolloin se otettiin mukaan perusoikeusluetteloon.¹³⁰ Yksityiselämälle ei ole perusoikeusuudistuksen esitöissä annettu mitään yksityiskohtaista sisältöä. Yksityiselämästä säätämiseen päädyttiin osin siksi, koska sille annetaan suojaa monissa ihmisoikeussopimuksissa.¹³¹

Kun yksityiselämän käsite on omaksuttu perustuslakiimme melko suoraan EIS 8 artiklasta, on perusteltua, että tämän perusoikeussäännöksen tulkinnassa tukeudutaan vastaavan ihmisoikeusmääräyksen tulkintakäytäntöön.¹³² Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat nimenomaan korostaneet yksityiselämän piirin laajaa tulkintaa. EIT:n mukaan yksityiselämän piirin tiukka määrittelyminen ei ole tarpeellista eikä mahdollistakaan. Olennaista on, ettei sitä tulkita tarpeettoman suppeasti yksilön »sisäpiirinä», jossa hän saisi elää elämäänsä valitsemallaan tavalla erillään muusta maailmasta. Yksityiselämä pitää sisällään myös oikeuden solmia ja kehittää suhteita toisiin ihmisiin.¹³³

5.3 Yksityiselämän suoja rikoslainsäädännössä

5.3.1 RL 24:8

Yksityiselämän ja kunnian suojaa koskevat kriminalisoinnit turvaavat ja konkretisoivat niiden taustalla olevia ihmis- ja perusoikeuksia, joiden tarkoituksena on yksilön maineen ja oikeuksien suojaaminen. Sananvapauden käyttämistä koskevia, julkaistun

¹²⁸ Ollila 2004 s. 146.

¹²⁹ OM 24/2012 s. 69.

¹³⁰ Nuutila & Majanen 2009 s. 658.

¹³¹ Saraviita 2011 s. 184.

¹³² Viljanen 1996 s. 791, 801-802.

¹³³ Viljanen 1996 s. 802-803.

viestin sisältöön perustuvia rikoksia voidaan kutsua ilmaisurikoksiksi. Ilmaisurikosten ominaispiirre on kriminalisoidun ilmaisun esittämisen aiheuttama aineeton vahinko, kärsimys ja mielipaha.¹³⁴ Näin myös yksityiselämän ja kunnian suojan loukkaaminen ovat ilmaisurikoksia.

Suomen lainsäädännössä yksityiselämää alettiin suojata totuudenmukaista julkistamista vastaan niinkin myöhään kuin 1974, kun rikoslakiin otettiin vanhojen herjauksen ja solvauksen¹³⁵ nimikkeiden oheen yksityiselämän loukkaamista koskeva säännös (RL 27:3a, 908/1974). Uuden pykälän tarkoituksena oli hillitä ns. sensaatiolehdistön toimintaa, mistä juonsi juurensa myös sen tunnetumpi nimi, Lex Hymy.¹³⁶

Herjaus ja solvaus poistuivat rikoslaista kunnian ja yksityiselämän loukkaamista koskevan osittaisuudistuksen myötä vuonna 2000, ja niiden tilalle tuli kunnianloukkausta koskeva tunnusmerkistö. Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen sen sijaan jäi rikosnimikkeenä lakiin. Vaikka kyseinen säännös muuttuikin hieman osittaisuudistuksen yhteydessä, ja se siirrettiin myös uuteen paikkaan kohtaan RL 24:8, vanhan RL 27:3a:n esityöt ovat yhä tärkeässä asemassa tulkittaessa nykyisen säännöksen sisältöä.¹³⁷

Nykyinen RL 24:8 säättää yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä:

Joka oikeudettomasti

1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai

2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville

esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon

¹³⁴ Ollila 2004 s. 137-139.

¹³⁵ Herjauksessa joku sanoi toisen syylliseksi nimettyyn rikokseen tai muuhun tekoon, joka voi saattaa hänet halveksunnan alaiseksi tai haitata hänen elinkeinoaan tai menestystään, tai sellaisesta levitti valheen taikka perättömän kulkupuheen. Solvauksessa oli kysymys muulla tavoin tehdystä loukkauksesta uhkauksella, häväisevällä lauseella tai halventavalla teolla.

¹³⁶ Nuutila & Majanen 2009 s. 658.

¹³⁷ Frände & Wahlberg 2006 s. 436. Myös RL 27:3a:ta soveltamalla ratkaistuja KKO:n ennakkopäätöksiä voidaan hyödyntää voimassa olevaa RL 24:8:ää tulkittaessa, ks. tarkemmin Tiilikka 2007 s. 439. On myös huomattava, että vanhan säädöksen säätämisaikana Suomi ei ollut liittynyt Euroopan ihmisoikeussopimukseen, joten lain esitöissäkään ei otettu huomioon EIT:n sananvapauden ulottuvuutta koskevaa oikeuskäytäntöä, ks. Tiilikka 2007 s. 443.

levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetä sellaisen yksityiselämää koskevan tiedon, vihjauksen tai kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi.

RL 24:8:llä on kiinteä liityntä perus- ja ihmisoikeuksiin, koska pykälä konkretisoi suoraan PL 10 §:n ja myös EIS 8 artiklan suojaamaa oikeutta yksityiselämään. RL 24:8 on sikälikin erityislaatuinen, että se sisältää samanaikaisesti sekä säännön (tunnusmerkistön mukaisen teon kuvauksen) että poikkeuksen (edellytykset, joiden täytyessä tekoa ei lueta rangaistavaksi sen tunnusmerkistön mukaisuudesta huolimatta).¹³⁸

Lakia koskevan hallituksen esityksen (HE 184/1999) mukaan RL 24:8 ei edellytä varsinaista tietoon saattamista, vaan pelkkä tiedon saataville toimittaminen esimerkiksi tietoverkkoon riittää. Esittämisessä käytetty väline ei itsessään ole säännöksen tulkinnan kannalta olennainen, vaan merkityksellistä on se, kuinka suuren joukon käytetty väline saavuttaa. Joukkotiedotusvälineet on erotettu omaksi osiokseen lähinnä säädöksen luettavuuden parantamiseksi.¹³⁹ Muista tavoista toimittaa tieto ”lukuisten ihmisten” saataville mainittakoon vaikkapa tiedon levittäminen sähköpostilistojen kautta. ”Lukuisten ihmisten” määrästä ei anneta sen tarkempaa määrittelyä, mutta kuten Ollila huomauttaa, pelkkä juoruilu lähipiirissä ei kuulu RL 24:8:n soveltamisalaan.¹⁴⁰

RL 24:8:ssä tarkoitetun tiedon tulee koskea toisen henkilön yksityiselämää. Päivi Tiilikka korostaa, että RL 24:8:ssä on kyse yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, ei yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä.¹⁴¹ Olennaista on, että tieto kuuluu yksityiselämään eli sille alueelle, jonne muilla ei ole pääsyä ilman asianomaisen henkilön suostumusta. Se voi koskea vaikkapa henkilökohtaista

¹³⁸ Frände & Wahlberg 2006 s. 436.

¹³⁹ HE 184/1999 vp. s. 31.

¹⁴⁰ Ollila 2004 s. 165.

¹⁴¹ Tiilikka 2007 s. 440.

taloudellista tilannetta, seksuaalista suuntautumista, sairautta, vapaa-ajanviettotapoja ym.

RL 24:8 on abstrakti vaarantamisrikos. Tämän tyyppisten rikosten edellytyksenä ei ole tosiasiallisen vaaratilanteen syntyminen. Teon on ainoastaan oltava sen luonteinen, että mahdollisuus vahinkoon on olemassa.¹⁴² Todellisen vahingon tapahtumista ei siis edellytetä, pelkkä vaarantamisen aiheuttaminen (”..on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle tai häneen kohdistuvaa halveksuntaa..”) riittää.¹⁴³ Lainkohdassa tarkoitettu vahinko voi olla taloudellista tai aineetonta, ja halveksunta voi haitata esimerkiksi sosiaalista kanssakäymistä tai henkilön nauttimaan arvonantoa.¹⁴⁴ Sanamuoto ”on omiaan” viittaa siihen, että kärsimyksen ja vahingon tulisi olla teolle tyypillinen seuraus. Tämä estää sen, että RL 24:8:ään vetoaminen toimisi pelkästään yliherkästi reagoivan ihmisen subjektiivisen kokemuksen perusteella.

Syyteoikeudesta säädetään RL 24:12:ssä. Lainkohdan mukaan yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen on asianomistajarikos, jossa syyttäjällä ei ole syyteoikeutta ilman asianomistajan aloitetta. Kuitenkin jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälineen välityksin ja jos erittäin tärkeä yleinen etu sitä vaatii, valtakunnansyyttäjä voi antaa määräyksen syytteen nostamisesta asianomistajan mielipiteestä riippumatta.

Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen ei ole RL 24:8:n mukainen rikos määrättyjen edellytysten täytyessä. Tässä tutkielmassa näistä edellytyksistä käsitellään ensiksi loukatun suostumusta ja toiseksi tilannetta, jossa yksityiselämää loukkaava tiedon esittäminen on perusteltua asian yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi.

5.3.2 Suostumus

Jotta teko olisi RL 24:8 mukaan rangaistava, tieto, vihjaus tai kuva on pykälän mukaan esitettävä oikeudettomasti (vanhan RL 27:3a:n sanamuodon mukaisesti ”ilman laillista oikeutta”). Teko on oikeudeton, ellei siihen ole saatu kohteena olevan henkilön suostumusta. Suostumus poistaa oikeudettomuuden, sillä suostumalla tekoon

¹⁴² Nuutila 1997 s. 105.

¹⁴³ Frände & Wahlberg 2006 s. 441.

¹⁴⁴ HE 184/1999 s. 32.

kohdehenkilö luopuu niistä oikeuksistaan, jotka annettu suostumus kattaa.¹⁴⁵ Tämä johtaa tietysti kysymään, mitkä ovat suostumuksen kriteerit, ja koska suostumus voidaan katsoa annetuksi.

Ollakseen pätevä suostumuksen on rikosoikeuden yleisten oppien mukaan oltava vapaaehtoinen, ennalta annettu ja tarpeeksi täsmällinen.¹⁴⁶ Suostumuksen antajan on kyettävä ymmärtämään asian merkitys ja suostumuksen mahdolliset seuraukset – esimerkiksi alaikäisen tai päihtyneen henkilön antaman suostumuksen pätevyys voidaan näin kyseenalaistaa. Suostumus on aina ainoastaan henkilökohtainen, se koskee vain antajaa itseään. Perusolettamana on niin ikään suostumuksen nimenomaisuus eli se, että suostumuksen antamisen pystyy selkeästi havaitsemaan myös ulkopuolinen henkilö.¹⁴⁷ Nimenomaisuutta on puoltanut mietinnössään myös eduskunnan lakivaliokunta.¹⁴⁸ Myös ns. hiljaisen suostumuksen mahdollisuutta yksityiselämän suojan rikkomisen yhteydessä on lain esitöissä käsitelty.¹⁴⁹ Kuitenkin oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan hiljainen suostumus ei riitä luvaksi tunkeutua ainakaan kovin syväälle henkilön yksityiselämän alueelle.¹⁵⁰

Suostumuskysymykset nousevat usein esiin silloin, kun kyse on julkisuuden henkilöistä, etenkin ns. viihdejulkiksista, sillä RL 24:8:n esitöissä oikeus kertoa muista julkisuuden henkilöistä kuin RL 24:8.2:ssä tarkoitetuista vallankäyttäjistä kytkettiin tiukasti suostumuksen antamiseen.¹⁵¹ Pulmallisia vertailutilanteita suostumuksissa syntyy esimerkiksi silloin, kun yksi julkimo on esiintynyt julkisuudessa ehkä paljonkin ja tuonut oma-aloitteisesti esille ”vauvansa ja vaatekaappinsa” eli monenlaisia omaan elämäänsä liittyviä tietoja, ja toinen taas on kertonut julkisesti vain työtehtäviinsä kuuluvista asioista. Suostumusopissa olisikin perusteltua painottaa tulkintaa, jossa nämä henkilöt saisivat erilaisen kohtelun suostumuksen osalta.¹⁵² Suostumuksen olemassaolo

¹⁴⁵ Frände 2012 s. 136.

¹⁴⁶ Tiilikka 2007 s. 447.

¹⁴⁷ Frände & Wahlberg 2006 s. 440.

¹⁴⁸ LaVM 6/2000 s. 6.

¹⁴⁹ HE 184/1999 s. 32 ”Julkisuuden henkilöiden rinnastaminen laissa poliittisen ja taloudellisen vallan käyttäjiin saattaisi antaa väärän viestin siitä, että julkisuuden henkilöiden yksityiselämästä saisi nyt kirjoittaa ilman heidän suostumustaan entistä vapaammin.”

¹⁵⁰ Esim. Tiilikka 2007 s. 452.

¹⁵¹ HE 184/1999 vp. s. 32.

¹⁵² Neuvonen 2012 s. 461.

siis ymmärrettäisiin väljemmin sen kohdalla, joka on vapaaehtoisesti paljastanut yksityiselämänsä medialle jo aiemmin. Dan Fränden ja Markus Wahlbergin mukaan kyseessä olisikin jonkinlainen katkeamaton suostumus silloin, kun henkilö on omasta aloitteestaan luonut tiiviin ja jatkuvaksi katsottavan suhteen median kanssa.

Suostumuksen, olipa se sitten minkätyyppinen tahansa, voi luonnollisesti aina peruuttaa.¹⁵³ Erimielisyystilanteissa suostumuksen olemassaoloa puidaan viime kädessä tuomioistuimessa, jolloin asiasta esitettävällä selvityksellä ja todisteilla on tietenkin paljon painoarvoa.¹⁵⁴

5.3.3 Poikkeus sääntöön: yhteiskunnallisesti merkittävä asia

RL 24:8.2:n mukaan yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen on sallittua, mikäli tiedon esittäminen on tarpeellista yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Tämän poikkeussäännöksen soveltamisalaan kuuluvat yhteiskunnalliset vallankäyttäjät: poliitikot, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä toimivat tai näihin rinnastettavassa julkisessa tehtävässä toimivat. Lisäedellytyksenä on, että esitettävä yksityiselämää koskeva tieto, vihjaus tai kuva voi vaikuttaa ko. henkilön toiminnan arviointiin hänen tehtävässään.

Säännös merkitsee käytännössä sitä, että rajatuin suoja tietojen levittämistä vastaan on asemansa puolesta poliitikoilla, korkeilla virkamiehillä, suuryritysten ja elinkeinoelämän järjestöjen johtajilla ja suurta taloudellista valtaa käyttävillä henkilöillä.¹⁵⁵ Viihdejulkisuuden henkilöitä, kuten esimerkiksi urheilijoita ja taiteilijoita säännös ei koske.¹⁵⁶ Soveltamisalan ulkopuolelle jäävät hallituksen esityksen mukaan lähtökohtaisesti myös yhteiskunnallisten ja taloudellisten vallankäyttäjien läheiset.¹⁵⁷ Asiasta on esitetty kirjallisuudessa erilaisia mielipiteitä: esimerkiksi Ari-Matti Nuutilan ja Martti Majasen mielestä vallankäyttäjän puolison tai seurustelukumppanin yksityiselämään puuttuminen on kiellettyä silloinkin, kun se olisi tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi¹⁵⁸, kun taas Tiilikka pitää

¹⁵³ Frände & Wahlberg 2006 s. 440, HE 184/1999 s. 32.

¹⁵⁴ Tiilikka 2007 s. 457.

¹⁵⁵ Nuutila & Majanen 2009 s. 667.

¹⁵⁶ HE 184/1999 vp. s. 32.

¹⁵⁷ HE 184/1999 vp. s. 12.

¹⁵⁸ Nuutila & Majanen 2009 s. 667.

välttämättömänä mahdollisuutta ainakin jossain määrin puuttua vallankäyttäjän läheisen yksityiselämän suojaan vallankäytön kontrollin ja demokraattisen päätöksenteon varmistamiseksi.¹⁵⁹

Jo painovapaustoimikunta totesi mietinnössään 1970-luvun alkupuolella, että yksityisyys ja julkisuus eivät käsiteparina ole selkeästi kahtia jaettavissa, vaan raja on liukuva, ja että tiedon yksityisyys tai julkisuus riippuu kyseessä olevan henkilön yhteiskunnallisesta asemasta ja tiedon laadusta.¹⁶⁰ Tämä pitää paikkansa edelleenkin, mutta toisaalta julkisuuden ja yksityisen välisen rajan arvottaminen on kiistämättä muuttunut: painovapaustoimikunnan näkemys, jonka mukaan taloudellisen ja poliittisen vallan käyttäjien suojattavan yksityiselämän piirin ulkopuolelle jäisivät pelkästään vallankäyttöön suoranaisesti liittyvät seikat,¹⁶¹ ei tunnu nykyään enää perustellulta, sillä myös muu kuin suoranaisesti työ- tai virkatehtäviin liittyvä toiminta voi vaikuttaa henkilön toiminnan arviointiin kyseisessä tehtävässä. Esimerkiksi alkoholiongelman taikka vastaavan julkistaminen voi olla sallittua, jos kyse on em. asemassa toimivista henkilöistä, vaikka normaalisti kyseisen tyyppiset seikat kuuluvat ihmisen yksityiselämään. Tällöin kriteerinä voidaan pitää sitä, vaikuttaako seikka poliitikon tms. vallankäyttäjän kykyyn suoriutua tehtävistään.¹⁶²

Eroa poliittisten ja taloudellisten vallankäyttäjien välille on tehnyt Tiilikka, jonka mielestä taloudellisten vallankäyttäjien henkilökohtaisista ominaisuuksista ei liene mahdollista uutisoida yhtä laajalti kuin poliitikon. Tiilikka perustelee tätä sillä, ettei taloudellisen vallan käytössä olisi samalla tavalla kyse yhteisten asioiden hoitamisesta ja valitsijoiden luottamuksen säilyttämisestä kuin politiikassa.¹⁶³ Olen itse ainakin osittain eri mieltä. Esimerkiksi suurten pörssiyritysten johtajat saattavat olla firmansa näkyviä keulakuvia, ja johtajan henkilökohtainen toiminta voi vaikuttaa osakkeenomistajien ja markkinoiden luottamukseen ja koko yrityksen yleiseen imagoon ja uskottavuuteen.

Edellä kerrottujen asioiden lisäksi on selvitettävä, minkätyyppiset asiat ovat

¹⁵⁹ Tiilikka 2008 s. 160.

¹⁶⁰ KM 1973:1 s. 104-105.

¹⁶¹ KM 1973:1 s. 108.

¹⁶² Nuutila & Majanen 2009 s. 667.

¹⁶³ Tiilikka 2007 s. 492.

säännöksessä edellytetyllä tavalla *yhteiskunnallisesti merkittäviä*. Tämä kriteerin täyttymistä on RL 24:8.2:n tulkinnan yhteydessä Fränden ja Wahlbergin mukaan vaikeinta ratkaista.¹⁶⁴ Kuitenkin voidaan lähteä siitä, että mitä suurempia ja syvällisempiä yhteiskunnallisia vaikutuksia asialla on, sitä oikeutetumpaa on julkaista tietoa siitä.¹⁶⁵ Lain esitöissä yhteiskunnallisesti merkittävänä toimintoina pidetään ainakin merkittävää poliittisen ja taloudellisen vallan käyttöä.¹⁶⁶

5.3.4 KKO:n oikeuskäytäntöä

Tässä alajaksossa selostetaan joitakin yksityiselämän loukkaamiseen liittyviä korkeimman oikeuden ratkaisuja 1990- ja 2000-luvuilta silloin kun toisena osapuolena on ollut joukkotiedotusväline. Erityisesti julkisuuden henkilöihin liittyviä KKO:n ratkaisuja yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä käsitellään lähemmin alajaksossa 5.5.2, Euroopan ihmisoikeustuomioistumen tutkittavaksi asti¹⁶⁷ edenneitä tapauksia puolestaan luvussa 6.

Toisiinsa liittyvissä ratkaisuissa KKO 1997:80 ja KKO 1997:81 oli kysymys kahdessa eri lehdessä julkaistuista lehtiartikkeleista, joissa oli kerrottu, että eräästä tuhopolttosarjasta syylliseksi epäillyn henkilön puoliso oli tapahtumapaikkakunnan palopäällikkö. Ensimmäinen ratkaisu 1997:80 koski jutun alun perin julkaissutta lehteä. Palopäällikkö vaati vahingonkorvauksia uutisoinnin aiheuttamasta henkisestä kärsimyksestä. Päällikkö oli kiistänyt suostuneensa nimensä tai henkilötietojensa julkaisemiseen jutun yhteydessä. KKO totesi ratkaisussaan, että palopäällikön haastattelu tapahtumien vuoksi oli sinänsä perusteltua, mutta että hänen aviosuhteensa paljastaminen tuhopoltoista epäiltyyn oli sellainen yksityiselämää koskeva, vahinkoa ja kärsimystä aiheuttava tieto ja vihjaus, jonka tarkoituksena oli vain yleisen uteliaisuuden herättäminen. Se, että epäiltyä oli palopäällikön puoliso, ei oikeuttanut julkistamaan itse palopäällikön nimeä. Lehti tuomittiin satojen tuhansien markkojen vahingonkorvauksiin. Jälkimmäisessä ratkaisussa 1997:81 toinen saman kirjoituksen myöhemmin julkaissut lehti ei vapautunut omista vahingonkorvauksistaan sillä

¹⁶⁴ Frände & Wahlberg 2006 s. 443.

¹⁶⁵ Tiilikka 2007 s. 484.

¹⁶⁶ HE 184/1999 vp. s. 32.

¹⁶⁷ Tässä luvussa käsiteltävästä ratkaisusta KKO 2005:136 tehty valitus hylättiin EIT:ssa ilmeisen perusteettomana (päätös Lappalainen v. Suomi, 20.1.2009).

perusteella, että artikkeli oli julkaistu jo aiemmin muussa lehdessä.

Ratkaisu 2006:20 käsitteli samantyyppistä ongelmaa. Siinäkin oli kyse rikoksesta epäillyn henkilön aviopuolisoa koskevien tietojen julkistamisesta. Sanomalehden toimittaja oli kirjoittanut artikkelin erään talousrikoksiin erikoistuneen johtavan syyttäjän puolisoon kohdistuvasta veropetostutkinnasta. Lehtijutussa ei ollut mainittu syyttäjän nimeä, mutta hänet oli voitu tunnistaa muiden ko. artikkelissa esitettyjen tietojen perusteella. Nostetussa syytteessä vaadittiin toimittajalle, lehdelle ja päätoimittajalle rangaistusta silloisen RL 27:3a:n mukaisesta yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Syytteen mukaan artikkelissa ja sen otsikossa esitetyt tiedot epäillyn henkilön aviopuolisosta olivat tarpeettomia asian uutisoinnin kannalta.

KKO katsoi, ettei sanomalehden toimittaja ollut syyllistynyt yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. KKO:n mukaan lehtijuttu oli kirjoitettu siten, ettei suurin osa sen lukeneista tullut tietämään syyttäjän henkilöllisyyttä. KKO kiinnitti huomiota myös siihen, että artikkelissa oli mainittu, että syyttäjän puoliso oli vasta rikoksesta epäilty. Puolison oikeus tulla pidetyksi syyttömänä tuomioon asti ei siis ollut vaarantunut. Sinänsä kuitenkin jo pelkkä epäily rikoksesta oli nostanut esiin sellaisia syyttäjän viranhoidon kannalta merkittäviä kysymyksiä, jotka olivat oikeuttaneet tiettyjen tietojen paljastamisen myös epäillyn henkilön aviopuolisosta.

Ratkaisujen 1997:80 ja 1997:81 ero verrattuna ratkaisuun 2006:20 oli siinä, että vaikka molemmissa tehdyt rikokset sinänsä liittyivät läheisesti puolison ammattialaan, vain jälkimmäisessä tapauksessa rikoksesta epäillyn henkilön puolison ammatillinen asema muodosti riittävän perusteen puolisoa koskevien tietojen julkaisemiselle. Linja tuntuu loogiselta, sillä epäily talousrikoksiin erikoistuneen syyttäjän puolison veropetoksista on riittävä herättämään epäluottamusta myös syyttäjän toimintaa kohtaan, mutta toisaalta tieto palopäällikön puolison syyttelemistä tulipaloista vaikuttaa vastaavan lähinnä yleisön uteliaisuuden tyydyttämiseen. Näkemys on perusteltavissa esimerkiksi sillä, että syyttäjä-tapauksessa riski hyötysuhteen olemassaolosta puolisoiden välillä on oletettavasti suurempi kuin palopäällikkö-tapauksessa. On tietysti myös huomattava, että palopäällikkö-tapauksissa lehtien toiminta oli ollut jyrkempää, koska ne olivat paljastaneet myös palopäällikön nimen. Syyttäjän nimeähän ei tapauksessa 2006:20 ollut kerrottu.

Tapauksessa KKO 2000:83 oli kyse televisiouutisten sukupuolitauteja ja prostituutiota koskevan jutun kuvitusmateriaalista. Uutisjutun kuvituksessa oli näkynyt mm. erään striptease-tanssijan mainosvalokuva ja myöhemmin hänen työpaikkanaan toiminut ravintola. Tanssija katsoi tullessa perusteetta ja loukkaavasti yhdistetyksi uutisklipin käsittelemiin negatiivisiin asioihin ja vaati kanteessaan korvauksia silloisen RL 27:3a:n mukaisesta yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. Käräjäoikeus ja hovioikeus olivat hylänneet kanteen. KKO pysyi alempien oikeuksien linjassa niukan 3-2 äänestystuloksen jälkeen. Enemmistön perustelujen mukaan kantajaa esittävä valokuva ei liittynyt yksityiselämään vaan ammattiin, eikä kuvaa oltu myöskään esitetty sillä tavalla tai sellaisessa yhteydessä, joka olisi aiheuttanut kantajalle vahinkoa tai kärsimystä. Uutisaiheen kuvituksena oli käytetty runsaasti erilaista ja vaihtelevaa kuvamateriaalia, esimerkiksi kadulla käveleviä ihmisiä, joista heistäkin moni saattoi olla tunnistettavissa. Kantajaa esittävä mainoskuva ei KKO:n mukaan poikennut mitenkään erityisesti tästä materiaalista.

KKO 2005:136 käsitteli rikoksen tekijän yksityiselämän suojaa. Lehti oli julkaissut pahoinpitelystä tuomitun henkilön nimen asiayhteydessä, josta saattoi saada sen käsityksen, että tuomittu olisi kuulunut erääseen Outokumpua pitkään terrorisoineeseen jengiin. Oikeustapauksen olennaisimpia ongelmia oli kysymys siitä, onko rikos rikoksentekijän yksityiselämää vai ei. Kysymys oli ilmeisen hankala, sillä KKO:n lehden eduksi päätyneet ratkaisut syntyivät äänestyksen jälkeen äänin 7-4. Perusteluissa lausuttiin, että rikos ei ole yksityisasiasia, mutta rikoksentekijän nimen julkaiseminen on kuitenkin arkaluonteinen tieto. Tästä huolimatta tahallisesti törkeään rikokseen syyllistyyvä voi jo ennalta varautua siihen, että hänen teollaan ja sen oikeudenkäyntikäsitteilyllä tulee olemaan uutisarvoa. Tuomio oli jo annettu silloin kun lehtijuttu julkaistiin, joten rikoksen tekijä oli todettu syylliseksi tekoon. Lisäksi pienellä paikkakunnalla tuomitun henkilöllisyys oli jo yleisessä tiedossa, ja asialla oli paikallista merkitystä.

Asiassa pohdittiin myös sitä, onko sinänsä julkisten asiakirjojen sisältämä, yksityiselämää koskeva tieto – tässä tapauksessa siis henkilön nimi – vapaasti julkistettavissa tiedotusvälineissä. Rikoslain osittaisuudistuksen esitöiden perusteella näin ei aina ole¹⁶⁸, ja tämä perustelu löytyy myös KKO 2005:136:n ratkaisutekstistä.

¹⁶⁸ HE 184/1999 vp. s 32.

Vaikka tieto olisikin julkisessa asiakirjassa ja siis periaatteessa jokaisen saatavilla, tiedon julkistaminen joukkotiedotuksessa levittäisi sitä paljon laajemman vastaanottajajoukon keskuuteen kuin silloin, jos asiasta kiinnostuneet kävisivät tutustumassa itse asiakirjoihin. Lisäksi julkaistu tieto todennäköisesti aiheuttaa enemmän haittaa kuin pelkkä julkinen tieto.¹⁶⁹ Mitään yksiselitteisiä ohjeita siitä, milloin julkisen asiakirjan sisältämän tiedon julkaiseminen on luvallista, ei voida antaa, vaan harkinnan on oltava tapauskohtaista.

Ollila on kritisoinut ratkaisun 2005:136 perusteluita, koska niissä ei ollut suhteutettu syytetyn yksityiselämän suojan tarvetta oikeudenkäyntien julkisuuteen liittyvään valvontatehtävään ja oikeuskäytäntöä koskevan uutisoinnin hyväksyttävyyteen sillä tavalla kuin EIT:n tuomioissa on tehty. Tämä puutteellisuus jättää Ollilan mukaan tuomioistuinten toimintaa ja ratkaisuja koskevan sananvapauden ydinalueen kakkossijalle henkilön yksityisyyden suojaan verrattuna. On olemassa riski, että yksilön oikeuksien korostaminen ilman suhteutusta oikeuden julkisuuteen ja valvontatehtävään johtaa oikeudenkäyntiuutisoinnin rajoittamiseen.¹⁷⁰

5.4 Kunnian suoja rikoslainsäädännössä

5.4.1 RL 24:9 ja RL 24:10

Vuoden 1889 rikoslaisissa kunnianloukkaus oli jaettu herjaukseen ja solvaukseen ensimmäisen tekotyypin ollessa vakavampi. Sääntely sisälsi lisäksi varsin hienojakoisia ja vaikeaselkoisia erittelyjä eri tekemuotojen ja -asteiden välillä. Vanhaa kunnianloukkaussäännöstöä uudistettiin vuonna 2000 voimaan tulleella lailla (9.6.2000/531). Uudistuksessa jako herjaukseen ja solvaukseen poistui. Nykyisin kunnianloukkauksesta säättää RL 24:9 ja törkeästä kunnianloukkauksesta RL 24:10.

RL 24:9 säättää kunnianloukkauksesta:

Joka

1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka

¹⁶⁹ Neuvonen 2006 s. 337.

¹⁷⁰ Ollila 2006 s. 848-849.

2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista,

on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Edellä 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen.

Hieman toisella tavalla ilmaistuna kunnianloukkaus tarkoittaa aiheettoman epäkunnioituksen osoittamista.¹⁷¹ Vaikka kunnian suoja onkin rajattu koskemaan yksityishenkilöitä, oikeushenkilöön kohdistettu valheellinen tieto tai vihjaus voi ulottua oikeushenkilöä lähellä olevaan luonnolliseen henkilöön kunnianloukkauksen määritelmän täyttävällä tavalla.¹⁷²

Kunnianloukkauksen kohdalla on oleellista eron tekeminen tosiasioiden ja arvoarvostelmien välillä. Ensin mainittujen totuudellisuus voidaan osoittaa, jälkimmäisten ei. RL 24:9.1:n 1. kohdan mukaisen kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttymiseksi keskeistä on sellainen valheellisen tiedon tai vihjauksen esittäminen, joka on omiaan aiheuttamaan vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa loukatulle. Väitteen on siis oltava epätosi eli toisin sanoen sellainen, että sen totuudellisuus voidaan tarkistaa tosi-epätosi -asteikolla. Arvoarvostelman todenmukaisuutta ei ole mahdollista tällä tavoin osoittaa, joten sellaisen esittäminen ei ole 1. kohdan mukainen kunnianloukkaus.¹⁷³

Kunnianloukkauksen tunnusmerkistö voi kuitenkin RL 24:9.1 2. kohdan mukaan täytyä muutenkin, esimerkiksi sinänsä todenmukaisella vihjauksella tai väitteellä, jonka

¹⁷¹ OM 54/2010 s. 27.

¹⁷² Esim. Frände & Wahlberg 2006 s. 455.

¹⁷³ Tosiasioiden (facts) ja arvoarvostelmien (value judgments) eroa on ratkaisuisaan painottanut EIT.

tarkoituksena on tahallisesti halventaa toista. RL 24:9.1 2. kohdan tarkoittamaa muunlaista halventamista voivat olla esimerkiksi loukkaavat eleet tai nimittely. Tämän tyyppisen kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttymiselle on olennaista se, onko *loukkauksen kohde* saanut loukkauksen tietoonsa vai ei. Sitä vastoin valheelliseen tietoon tai vihjaukseen perustuvan kunnianloukkauksen rangaistusvastuu syntyy silloin, kun *joku sivullinen* saa tietoonsa em. tiedosta tai vihjauksesta.¹⁷⁴

Yleisesti ottaen kunnianloukkaus ei välttämättä edellytä varsinaista tahallisuutta loukkaamistarkoituksessa, vaan sekin riittää, että tekijä käsittää tekonsa todennäköisen loukkaavuuden tai ei ole riittävästi varmistunut esittämänsä väitteen todenperäisyydestä.¹⁷⁵ Näin on asianlaita esimerkiksi silloin, kun toimittaja ei tarkista julkistamansa tiedon paikkansapitävyyttä, vaikka pitäisi tiedon valheellisuutta todennäköisempänä kuin sen todenmukaisuutta, tai molempia yhtä todennäköisinä.¹⁷⁶

Paitsi elävään henkilöön, kunnianloukkaus voi kohdistua myös kuolleeseen, jos valheellinen tieto tai vihjaus esitetään siten, että se on omiaan aiheuttamaan kärsimystä vainajan läheiselle. Muunlainen teko kuin nimenomaan epätoden tosiasiaväitteen esittäminen ei ole tässä yhteydessä kunnianloukkaus.

RL 24:9.2 on ns. rajoituslauseke, jonka mukaan 1. momentin 2. kohdassa tarkoitettuna kunnianloukkauksena (muu halventaminen kuin valheellisen tiedon, vihjauksen tai kuvan esittäminen) ei kuitenkaan pidetä sellaista arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn tietyissä toimissa, esimerkiksi julkisissa tehtävissä, elinkeinoelämässä taikka tieteen tai taiteen saralla. Rajoitus turvaa sananvapauden käytön kannalta tärkeää vapaata kritiikkiä ja oikeutta oman mielipiteen ilmaisuun. Kritiikki ei kuitenkaan voi olla täysin mielivaltaista ja rajatonta - rajoituslausekkeen soveltamisen lisäedellytyksenähän on, että arvostelu ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Ohjenuorana lienee mahdollista pitää sitä, että esitetyn kritiikin on liityttävä kyseiseen työhön tai toimintaan, eikä se saa mennä henkilökohtaisten loukkaavuuksien alueelle.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Frände & Wahlberg 2006 s. 458.

¹⁷⁵ OM 54/2010 s. 28.

¹⁷⁶ Frände & Wahlberg 2006 s. 461.

¹⁷⁷ Tiilikka 2007 s. 539-540.

Törkeästä kunnianloukkauksesta säädetään RL 24:10:ssä. Kunnianloukkaus on RL 24:10:n mukaan törkeä silloin, kun 1) rikos tehdään joukkotiedotusvälinettä käyttämällä, muutoin saattamalla tieto taikka vihaus lukuisten ihmisten saataville taikka aiheutetaan suurta tai pitkäaikaista kärsimystä tai tuntuva vahinko ja 2) kunnianloukkaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kuten yksityiselämää loukkaavassa tiedon levittämisessä, myöskään törkeässä kunnianloukkauksessa relevanttia ei ole, moniko ihminen asian lopulta saa tietoonsa. Olennaista on, että tieto on toimitettu isomman ihmisjoukon *saataville*. Tämä kvalifikaatioperuste yksin ei kuitenkaan riitä, vaan rikos täytyy myös kokonaisarvostelulausekkeen edellyttämällä tavalla arvioida törkeäksi.¹⁷⁸

Vuoden 1889 rikoslain sääntelyssä herjauksesta tai solvauksesta syytetyllä oli velvollisuus esittää ”todennäköisiä syitä” esittämänsä väitteen tueksi. Uudessa sääntelyssä näyttövelvoitteesta on luovuttu. Syytetyllä on silti ollut oltava riittävät perusteet väitteensä esittämiseksi. Väitettä on hallituksen esityksen (HE 184/1999) mukaan ennen sen esittämistä arvioitava kriittisesti ja sen paikkansapitävyyttä koetettava varmistaa useammasta kuin yhdestä lähteestä.¹⁷⁹

Kunnianloukkauksen ja törkeän kunnianloukkauksen syyteoikeutta säätelee jo edellä sivulla 48 mainittu lainkohta RL 24:12. Kuten yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, myös kunnianloukkausrikokset ovat asianomistajasidonnaisia. Myös ehdot valtakunnansyyttäjän mahdollisuudelle nostaa syyte asianomistajan tahdosta riippumatta ovat samat: joukkotiedotusvälineen käyttö ja erittäin tärkeä yleinen etu. RL 24:9.3:n tarkoittamassa vainajaan kohdistuvassa kunnianloukkauksessa syyteoikeus puolestaan on RL 24:12.3:ssa luetelluilla vainajan läheisillä. Aikaisemmin syyteoikeus oli näissä tapauksissa voimassa 20 vuotta, nykyään aikarajaa arvioidaan harkinnanvaraisesti.

Toisin kuin yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, kunnianloukkaus ei perusmuodossaan ole varsinainen ”joukkoviestintärikos”, sillä se ei välttämättä edellytä asian levittämistä laajemman ihmisjoukon saataville: kunnianloukkaus voi tapahtua

¹⁷⁸ Asiaa on pohdittu esim. jäljempänä selostettavassa ratkaisussa KKO 2006:62. Kokonaistarvostelulausekkeen sisältöä ja tulkintaa on tutkinut esim. Laura Ritakari pro gradu -työssään Kokonaistörkeysarviointi törkeiden rikosten kvalifiointiperusteena – esimerkkinä törkeät huumausainerikokset (2009).

¹⁷⁹ HE 184/1999 s. 34-35.

pieneen piiriin tai pelkästään yhteen ihmiseen kohdistuvalla ilmaisulla.¹⁸⁰ Kuitenkin kunnianloukkausjuttuja ajetaan yhä useammin juuri joukkotiedotusvälineitä vastaan siitäkkin huolimatta, että juttujen kokonaislukumäärä on historiallisesti katsottuna paljon alhaisempi kuin vaikkapa sata vuotta sitten. Syyksi on esitetty mm. tiedotusvälineiden näkyvää roolia nyky-yhteiskunnassa sekä julkisuuden muutosta: julkisuus kohdentuu entistä enemmän ja suuremmalla voimalla yksittäisiin ihmisiin.¹⁸¹ Tämä on nähdäkseni varsin looginen ajatuskulku, sillä julkisuuden mittasuhteiden kasvu saa ihmiset myös reagoimaan omaan julkisuuteensa liittyviin asioihin herkemmin, etenkin kun mahdollisena yleisönä ei enää ole vain oman kylän taikka pitäjän väki vaan paljon suuremmat joukot, kenties koko kansa. Itse asiassa pelkkä joukkotiedotusvälineiden yleisen vallan kasvu mielipiteiden ja asenteiden muokkaajina on tuonut mukanaan suuremman riskin siitä, että julkisuuden kohde on jollakin tapaa – syystä tai syyttä – tyytymätön median toimintaan.

5.4.2 KKO:n oikeuskäytäntöä

Tässä jaksossa esitellään neljä korkeimman oikeuden ratkaisua, joissa joukkotiedotusväline tai sen edustaja on saanut syytteen RL 24:9:n tai RL 24:10:n mukaisesta kunnianloukkausrikoksesta. Ratkaisuissa on arvioitu muun muassa arvoarvostelmien ja tosiasiaväitteiden eroa, törkeän kunnianloukkauksen ehtoja ja vilpittömyyttä mieltä. (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa saakka käsiteltyjä suomalaisia kunnianloukkaustapauksia sivutaan lähemmin luvussa 6.)

Tapaus KKO 2005:1 koski lehtiartikkelia, jossa toimittaja oli kirjoittanut erään ravintolan tarjoaman pizzan muistuttavan ”huussinlunkkua”. Käräjäoikeus hylkäsi kunnianloukkaussyytteen, hovioikeus taas katsoi toimittajan syyllistyneen kunnianloukkaukseen ja tuomitsi tämän sakkorangaistukseen. Korkeimmassa oikeudessa asiassa oli ratkaistavana lähinnä kaksi ongelmaa: ensinnäkin se, oliko ravintolan omistaja kunnianloukkauksen kohde, kun toimittajan arvostelu koski ravintolan ruokaa, ja toiseksi kysymys RL 24:9.2:ssa tarkoitetun arvostelunvapauden tulkinnasta.¹⁸²

¹⁸⁰ OM 54/2010 s. 27, Tiilikka 2007 s. 143.

¹⁸¹ Nuutila & Majanen 2009 s. 659.

¹⁸² Tiilikka 2005b s. 482.

KKO:n mukaan ravintolassa tarjotun ruoan arvostelun saattoi katsoa kohdistuneen myös ravintoloitsijaan ns. samaistuksen kautta, sillä kirjoituksen perusteella ravintola oli helposti tunnistettavissa tietyn henkilön omistamaksi ruokapaikaksi.¹⁸³ Kuitenkin elinkeinonharjoittajan oli RL 24:9.2:n perusteella siedettävä tuotteisiinsa tai palveluihinsa kohdistuvaa kärkevääkin arvostelua, kunhan se on tosiasiatietoihin perustuvaa. Lisäksi lehtijuttu oli kirjoitettu kevyeen ja humoristiseen tapaan, johon hätkähdyttävä ja liioittelevakin sanankäyttö soveltui. Huussinlunkku-vertauksesta ei KKO:n mukaan tuossa asiayhteydessä voinut saada sellaista käsitystä, että kirjoittaja olisi väittänyt ruokaa ravinnoksi kelpaamattomaksi. Vaikka siis KKO piti tuomiossaan mahdollisena sitä, että henkilö saattoi joutua kunnianloukkauksen kohteeksi kun arvostelu kohdistui hänen omistamaansa yritykseen¹⁸⁴, se kuitenkin hylkäsi syytteen, koska sen mukaan ravintolan tarjoamaan ruokaan kohdistettu arvostelu ei ollut selkeästi ylittänyt sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Tapauksessa 2006:62 korkeimmassa oikeudessa vedettiin rajaa kunnianloukkauksen ja törkeän kunnianloukkauksen välille. Eräs pakinoitsija oli kirjoituksessaan väittänyt verotarkastajan vuotaneen salassapidettäväksi ymmärrettävän raportin lehdistölle. Käräjäoikeus oli tuominnut pakinoitsijan RL 24:9:n mukaisesta kunnianloukkauksesta, hovioikeus taas oli katsonut tämän syyllistyneen RL 24:10:n tarkoittamaan törkeään kunnianloukkaukseen. KKO:ssa kiinnitettiin huomiota RL 24:10:n tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksiin, siis joukkotiedotusvälineen käyttämiseen ja ennen kaikkea kokonaistörkeysarviointiin. Rikos oli tehty joukkotiedotusvälinettä käyttämällä, mutta se ei kuitenkaan KKO:n tulkinnan mukaan ollut kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tähän vaikuttivat mm. pakinan tietoisesti liioitteleva ja provosoiva tyyli ja se, ettei pakinassa nimenomaisesti väitetty verotarkastajan syyllistyneen rikokseen (vuodetuksi väitettyä raporttia ei ollut eksplisiittisesti sanottu salassapidettäväksi tiedoksi). KKO muutti hovioikeuden tuomiota törkeästä kunnianloukkauksesta ja katsoi sen sijaan pakinoitsijan syyllistyneen kunnianloukkaukseen.

Molemmissa edellä selostetuissa ratkaisuisa loukkaaviksi väitettyjä ilmaisuja on arvioitu muun muassa niiden tekstuaalisen kontekstin perusteella. Kun kyse

¹⁸³ Kyse on siis aiemmin tässä luvussa esitetystä ajatuksesta, jonka mukaan oikeushenkilöön kohdistuva kunnianloukkaus voi välillisesti koskea oikeushenkilön toimintaan liittyviä luonnollisia henkilöitä. Tiilikkan mukaan samaistuksen kautta toteutuva kunnianloukkaussuoja voi tarjota nimenomaan pienyrityksille välillistä kunnianloukkaussuojaa. Pienyrittäjän firma nimittäin henkilöityy helpommin omistajansa kuin suurempi yritys. Enemmän ks. Tiilikka 2005b s. 484.

¹⁸⁴ KKO:n samaistustulkinnan ulottuvuuden kritiikkiä mm. Neuvonen 2012 s. 458.

kepeäluonteisista, kielellisesti rehevistä kirjoituksista, sallittavuuden rajat esimerkiksi ilmaisujen kärkevyyden suhteen ovat väljemmät kuin puhtaan asiatyylisessä tekstissä. Kirjoituksen kokonaisluonteella on siis huomattavasti merkitystä arvioitaessa ilmaisun loukkaavuutta.

Jutussa KKO 2011:71 henkilö oli lehtihaastattelussa verrannut Oravaisten vastaanottokeskusta ghettoon ja keskitysleiriin. Käräjäoikeus oli tuominnut lausuman esittäneen henkilön, jutun kirjoittaneen toimittajan ja lehden päätoimittajan sakkoihin kunnianloukkauksesta. Hovioikeus päätyi vapauttavaan ratkaisuun ja hylkäsi syytteet. KKO:n näkemyksen mukaan lehtihaastattelussa esitetystä kommentista ei ollut kyse tosiasiaväitteestä vaan arvoarvostelmasta. Koska arvoarvostelman totuudellisuus ei ole sillä tavoin mitattavissa kuin tosiasiaväitteen, esitetty lausuma ei voinut tulla arvioitavaksi RL 24:9.1 1. kohdan mukaisena kunnianloukkauksena. Mitä tuli RL 24:9.1 2. kohdan tarkoittamaan kunnianloukkaukseen, arvostelun sisältö sinänsä oli katsottavissa halventavaksi. Se oli kuitenkin osa laajempaa vastaanottokeskuksia koskevaa julkista keskustelua, eikä sitä ollut kohdistettu kehenkään yksittäiseen työntekijään vaan Oravaisten vastaanottokeskuksen toimintaan ja olosuhteisiin kokonaisuutena. Näin myös RL 24:9.1 2. kohdan mukainen kunnianloukkaus jäi täyttymättä. Edellä mainituilla perusteilla KKO pysytti hovioikeuden päätöksen.

Ratkaisussa KKO 2011:101 oli kyse alakoulun rehtorin huomiota herättäneistä opetusmenetelmistä ja niistä syntyneiden kiistojen kuvaamisesta kahdessa lehtiartikkelissa. Lehtijutut käsittelivät opetuksesta lääninhallitukselle tehtyä kantelua ja lääninhallituksen päätöstä sekä kunnan tilaamaa selvitystä tilanteesta. Artikkelit kirjoittanutta toimittajaa syytettiin rehtoriin kohdistuneesta törkeästä kunnianloukkauksesta. Sekä käräjä- että hovioikeus katsoivat toimittajan syylliseksi tekoon. KKO hylkäsi syytteen ja vapautti toimittajan. Tuomiossa lausuttiin lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden olevan osa tärkeäksi koettua yleisesti kiinnostavien aiheiden piiriä. Asian käsittely lehdistössä oli normaalia toimintaa demokraattisessa yhteiskunnassa. KKO:n mukaan artikkelit oli kirjoitettu asialliseen ja maltilliseen tapaan. Toimittajan oli katsottava toimineen vilpittömässä mielessä, sillä hänellä ollut aihetta luottaa niihin tietoihin, joita hän oli käyttänyt kirjoitustensa pohjamateriaalina, ja hän oli myös riittävässä määrin pyrkinyt varmistumaan tietojen oikeellisuudesta.

2011:71 ja 2011:101 ovat molemmat sisältönsä puolesta erinomaisia esimerkkejä KKO:n uudemman ratkaisukäytännöstä, joka on aikaa myöten kypsynyt ja kehittynyt

Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EIT:n vaikutuksen alla. Tuomioiden perusteluissa otetaan riittävällä tavalla kantaa sananvapauden ja kunnian suojan väliseen ristiriitaan, ja ratkaisuisa myös käsitellään kattavasti aihepiiriin liittyvää EIT:n oikeuskäytäntöä. Vaikutus näkyy myös EIS:n mukaisen termistön siirtymisessä kotimaisiin tuomioihin. Esimerkiksi tuomion 2011:101 perusteluissa käytetään suoraan EIS:n järjestelmästä omaksuttuja sanamuotoja tärkeistä ja yleistä kiinnostusta herättävistä aiheista (*matters of public concern*) sekä demokraattisesta yhteiskunnasta (*democratic society*).

5.5 Yksityisyys, julkisuus ja julkisuuden henkilöt

5.5.1 Julkisuuden luonteesta ja ihmisistä julkisuudessa

Tässä luvussa käsitellään jo edellä luvussa 5.3.3 sivuttua teemaa julkisuuden henkilöiden yksityisyyden suojasta. Sekä selostusosiossa että oikeustapauksissa esimerkkeinä ovat yhtäältä poliitikot ja toisaalta viihdejulkimot.

Ennen esimerkkeihin menemistä on syytä pohtia julkisuuden käsitettä yleensä. Habermasin porvarillisessa julkisuudessa julkisuus määritellään ikään kuin julkisen valtiovallan ja yksityisen kansalaisyhteiskunnan väliin jääväksi alueeksi.¹⁸⁵ Julkisuus voidaan ymmärtää myös mm. yksityisen toiminnan vastakohtana ja siitä erottuneena tilana.¹⁸⁶ Juholinin ja Kuutin mielestä julkisuus merkitsee sellaista yhteiskunnallisesti merkittävien asioiden saatavuutta, jonka vastakohtana muodostaa salailu.¹⁸⁷ Sosiologi Sari Näre puolestaan pitää julkisuuden ominaispiirteinä sitä, että sillä on yleisö: joukko ihmisiä, jotka seuraavat, näkevät, lukevat tai kuulevat siinä esitettyjä asioita. Näre myös erittelee julkisuudelle vähintään kolme keskeistä tasoa: viranomaisjulkisuuden, sosiaalisen julkisuuden, joka sisältää myös työelämän, ja mediajulkisuuden. Mediajulkisuutta Näre kuvailee kaupallisuuden motivoimaksi julkisuudeksi, jolla on sekä viihteellisiä että tietoa välittäviä tehtäviä.¹⁸⁸

Julkisuutta voidaan siis eritellä ja luokitella varsin monin eri tavoin. Juridiselta kannalta yksi mielenkiintoinen luokitteluongelma aktualisoituu myös puhuttaessa julkisuudessa esiintyvistä henkilöistä ja heidän yksityisyyden suojastaan. Kyse on siitä, kuinka paljon

¹⁸⁵ Habermas 2004 s. 61.

¹⁸⁶ Mäenpää 2010 s. 80.

¹⁸⁷ Juholin & Kuutti 2003 s. 16.

¹⁸⁸ Näre 2005 s. 18-19.

julkisuuden henkilön yksityisyyden suoja kaventuu suhteessa tavalliseen ihmiseen. Lainsäädännössä jakoa on tehty yhteiskunnallisten ym. vallankäyttäjien kohdalle siten, että heitä koskeva yksityiselämän piiri on tietyin RL 24.8.2:sta ilmenevin ehdoin suppeampi kuin tavallisen kansalaisen. Viihdejulkisuuden henkilöiden yksityiselämän suoja taas on lain esitöidenkin mukaan varsin pitkälle sidottu suostumuksen antamiseen.¹⁸⁹

Joukkotiedotusvälineiden itsesääntelyelin, Julkisen sanan neuvosto, antoi vuonna 1980 yksityiselämän suojaa koskevan lausuman, joka on yhä käytössä. Siinä ihmiset on heidän julkisen asemansa mukaisesti jaettu kolmiosaiseen pyramidiin, jonka huipulla ovat merkittävät yhteiskunnalliset ja poliittiset vallankäyttäjät, toisella portaalla esimerkiksi tunnetut kulttuurin ja viihteen vaikuttajat ja kolmannella ja suojatuimmalla portaalla ns. tavalliset ihmiset. Yksityiselämän piirin suoja on kapein asteikon huipulla. On huomattava, että JSN ei käytä julkista valtaa, eikä sen ratkaisuilla ole oikeudellista vaikutusta: asiassa on kyse alan sisäisestä eettisestä sääntelystä, ei juridisesti merkityksellisestä toiminnasta. Kuitenkin JSN:n jaottelu on mielestäni hyviä suuntaviivoja antava ja käyttökelpoinen arvioitaessa julkisten ja yksityisten elämänalojen välistä suhdetta eri ”julkisuustasoilla” olevien ihmisten kesken.

Pietilän mukaan perinteisen tiedonvälitysjulkisuuden rinnalle on tullut toisenlainen julkisuus, jolla ei alun perinkään ollut mitään yhteiskunnallisia tehtäviä.¹⁹⁰ Vaikka jo Habermas kritisoi uutisten koristelua viihteellisillä aineksilla¹⁹¹, tämä uuden julkisuuden kasvu on hyödyttänyt erityisesti kevyeen ja viihtelliseen ilmaisuun painottuvia medioita, kuten kohauttamiseen pyrkivää ja sensaatioilla itsensä myyvää keltaista lehdistöä (*yellow press*), jonka suosio on sen kehittymisestä 1800-luvun lopulta lähtien ollut vakaata ja etenkin viime vuosikymmeninä kiihtyvän nousujohteista. Yksityiselämään keskittyvien viihdemedioiden suosion selityksen voi tiivistää yksinkertaisesti: yksityiselämä myy. Yksityiselämästä kertovat haastattelut ovat monissa aikakauslehdissä kaikkein suosituimpia artikkeleita.¹⁹² Media-ala on luonnollisesti myös bisnestä, ja kuten kaikessa liiketoiminnassa, siinäkin tarkoituksena on voiton tuottaminen yrityksen omistajille. Ihmiset haluavat lukea ja kokea, tirkistellä, myötäelää

¹⁸⁹ HE 184/1999 s. 32.

¹⁹⁰ Pietilä 2007 s. 27.

¹⁹¹ Habermas 2004 s. 249.

¹⁹² Jallinoja 1997 s. 78.

ja päivitellä toisten tekemisiä. Kyseessä ei ole mikään erityisen uusi asia; juoruilu on kiinnostanut ihmisiä aina. Modernin tiedonvälityksen tehokkuus vain nostaa sen vaikutukset perinteistä paljon suurempiin mittakaavoihin. Esimerkiksi mediassa julkaistun juorun ero klassiseen juoruun on siinä, että mediajuoru voi kulkeutua hetkessä satojentuhansien tai jopa miljoonien ihmisten tietoon.¹⁹³ Poliittinen filosofi Annabelle Lever käyttää ilmiöstä nimitystä ”juorun teollistuminen”, *industrialisation of gossip*.¹⁹⁴

Poliittisilta areenoilta yksityiselämä on perinteisesti pidetty sivussa. Nykyisin tilanne on Suomessakin toinen. Media mahdollistaa poliittisen imagonrakennuksen, ja myös yksityiselämää käytetään usein raaka-aineena halutun kuvan välittämässä yleisölle. Poliitikko voi määrätietoisesti pyrkiä esittelemään omaa yksityiselämäänsä, perhettään ym. lehtien palstoilla ja mediassa laajemminkin. Toisaalta asian voi kääntää myös niin, että poliitikkojen on pyrittävä hankkimaan medianäkyvyyttä millä keinoin tahansa, koska media on kaikkein tärkein, ellei jopa ainoa, keino saada näkyvyyttä ja hankkia kannatusta.¹⁹⁵ Koska media päättää melko itsenäisesti, millaisia aiheita se käsittelee, suhteiden huoltaminen tiedotusvälineiden kanssa on poliitikolle erityisen tärkeää.¹⁹⁶

Silloin kun julkisuudessa toimiva henkilö, esimerkiksi poliitikko, ja tiedotusvälineet lähestyvät toisiaan yhteisymmärryksessä, parhaimmillaan kyse on Arja Alhon sanoin ”todellisesta symbioosista”: poliitikko tarvitsee mediaa voidakseen lähestyä kansalaisia ja saadakseen heidän tukensa, kun taas media tarvitsee poliitikkoja tavoittaakseen poliitikon ja myydäkseen tuotteensa.¹⁹⁷ Tätä symbioosia voi tarkastella myös edellä luvussa 3.3.1 mainitulla tavalla journalismin ”neljäntenä jalkana”: Kuneliuksen määritelmän ideanahan oli tunnistaa ja tunnustaa se tosiasia, että erilaiset yhteiskunnalliset toimijat ja juttujen kohteet pyrkivät eri tavoin hyötymään journalismista. Samanlainen hyötymisen kaava pätee toki muihinkin julkisen elämän aloihin kuin politiikkaan, esimerkiksi viihdejulkisuuteen.

¹⁹³ Jallinoja 1997 s. 62.

¹⁹⁴ Lever 2011 s. 38.

¹⁹⁵ OM 11/2005 s. 7.

¹⁹⁶ Juholin & Kuutti 2003 s. 63.

¹⁹⁷ Alho 2011 s. 99.

Viihdejulkisuuden piiriin kuuluvat perinteisen käsityksen mukaan mm. erilaiset taide- ja kulttuurielämän henkilöt, kuten kirjailijat, laulajat, näyttelijät, ym. esiintyvät taiteilijat. Asiat ovat kuitenkin muuttuneet sikäli, että julkisuuden henkilöksi pääseminen ei enää välttämättä edellytä mitään merkittäviä tekoja tai kykyjä. Riittää, että osallistuu vaikkapa tosi-tv -ohjelmaan tai kertoo salaisesta suhteestaan johonkin tunnettuun henkilöön.¹⁹⁸ Nämä portit valtakunnalliseen julkisuuteen ovat kuluneena vuosikymmenenä avautuneet uudella tavalla tavalliselle kansalaiselle myös Suomessa. Tähän ovat vaikuttaneet sekä virtuaalimedian vallankumous että erilaisten tosi-tv -formaattien nousu ja kukoistus. Monille ihmisille julkisuudesta onkin tullut menestyksen mittari ja itseisarvo, päämäärä sinällään. Henkilö mielletään sitä menestyneemmäksi, mitä enemmän hän julkisuudessa näkyy.¹⁹⁹ Julkisuuden koetaan tuovan mielihyvää ja nostavan itsetuntoa²⁰⁰, ja kuuluisuuteen pyrkiminen – vaikka luvassa oleva hetki valokeilassa olisikin vain ohikiitävän lyhyt – voi olla hyvin päämäärätietoista toimintaa.

Viimeisen vuosikymmenen kuuma julkisuusilmiö, tositelevisio, nähdään usein nykyelämän peilinä. Syötteinä kilvassa ovat oma etu, voitto, raha ja huomio, joiden vuoksi ollaan valmiita tekemään melkein mitä tahansa.²⁰¹ Mielestäni vertaus soveltuu myös tosi-tv:n ulkopuolelle muunkinlaiseen viihdejulkisuuteen, jonka edustama maailma on lopulta kova ja kyyninen. Mediassa ja julkisuudessa olo mielletäänkin usein armottomaksi peliksi. Pelin tuloksena voi olla menestys, mutta myös taloudellinen ja henkinen raunioituminen.²⁰²

5.5.2 EIT:n ja KKO:n oikeuskäytäntöä

Seuraavassa esitellään eräitä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja yksityiselämän ja kunnian loukkaamisasioissa silloin, kun osapuolina ovat olleet joukkotiedotusväline ja julkisuuden henkilö.

Tapauksessa *Société Prisma Presse v. Ranska* (1.7.2003) ranskalainen aikakauslehti oli julkaissut paljastusartikkelin kuuluisasta taiteilijasta ja tämän puolisoista. Kansallisen

¹⁹⁸ Tiilikka 2005a s. 111.

¹⁹⁹ Jallinoja 1997 s. 72.

²⁰⁰ Tiilikka 2007 s. 107.

²⁰¹ Pietilä 2007 s. 26.

²⁰² Pietilä 2007 s. 25.

tuomioistuimen mukaan se, että pariskunnasta oli aiemmin heidän omalla suostumuksellaan tehty erilaisia paljastusjuttuja, ei vaikuttanut siihen, että nyt julkaistu aikakauslehden artikkeli loukkasi pariskunnan yksityisyyttä. Vahingonkorvauksiin tuomittu aikakauslehti valitti ihmisoikeustuomioistuimeen ja vetosi mm. EIS 10 artiklaan. EIT katsoi, että aikakauslehden julkaisemalla artikkelilla oli pelkästään pyritty tyydyttämään tietyn yleisön aviopariin kohdistuvaa uteliaisuutta. Artikkelin ei voitu katsoa edistäneen mitään keskustelua yhteiskuntaa yleisesti kiinnostavista kysymyksistä, vaikka aviopari olikin yleisesti tunnettu. Koska valittajan julkaisemat lausumat ja kuvat olivat koskeneet vain pariskunnan henkilökohtaista aluetta, sananvapauden rajoituksia oli tulkittava erittäin väljästi. Puuttuminen sananvapauteen oli ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa, eikä EIS 10 artiklaa ollut näin ollen rikottu. EIT jätti valituksen ilmeisen perusteettomana tutkimatta.

Tapauksessa *von Hannover v. Saksa* (24.6.2004) saksalainen viihdelehdistö oli jatkuvasti ottanut ja julkaissut valokuvia Monacon prinsessa Carolinesta. Valokuvissa prinsessa oli ollut kaupassa, ravintolassa, pyöräilemässä ym. arkielämän toimissa. Valokuvia oli kyllä otettu myös julkisilla paikoilla, mutta tilanteet olivat aina liittyneet prinsessan päivittäisen elämän toimiin. Sen vuoksi yksityiselämän piirin määrittämisessä ei EIT:n tuomion mukaan ollut ratkaisevaa se, missä julkistettava toiminta oli tapahtunut, vaan julkistettavan toiminnan luonne. Kuvaajien toiminnan pyrkimyksenä oli kuvata prinsessan jokapäiväistä elämää ja tunkeutua siten hänen yksityiselämänsä piiriin. EIT totesi, että vaikka sananvapaus sinänsä ulottui myös valokuvien julkaisemiseen, kuvissa esiintyvien henkilöiden oikeuksien ja maineen suojelemisella oli niitä julkaistaessa erityisen tärkeä merkitys. EIT:n ratkaisun perusteluiden mukaan prinsessaa kohtaan tunnettu mielenkiinto perustui yksinomaan hänen asemaansa kuninkaallisessa perheessä. Prinsessalla ei ollut mitään virallisia tehtäviä (*official functions*) Monacossa, ja otetut valokuvat esittivät häntä ainoastaan yksityiselämään liittyvissä asioissa. Näin ollen kuvien ei voitu katsoa eivätkä edistäneen mitään yhteiskunnallisesti tärkeää keskustelua. Yksityis- ja perhe-elämän suojaa koskevaa EIS 8 artiklaa oli rikottu. *von Hannover*-ratkaisuun vaikutti perustelujen mukaan myös se, että viihdelehtien paparazit seurasivat kohteitaan usein hyvin tiiviisti, niin että kuvaamisen kohde eli ”alituksen häirinnän ilmapiirissä.”

Ratkaisusta voidaan vetää se johtopäätös, että julkisuuden henkilöllä lienee mahdollisuus vaatia kattavampaa yksityisyyden suojaa, mikäli tiedotusvälineet

keskittyvät uutisoinnissaan ainoastaan hänen yksityiselämäänsä. Tämän kääntöpuolena on toisaalta nähtävä se, että EIT:n ratkaisun laajentava tulkinta yksityisyyden suojan hyväksi voi jopa uhata lehdistön vapautta.²⁰³

Sananvapauteen kuuluu myös oikeus kritisoida, provosoida, liioitella ja kärjistää, ja julkisessa asemassa toimivan henkilön on siedettävä enemmän kuin yksityishenkilön. Tapauksessa *Oberschlick v. Itävalta* (n:o 2, 1.7.1997) toimittaja oli nimittänyt toisen maailmansodan veteraaneista puheen pitänyttä Itävallan vapauspuolueen johtajaa ”idiotiksi” ja arvostellut tämän mielipiteitä. Kansallinen tuomioistuin oli tuominnut toimittajan rangaistukseen herjauksesta. EIT katsoi omassa ratkaisussaan 10 artiklaa rikotun. EIT:n ratkaisun perustelujen mukaan hyväksyttävän kritiikin rajat ovat väljemmät julkisessa ominaisuudessa toimivan poliitikon kuin yksityishenkilön kohdalla. Poliitikon on julkisen roolinsa vuoksi siedettävä itseensä kohdistuvaa arvostelua paremmin, etenkin silloin kun hän itse on antanut julkisuuteen kritiikille alttiita lausuntoja. Poliitikonkin mainetta on suojattava hänen julkisessa toiminnassaan, mutta vastapainona on otettava huomioon poliittisista kysymyksistä käytävään avoimeen keskusteluun liittyvät edut. Lisäksi sananvapauden rajoituksia on tulkittava suppeasti, ja rajoitusten tarpeellisuudesta on oltava tarpeeksi vakuuttava näyttö.

Kotimaisesta oikeuskäytännöstä mainitaan tässä yhteydessä kaksi julkisuuden henkilöihin liittynyttä tapausta. Ratkaisu KKO 2010:39 koski pääministeri Matti Vanhasen entisen naisystävän seurustelusuhteesta kirjoittamaa kirjaa. Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan naisystävän ja kirjan kustantajan syyllisiksi yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. Langettava tuomio tuli niiden kirjan kohtien perusteella, joissa oli kuvattu pääministerin sukupuolielämään liittyviä asioita.²⁰⁴

Ratkaisussa KKO 2011:72 oli kyse tunnetun viihdejulkiksen Katariina Sourin yksityiselämän suojasta. Eräs viikkolehti oli julkaissut kaksi artikkelia Sourin seurustelusuhteista. Toiseen artikkeliin oli haastateltu yhtä miesystävähdokasta, joka oli kertonut lehdelle paljastuksia mm. seksielämästään Sourin kanssa. KKO muutti hovioikeuden langettavaa tuomiota ja katsoi, etteivät viikkolehden toimittajat olleet syyllistyneet yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen. Tuomion perustelujen

²⁰³ Ziegler 2007 s. 207.

²⁰⁴ KKO:n ratkaisun perustelujen mukaan syyttäjä tai pääministeri eivät vedonneet ko. kohtiin vaan ne huomioitiin tuomioistuinten toimesta. Pääministeri itse kertoi tavoitteenaan olevan lastensa suojelemisen, ja kanteessa olikin vedottu kirjan niihin kohtiin, jotka käsitelivät pääministerin lapsia.

mukaan jo aikaisemmin yksityiselämäänsä julkiseksi tehneen henkilön oli suvaittava sitä, että hänen yksityisiä asioitaan tultaisiin vastaisuudessakin käsittelemään julkisuudessa. Perusteluja voi tulkita sillä tavoin, että pitkään avoimesti julkisuudessa esiintynyt henkilö ei pystykään ”poimimaan rusinoita pullasta” eli määrittelemään sitä, että julkisuus käsittelee häntä yksinomaan miellyttävissä asiayhteyksissä.

Ratkaisuja 2010:39 ja 2011:72 on mielenkiintoista verrata keskenään, sillä niissä molemmissa on kyse samanlaisista asioista eli yksityiselämän suojasta, tarkemmin sanottuna seksi- ja muuta intiimiä elämää koskevista alueista. Souritapauksessa tämä käy ilmi jo syytekirjelmästä, ja vastaavasti ratkaisun 2010:39 perustelujen kohdissa 45 - 46 KKO lausui, että langettavan tuomion perustana olivat nimenomaan kirjassa esitetyt paljastukset pääministerin sukupuolielämään liittyvistä asioista, eivätkä esimerkiksi hänen lapsistaan kerrotut tiedot. Kummassakin tapauksessa asianomistaja on lisäksi hyvin tunnettu ihminen: toinen oli maan johtava poliitikko ja toinen vuosikymmenten ajan valtakunnallisessa viihde- ja kulttuurielämässä esillä ollut henkilö.

Jotta yhteiskunnallisia vallankäyttäjiä koskeva RL 24:8.2 sallisi yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen, tiedon on oltava laadultaan sellainen, että se voi vaikuttaa vallankäyttäjän toiminnan arviointiin hänen tehtävässään, ja tiedon esittämisen on lisäksi oltava tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. KKO:n mukaan ne pääministeriä käsittelevät kirjan kohdat, joilta osin asia oli KKO:ssa tutkittavana, eivät koskeneet em. lainkohdan tarkoittamia seikkoja, joten tietojen julkaisemista ei voitu perustella pääministerin yhteiskunnallisen toiminnan arvioinnilla.

Pääministerin lapsista kertovat kirjan kohdat eivät KKO:n mukaan olleet omiaan aiheuttamaan RL 24:8:n edellyttämällä tavalla vahinkoa, kärsimystä tai halveksuntaa. Sen sijaan yksityiselämän ydinalueelle kuuluvien intiimien sukupuolielämän asioiden luvaton julkistaminen tällaista haittaa aiheutti. Tämä siitäkin huolimatta, että ne pääministerin suhteesta kertovan kirjan paljastukset, jotka KKO:n perustelujen mukaan toimivat langettavan tuomion perustana, eivät lopulta olleet erityisen rajuja.

Souritapauksessa yhtenä tuomion perusteena esitettiin se, ettei Sourit ollut reagoinut muihin suhdetta koskeviin lehtijuttuihin, ja tällä tavalla siis oli tullut hyväksyneeksi suhteensa käsittelyn julkisuudessa. Toisaalta pääministerikään ei ollut pyrkinyt salailemaan omaa seurustelusuhdettaan, vaan pariskunta oli päin vastoin esiintynyt avoimesti yhdessä useita kertoja. Median mielenkiinto oli luonnollisesti ollut suurta ja

aihetta oli käsitelty paljon tiedotusvälineissä, eikä pääministeri tiettävästi ollut pyrkinyt puuttumaan ko. uutisointiin. Ratkaisuja vertaillessa suurin huomio kiinnittyykin siihen, että yksityiselämän ydinalueelle kuuluvien intiimielämän seikkoja koskeneissa paljastuksissa KKO arvioi huippupoliitikon yksityiselämän suojan laajemmaksi kuin viihdejulkimon. Kysymys on erittäin mielenkiintoinen ja herättää varmasti keskustelua myös vastaisuudessa.²⁰⁵

²⁰⁵ Keskustelusta esim. jyrkivirolainen.blogspot.fi 3.10.2011.

6. SANANVAPAUS v. SUOMI

6.1 EIT:n langettavat tuomiot

Suomi on niittänyt melko kyseenalaista kunniaa saamalla EIT:lta 17 langettavaa tuomiota sananvapausasioissa. Oikeustoimittaja Susanna Reinboth onkin nimittänyt lukua sangen osuvasti synkäksi *track recordiksi*.²⁰⁶ Seuraavassa käsitellään näitä langettavia ratkaisuja siltä osin kuin niissä on ollut kyse yksityiselämän tai kunnian suojan sekä joukkotiedotusvälineiden sananvapauden välisestä konfliktista. Tällaisia tapauksia on yhteensä 12 kappaletta. Ratkaisujen merkittävyys nousee esiin myös siinä, millaisia vaikutuksia niillä konkreettisesti on kansalliseen lainsäädäntöön (ks. luku 6.3).

Suomea koskevissa sananvapauden rajoittamistapauksissa on ollut kyse yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä tai kunnianloukkausta koskevista tuomioista, jolloin EIS 10 artiklan mukaisena sananvapauden rajoitusperusteena on ollut muiden henkilöiden maineen ja oikeuksien turvaaminen. Tämän kriteerin toteen näyttäminen ei ole ollut erityisen vaikeaa. Kuten EIT:n ratkaisuissa yleensäkin usein, myös Suomea koskevissa sananvapauden rajoittamistapauksissa langettava tuomio onkin tullut sen vuoksi, että EIT ei ole katsonut rajoituksen olevan välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa.

Ajallisesti vanhimmassa tapauksessa *Selistö v. Suomi* (16.11.2004) sanomalehden toimittaja oli kirjoittanut juttusarjan koskien erästä lääkäriä ja hänen tekemäänsä leikkausta, jossa potilas oli menehtynyt. Jutuissa kerrottiin lääkärin alkoholiongelmasta ja mahdollisesta hoitovirheestä ja pohdiskeltiin potilasturvallisuutta sekä sitä, oliko lääkäri ollut humalassa leikkauksen aikana. Toimittaja sai käräjäoikeudessa tuomion herjauksesta tuolloin voimassaolleen RL 27:1:n perusteella. Hovioikeus korotti rangaistuksia. Vaikka lääkärin henkilöllisyyttä ei ollut jutuissa mainittu, tuomioistuinten mukaan hän oli kuitenkin niiden perusteella tunnistettavissa kotikaupungissaan ja ammatillisessa yhteisössään. KKO epäsi valitusluvan.

EIT katsoi, että lehtijutuissa oli käsitelty yleisiä ja tärkeitä aiheita, alkoholin käyttöä työpaikalla sekä potilasturvallisuutta. EIT:n mukaan yleistenkin aiheiden käsittelyssä käytettiin usein esimerkkeinä epäonnistuneen leikkauksen kaltaisia yksittäistapauksia. Lääkärin tarpeella suojata ammatillista mainettaan ei ollut samanlaista painoarvoa kuin

²⁰⁶ Reinboth 2012 s. 29.

julkista huolta herättävillä tärkeillä asioilla. Ratkaisu ei ollut yksimielinen, vaan äänestyksen tulos äänin 6-1.

Samana päivänä annetussa ratkaisussa *Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi* (16.11.2004) lehti oli julkaissut useampia artikkeleita erään kansanedustajan puolison kapakkarettelöinnistä ja siitä seuranneesta oikeudenkäynnistä, jonka lopputulemana puoliso sai 6 kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen em. tapahtumista. Kansanedustaja katsoi yksityisyyttään loukatun, koska myös hänen nimensä, kuvansa ja toimensa oli kerrottu näissä lehtijutuissa, ja nosti oikeudenkäynnin lehteä vastaan. Käräjäoikeus tuomitsi lehden sakkorangaistukseen ja vahingonkorvauksiin kantajalle tämän yksityisyyden loukkaamisesta. Ylemmät oikeusasteet hylkäsivät vastaajan valituslupahakemukset.

EIT totesi ratkaisussaan, ettei artikkeleissa selostettujen tapahtumien ja kansanedustajan poliittisen aseman välillä ollut varsinaista yhteyttä, eikä artikkeleissa ollut käsitelty suuren julkisen mielenkiinnon kohteena ollutta kysymystä. Tästä huolimatta EIT kuitenkin totesi, että yleisön oikeus tiedonsaantiin saattoi olosuhteista riippuen ulottua myös etenkin poliitikkojen yksityiselämää koskeviin asioihin. Kotimaisten tuomioistuinten perustelut siitä, että lehtiartikkeleissa oli erityisesti korostettu tuomitun henkilön avioliittoa kansanedustajan kanssa vain lehden myynninedistämistarkoituksessa, ja siitä, että kansanedustajan henkilötietojen julkaisu valtakunnallisessa lehdessä oli tämän yksityisyydelle erityisen vahingollista, eivät EIT:n kannan mukaan tarjonneet riittäviä syitä sananvapauden rajoittamiselle. EIS 10 artiklaa oli rikottu. Lisäksi vahingonkorvausten suuri määrä oli suhteellisuusperiaatteen vastaista.

Tapauksessa *Eerikäinen ja muut v. Suomi* (10.2.2009) rikosuutisointiin erikoistunut viikkolehti oli julkaissut artikkelin oikeudenkäynnistä, jossa erästä naista syytettiin vero- ja sosiaaliturvavapetoksista. Artikkelin yhteydessä julkaistiin toinen, saman toimittajan monta vuotta aiemmin kirjoittama, kokonaan eri asioita käsittelevä artikkeli, josta ilmeni naisen nimi ja jossa oli myös hänen valokuvansa. Juttu päättyi korkeimpaan oikeuteen, joka ratkaisussaan 2001:96 katsoi viikkolehden syyllistyneen yksityiselämän loukkaamiseen tapahtuma-aikaan voimassa olleen RL 27:3a:n perusteella. Loukkaus ja ratkaisu näyttivät perustuvan nimenomaan aiemman artikkelin julkaisuun kuvineen ja nimineen uudemman lehtijutun yhteydessä.

Ratkaisu sai osakseen suurta arvostelua sekä median että monien oikeusoppineiden taholta. Vilkas keskustelu ja julkinen kritiikki johti siihen, että muutamat KKO:n jäsenet täysin poikkeuksellisesti kirjoittivat Helsingin Sanomien yleisönosastopalstalle jälkiselvitystä ratkaisusta ja kertoivat, että asiassa ei ratkaisun kohteena ollut ollut se, voiko rikosasiassa syytetyn nimen julkistaa joukkotiedotusvälineessä, vaan se, saako henkilön kuvan julkistaa hänen suostumuksetaan.²⁰⁷

EIT:n tulkinnan mukaan viikkolehden artikkelin aihe, julkisten varojen väärinkäyttö, oli yhteiskunnallisesti merkittävä kysymys, ja julkisen keskustelun edistäminen tästä asiasta oli hyväksyttävää. Myöskin oli normaalia käyttää esimerkkinä yksittäispauksia (tämä samoin *Selistö*-ratkaisussa). Artikkelissa kerrotut tiedot ja tapahtumat olivat peräisin käräjäoikeuden julkisista asiakirjoista. Oikeudenkäynnin keskeneräisyys ja naisen asema syytettynä, ei vielä tuomittuna henkilönä, oli mainittu artikkelissa. Toisaalta nainen oli yksityishenkilö, mikä laajensi hänen yksityiselämänsä suojan piiriä. Ratkaisussaan EIT kiinnitti huomiota KKO:n perustelujen riittämättömyyteen. KKO:n tuomiosta jäi ilmenemättä, oliko KKO kiinnittänyt huomiota esimerkiksi siihen, että artikkelin tiedot olivat peräisin käräjäoikeuden julkisista asiakirjoista tai siihen, että naisen valokuva oli aiemmassa lehtijutussa julkaistu hänen omalla suostumuksellaan. EIT katsoi, että näin ollen sananvapauden rajoittamista ei ollut perusteltu riittävästi. EIS 10 artiklaa oli rikottu.

Samana päivänä (6.4.2010) annettu viiden ratkaisun rypäs *Jokitaipale ja muut v. Suomi, Flinkkilä ja muut v. Suomi, Iltalehti ja Karhuvaara v. Suomi, Tuomela ja muut v. Suomi* sekä *Soila v. Suomi* liittyy ns. Reini-tapaukseen (KKO 2002:55). Asiassa oli kyse entisen valtakunnansovittelijan naisystävän yksityisyyden suojan ulottuvuudesta. Naisystävä oli ottanut osaa valtakunnansovittelijan kotona loppuvuodesta 1996 tapahtuneeseen välienselvittelyyn, joka johti valtakunnansovittelijan vapauttamiseen tehtävistään. Välikohtaukseen liittyen naisystävä tuomittiin tammikuussa 1997 sakkoihin pahoinpitelystä. KKO oli arvioinut tuomioissaan 2002:55, että naisen nimen julkistaminen eräässä tapahtumasta kertovassa televisio-ohjelmassa tammikuussa 1997 oli loukannut hänen oikeuttaan yksityiselämän suojaan silloin voimassa olleen RL 27:3a:n tarkoittamalla tavalla. Televisio-ohjelman toimittaja ja ohjelman tuottanut yhtiö saivat sakkorangaistuksen ja tuomittiin myös vahingonkorvauksiin.

²⁰⁷ Tiilikka 2004, etenkin s. 83-100.

Myös monet suomalaiset päivä- ja viikkolehdet uutisoivat joulukuun 1996 välikohtauksesta ja julkaisivat asiaa käsittelevissä artikkeleissaan naisen nimen ja valokuvan. Kaikkia naisen nimen julkaisseita lehtiä vastaan nostettiin syytteet yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä.²⁰⁸ Kansallisissa tuomioistuimissa (käräjä- ja hovioikeudet; KKO epäsi lehtien valitusluvut) annettujen tuomioiden mukaan lehdet olivat syyllistyneet RL 27:3a:n mukaiseen rikokseen julkistamalla naisen nimen ja valokuvan. Alemmat tuomioistuimet tukeutuivat ratkaisuihinsa edellä mainittuun KKO 2002:55:een. Tuomioiden perustelujen mukaan yksityisyyden loukkausta ei oikeuttanut se, että nämä tiedot oli julkistettu jo aiemmin edellä mainitussa televisio-ohjelmassa. Lehdet tuomittiin sakkorangaistuksiin ja maksamaan naiselle vahingonkorvauksia.

EIT totesi ratkaisuihinsa sen, ettei nainen itse ollut julkisuuden henkilö, laajentavan hänen yksityisyytensä suojan alaa verrattuna esimerkiksi poliitikkoihin. Kuitenkin naisella oli ollut suhde naimisissa olevaan merkittävään julkisuuden henkilöön, ja hän oli osallistunut julkisen häiriön aiheuttamiseen tämän kodin ulkopuolella. Naisen astuminen julkiselle areenalle oli ollut hänen oman valintansa tulos. Lisäksi kyseessä olevat tapahtumat olivat valtakunnansovittelijan korkea-arvoisen julkisen toimen vuoksi herättäneet suurta yleistä mielenkiintoa. Naisen rooli näissä tapahtumissa oli ollut keskeinen. Lehtien uutisointi asiasta, siltä osin kuin se kohdistui naiseen, oli ollut varsin rajattua sisältäen lähinnä maininnat naisen nimestä, hänen suhteestaan valtakunnansovittelijaan ja hänen saamastaan pahoinpitelytuomiosta. Tuli myös ottaa huomioon se, että naisen nimi oli julkistettu ensimmäisen kerran jo yllä mainitussa televisio-ohjelmassa tammikuussa 1997. Nimen uudelleen julkistaminen ensimmäisen kerran jo tapahduttua ei lisännyt hänen kokemaansa kärsimystä.

EIT lausui, että vaikka kansallisten tuomioistuinten perustelut olivat sinänsä relevantteja, niistä ei kuitenkaan löytynyt riittävä oikeutusta sille, että sananvapauden rajoittaminen olisi ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. EIT piti myös sananvapauden kannalta suhteettomana seurauksena niitä rahamäärällisesti runsaita korvauksia, joita naiselle oli myönnetty. Näillä perusteilla EIT totesi EIS 10 artiklan loukkauksen kaikissa viidessä tapauksessa.

²⁰⁸ Yksikään nimen julkaisematta jättänyt tiedotusväline ei saanut syytettä.

Tapauksessa *Saaristo ja muut v. Suomi* (12.10.2010) oli siinäkin kyse yksityisyyden suojan rajoista. Jutun pohjalla oli KKO:n päätös 2005:82. Asiassa oli kyse presidentivaaliehdokkaan kampanjatoimiston viestintävastaavan avioliiton ulkopuolisesta suhteesta ja sen uutisoinnista. Suhteesta oli kertonut Ilta-Sanomat.

KKO:n perustelujen mukaan puututtaessa yksityiselämän suojaan on merkitystä sillä, onko kyse yleisen yhteiskunnallisen keskustelun kannalta relevantista julkistamisesta, vai pelkästään uteliaisuutta tyydyttävästä ihmisten yksityisasioihin keskittyvästä viihdejournalismista. KKO:n mukaan tieto viestintävastaavan avioliiton ulkopuolisesta suhteesta ei ollut sillä tavalla tärkeää yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelyn kannalta, että RL 24:8.2 olisi sallinut sen julkaisemisen. Ratkaisu on äänestyksen tulos äänin 4-1.

EIT:n kannan mukaan viestintävastaavaa ei voitu pitää virkamiehenä tai poliitikkona perinteisessä mielessä, mutta hän ei kuitenkaan tehtäviensä vuoksi ollut myöskään täysin yksityishenkilö. Hän oli esiintynyt näkyvästi mediassa ja ajanut julkisesti presidenttiehdokkaan tavoitteita ja päämääriä. Oli selvää, että ryhtyessään työskentelemään vaalikampanjassa viestintävastaavan oli täytynyt ymmärtää, että myös hän itse saisi henkilönä julkista huomiota ja se vastaavasti rajoittaisi hänen yksityiselämänsä suojattua alaa. Lehtiartikkeli oli suoraan käsitellyt julkisesti kiinnostavaa kysymystä eli presidentinvaalikampanjaa. Yhteenvetona EIT totesi, että kotimaisten tuomioistuinten perustelut, jotka sinänsä olivat relevantteja, eivät osoittaneet riittävästi, että puuttuminen valittajien sananvapauteen olisi ollut välttämätöntä demokratiassa. Lisäksi seuraamukset olivat suhteettomia. EIS 10 artiklaa oli rikottu.

KKO:n ratkaisussa 2005:82 oli tehty EIT:n aiempaan käytäntöön nojautuen perusoikeuspunnintaa ja arvioitu kattavasti sananvapauden ja yksityiselämän suojan välistä suhdetta. Punninnan lopputuloksena KKO päätyi arvottamaan jälkimmäisen perusoikeuden painavammaksi. Vaikka EIT tulikin asiassa eri tulokseen, perusoikeuspunninnan sisällyttäminen KKO:n ratkaisuun on sinänsä positiivinen viesti.

Tapauksessa *Niskasaari ja muut v. Suomi* (6.7.2010) EIT totesi EIS 10 artiklaa loukatun, kun toimittaja, päätoimittaja ja lehtiyritys oli tuomittu herjauksesta sakkoihin ja vahingonkorvauksiin, joiden yhteenlaskettua suuruutta EIT piti suhteettomana sananvapauden kannalta. Kansallisten tuomioistuinten (käräjäoikeus ja hovioikeus;

KKO oli evännyt valitusluvan) ratkaisusta ei myöskään käynyt ilmi, että ne olisivat punninneet lehtijutun kohteen ja vastaajien intressejä – siis maineen ja kunnian suojaaja ja toisaalta sananvapautta - keskenään. Tuomioiden perusteet olivat siis riittämättömät.

Tapaus *Reinboth ja muut v. Suomi* (25.1.2011) liittyy edellä mainittuun *Saaristo v. Suomi* (6.4.2010) -ratkaisun kansallisten oikeusasteiden tapahtumiin. Ilta-Sanomien ollessa käräjillä em. viestintävastaavan tapauksessa Helsingin Sanomat uutisoi tästä oikeudenkäynnistä ja sen lopputuloksesta kahdessa artikkelissa. Niissä oli esitetty muun muassa Ilta-Sanomien saama käräjäoikeuden tuomio, viestintävastaavan nimi ja joitakin jo aiemmin julkaistuja tietoja hänen yksityiselämästään.

Viestintävastaava nosti syytteen Helsingin Sanomia, jutun kirjoittanutta toimittajaa ja sen hyväksyntyä päätoimittajaa vastaan. Kun tämä Helsingin Sanomia vastaan ajettu juttu sitten meni käräjäoikeuteen, sen juurena ollut Iltalehti-tapaus oli edennyt korkeimpaan oikeuteen. Käräjäoikeus odotti KKO:n ratkaisua ennen oman tuomionsa antamista, ja lopulta mainittuun ratkaisuun 2005:82 tukeutuen se tuomitsi Helsingin Sanomien toimittajan ja päätoimittajan yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoihin ja vahingonkorvauksiin kantajalle. Käräjäoikeuden perustelujen mukaan Helsingin Sanomien artikkeleissa Ilta-Sanomien saamaa tuomiota oli selostettu toistamalla seikkoja, joiden ilmaiseminen oli KKO 2005:82:ssa todettu yksityisyyttä loukkaavaksi teoksi. Se, että seikat oli jo aiemmin julkaistu muissa lehdissä, ei siis poistanut teon loukkaavuutta vaan toimi pikemminkin päin vastoin. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion ja KKO epäsi valitusluvan.

Koska EIT päätyi *Reinboth*-tapauksen pohjana olleessa KKO 2005:82/*Saaristo v. Suomi* -tapauksessa eri linjalle kuin kansallinen tuomioistuin, sama lopputulos oli tietysti odotettavissa myös *Reinboth*-ratkaisussa. Näin kävikin: EIT katsoi EIS 10 artiklaa loukatun. Ratkaisun perustelujen mukaan tiedot viestintävastaavan yksityiselämästä olivat jo aikaisemman uutisoinnin vuoksi olleet suuren yleisön saatavilla, joten tarvetta estää niiden uudelleen paljastamista ei ollut. EIT kiinnitti huomiota myös siihen, että artikkelien pohjana ollut oikeudenkäynti Iltalehteä vastaan samoin kuin käräjäoikeuden tuomio olivat olleet julkisia.

EIT:n tuorein Suomea koskeva, joukkotiedotusvälineiden sananvapautta käsittelevä ratkaisu on *Lahtonen v. Suomi* (17.1.2012). Siinäkin EIS 10 artiklaa oli rikottu, kun tuomion perustana ollut lehtijuttu perustui julkisiin käräjäoikeudelta saatuihin

asiakirjoihin (mm. esitutkintapöytäkirjat), eikä artikkelissa ollut henkilön yksityiselämästä muita tietoja kuin hänen nimensä ja tieto hänelle tehdystä mielentilatutkimuksesta, josta hän oli kertonut toiselle lehdelle antamassaan haastattelussa. Lisäksi henkilö kuului ammattinsa (poliisi) vuoksi ihmisryhmään, joka oli julkisen mielenkiinnon kohteena.

6.2 Pohdintaa

Monet edellisessä luvussa käsitellyt kotimaisten tuomioistuinten ratkaisut herättivät heti ilmestyttyään vilkasta keskustelua ja kritiikkiä sekä mediassa että oikeustieteilijöiden keskuudessa.

Reini- ja *Saaristo-*tapauksiin liittyvissä ratkaisuissa ongelmana oli se, milloin yksilön on katsottava olevan sellaisessa asemassa, että se vaikuttaa kaventavasti hänen yksityiselämänsä suojaan. Tulkitsen em. EIT:n ratkaisuja niin, että pelkkä poliittisen tai yhteiskunnallisen vallan liepeillä oleilu henkilökohtaisten suhteiden kautta ei sinänsä ole riittävä ehto yksityiselämän suojakehän kutistumiselle, mutta mikäli henkilö itse ottaa ”ratkaisevat askeleet” ja osallistuu aktiivisesti ja oma-aloitteisesti yleistä mielenkiintoa herättäviin tapahtumiin, suojan kaventuminen on alkanut. *Saaristo-*jutussa ei ollut kyse sivullisesta yksityishenkilöstä vaan ihmisestä, jonka yksityiselämän kapeneminen oli suoraa seurasta hänen omasta asemastaan ja julkisesta roolistaan. KKO ja EIT tulkitsivat tätä roolia eri tavoin ja myös arvottivat omissa ratkaisuissaan yksityiselämän suojan ja sananvapauden eri järjestykseen. KKO:n puolustukseksi on sanottava, että tulkintatilanne siitä, oliko kampanja-avustaja sellainen poliittinen toimija että hänen yksityisyytensä suojan tuli väistyä, ei ollut selkein mahdollinen. Lisäksi KKO:n ratkaisua sopii kehua siitä, että siinä oli mallikelpoisesti suoritettu perusoikeuspunninta.

Reinboth- ja *Lahtonen-*tapauksissa kompastuskiveksi muodostui lähinnä se, saako julkisten oikeudenkäyntiasiakirjojen sisältämää informaatiota hyödyntää juttumateriaalina joukkotiedotuksessa. Se, että tieto on julkisessa asiakirjassa, ei kotimaisen lainsäädännön esitöiden ja oikeuskäytännön mukaan välttämättä tarkoita sitä, että sen julkaiseminen mediassa olisi sallittua. EIT kuitenkin oli eri mieltä.

Etenkin *Niskasaari-*ratkaisussa kansallisia tuomioistuimia kuritettiin erityisesti puutteellisesta perusoikeuspunninnasta. Tämä on myös oman näkemykseni mukaan

ollut todellinen ja vakava ongelma suomalaisissa tuomioissa yleisemminkin. Perusoikeuksien kollisiotilanteissa niiden keskinäinen punninta ja arviointi toisiaan vasten ja tämän ajatusproessin auki kirjoittaminen tuomion perusteluihin on lainkäytössä suoranainen välttämättömyys jo pelkästään perusteluvollisuuden riittävän täyttämisen kannalta. Lisäksi on selvää, että ratkaisun substanssipuoli (eli kuinka laadukas ratkaisu todella on) ja sen uskottavuus (eli miltä se ulospäin näyttää) kärsivät väistämättä, jos punninta tehdään puutteellisesti tai peräti sivuutetaan silloin kun sille olisi tarvetta. Perusoikeuspunninnan käyttö KKO:n perusteluissa on kuitenkin ajan kuluessa kehittynyt huomattavasti parempaan suuntaan, ja ratkaisuissa on alettu hyödyntää myös EIT:n oikeuskäytäntöä ja kansainvälisiä ihmisoikeussäännöstöjä enenevässä määrin.

EIT on tuomioissaan yleisesti kritisoinut Suomessa kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä määrättyjen vahingonkorvausten suuruutta. Niitä on kautta linjan pidetty suhteettomina seurauksina, kun huomioon on otettu keskimääräiset vakavista väkivaltarikoksista tuomitut kärsimyskorvaukset.²⁰⁹ Korvausten korkeisiin määriin ja tuomioiden linjaan on mahdollista löytää useita selityksiä. Henkilön oikeutta yksityiselämän ja kunnian suojaan on kotimaisessa oikeuskäytännössä totuttu arvostamaan erittäin korkealle. Kokonaistilanteeseen vaikuttaa myös se, että perusoikeuksiin nojaava tapa tulkita oikeutta on yleensäkin Suomessa kohtalaisen nuorta. Kun ilmiöt ovat uusia, niiden tiukuminen oikeuskulttuurin kerrosten läpi ei tapahdu hetkessä.

6.3 Sananvapauserikosten sääntelyn uudistaminen

Suomalainen oikeuskäytäntö, ja näkyvimmin luonnollisesti ylimmän oikeusasteemme tulkintalinja, on siis sananvapautta ja yksityiselämän tai kunnian suojaa koskevissa tapauksissa ollut toistuvasti ristiriidassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätösten kanssa. Tendenssinä on ollut, että kotimaiset tuomioistuimet ovat korostaneet yksityisyyden suojaa, kun EIT puolestaan on painottanut sananvapauden merkitystä. Jo

²⁰⁹ Melko vaikuttavia esimerkkejä kunnianloukkauksesta (silloisesta herjauksesta) tuomituista vahingonkorvauksista lienevät STT:n doping-oikeudenkäynnissä vuonna 1999 Hiihtoliiton johdolle käräjäoikeudessa tuomitut satojen tuhansien markkojen kärsimyskorvaukset. Tiedotusvälineet revittelivät surutta (ja nähdäkseni aivan syystä) sillä tosiasialla, että joihinkin urheiluorganisaation toimijoihin kohdistettuja julkisia epäilyjä kielletyistä aineista hyvitettiin erittäin isolla rahalla tuon organisaation lukuisille johtajille. Korvauksia vertailtiin julkisuudessa henkirikoksista myönnettyihin kärsimyskorvauksiin, jotka olivat kautta linjan paljon pienempiä.

31.5.2010 mennessä Suomi oli saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta 12 langettavaa ratkaisua sananvapausasioissa.²¹⁰ Määrä on sittemmin kasvanut edelleen.

Mainitun ongelman olemassaolo on tunnettu ja tunnustettu suomalaisessa oikeuselämässä jo pitkään. Säännöllisenä jatkuva, samaa asiaa koskevien langettavien tuomioiden virta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta on jo ajatuksena kestämaton ja melkoisen kyseenalainen meriitti valtiolle kansainvälisessä yhteisössä. Lisäksi se tie, että kotimaisten tuomioistuinten puutteellisesti argumentoiduista ratkaisuista valitetaan ihmisoikeustuomioistuimelle, joka sitten korjailee tuomioita kun ehtii, on ensinnäkin hyvin hidas ja myös käy valtiolle ennen pitkää kalliiksi.²¹¹ Sananvapausvaa’an tasapainottaminen kansallisella tasolla siis ollut Suomessa enemmän kuin tarpeen.

Tulkintalinjojen pysyväksi osoittautunut ristiriita on aiheuttanut todellista muutospainetta paitsi suomalaisille tuomioistuimille, myös kotimaiseen lainsäädäntöön. Asiasta tehtyjen selvitysten pohjalta oikeusministeriö asettikin syyskuussa 2011 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin arvioida sananvapausrikoksia koskevan lainsäädännön uudistamista. Työryhmän mietinnössä todetaan nimenomaisesti sananvapausrikosten tunnusmerkistöjen ja rangaistusten muutostarpeen liittyvän EIT:n ratkaisukäytäntöön.²¹²

Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan sääntelyn osalta mietinnössä ehdotetaan ensinnäkin kvalifioidun tekemuodon lisäämistä lakiin (ehdotuksessa pykälä RL 24:8a, törkeä yksityisyyttä loukkaava tiedon levittäminen) ja rangaistusasteikon uudelleen skaalaamista siten, että perustekomuodossa rangaistusuhka olisi sakkoa, kvalifioidussa tekemuodossa joko sakkoa tai maksimissaan kaksi vuotta vankeutta. Nykyisestä sääntelystä torkkeä tekemuoto puuttuu, ja yksityisyyttä loukkaavasta tiedon levittämisestä on rangaistusuhkana joko sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Vankeusrangaistusuhan siirtäminen vain kvalifioitua tekemuotoa koskevaksi olisi mietinnön mukaan sopusoinnussa EIT:n linjausten kanssa.²¹³ Lisäksi mietinnössä perustellaan kvalifioidun tekemuodon lisäämistä sillä, että törkeimpien yksityiselämää loukkaavien tiedon levittämisten vahingollisuus on suurentunut medioiden kehittymisen

²¹⁰ OM 54/2010 s. 11.

²¹¹ Neuvonen 2010 s. 327.

²¹² OM 24/2012 s. 91.

²¹³ OM 24/2012 s. 125.

ja sähköisen viestinnän kasvun myötä: asiat leviävät tiedotusvälineissä ja internetissä nopeasti jopa ympäri maailman.²¹⁴

Toinen työryhmän ehdottama uudistus koskisi RL 24:8:n kasvattamista uudella 3. momentilla. Kyseinen 24:8.3 rajoittaisi yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevan tunnusmerkistön soveltamista. Sen mukaan yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidettäisi *yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, muoto, toisten oikeudet sekä muut seikat, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.*

Uuden momentin tarkoituksena on ottaa huomioon EIS 8 ja 10 artiklojen vaatimukset sillä tavoin kuin EIT on niitä tulkinnut. Mietinnön perustelujen mukaan määritelmä *yleisesti merkittävä* ei välttämättä merkitse samaa kuin nykyisessä sääntelyssä jo ennalta oleva yhteiskunnallisesti merkittävä. Muunkinlaiset kuin yhteiskunnallisesti merkittävät asiat voivat siis olla yleisesti merkittäviä, pelkkä lukijoiden viihdyttämiseen tähtäävä tarkoitus kuitenkin ei.²¹⁵

Kunnianloukkauspykäliin tulisi myös joitakin muutoksia. RL 24:9:ään lisättäisiin mietinnön mukaan 4. momentiksi samanlainen tunnusmerkistön soveltamista rajoittava lauseke kuin yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevaan RL 24:8 lisättäväksi ehdotettu 3. momentti. Törkeän kunnianloukkauksen ankaroittamisperusteena ei enää olisi rikoksen tekeminen joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten saattamalla tieto lukuisten ihmisten saataville. Mainitun ankaroittamisperusteen poistoa perustellaan mietinnössä sillä, että ilman poistoa jo sinänsä vähäisetkin mediassa esitetyt kunnianloukkaukset tulisivat lähtökohtaisesti arvioitaviksi törkeinä, jolloin perustekomuotoon olisi mahdollista päätyä vain kokonaistörkeysarvioinnin kautta. Perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta voitaisiin tuomita ainoastaan sakkorangaistus, ei lainkaan vankeutta, toisin kuin nykyisessä sääntelyssä. Törkeän kunnianloukkauksen rangaistusasteikko (sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta) säilytettäisiin entisenlaisena.

Mietinnössään työryhmä nojautuu useaan otteeseen Euroopan Neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselmaan 1577/2007 ”Towards

²¹⁴ OM 24/2012 s. 126.

²¹⁵ OM 24/2012 s. 124.

decriminalisation of defamation”. Päätöslauselma muun muassa kehottaa jäsenvaltioita poistamaan vankeusrangaistuksen uhan kunnianloukkaussäännöksistä. Myös EIT on ratkaisuisaan viitannut usein ko. lauselmaan.

Lausuntokierroksella työryhmän mietintö sai pääpiirteissään myönteistä palautetta oikeuslaitokselta, asiantuntijoilta ja järjestöiltä. Esimerkiksi sisäasiainministeriö ja keskusrikospoliisi kuitenkin kiinnittivät huomiota siihen, että vankeusuhan poistaminen perustekomuodoista merkitsee myös poliisin pakkokeinovalikoiman kaventumista kyseisiä rikoksia tutkittaessa. VKSV puolestaan esitti näkemyksensä, ettei ihmisoikeustuomioistuimen tai Euroopan Neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen kannanottoja tulisi hyväksyä demokraattisessa päätöksenteossa lakimuutosten pohjaksi kritiikittä ilman keskustelua.²¹⁶ Lisäksi VKSV kritisoi RL 24:8:ään ja RL 24:9:ään ehdotettua vastuunrajoitussäännöstä liian epätarkaksi ja turhan laveita tulkintoja mahdollistavaksi. Myös tietosuojavaltuutettu piti mainittua rajoitussäännöstä sisällöltään vaativana.²¹⁷

Kokonaisuutena sananvapausrikosten uudistamista koskeva ehdotus tarkoittaisi lievennyksiä nykytilanteeseen tavallisen tekemuodon kohdalla, koska rangaistusuhka keventyisi ja tavalliseen tekemuotoon lisättäisiin edellä käsitelty rajoittamislauseke. Mietinnössä esitetyn kaltaiset lieennytykset sananvapausrikoksissa ovat saadun kokemuksen perusteella selkeästi välttämättömiä. Kansallinen lainsäädäntö ja kansallisten tuomioistuinten tulkintalinjat eivät enää 2000-luvulla saisi olla sillä tavoin ristiriidassa EIT:n päätösten kanssa kuin ne ovat olleet.

Yksityiselämää loukkavaa tiedon levittämistä koskevan kvalifioidun tekemuodon (suunniteltu RL 24:8a) voidaan kyllä ajatella vastaavan siihen sääntelytarpeeseen, jonka nykyaikainen globaali ja nopeutunut tiedonvälitys on synnyttänyt. Kuitenkin kvalifioidun tekemuodon ottamista lakiin voidaan vastustaa painavin perustein. EIT:n ratkaisukäytännön perusteella vankeusrangaistus nimittäin soveltuu sananvapausasioihin ainoastaan silloin, kun muitakin perusoikeuksia on loukattu, kuten vihapuheessa ja väkivaltaan kiihottamisessa.²¹⁸ Suomalaisista tutkijoista terävää kritiikkiä vankeusrangaistusuhkaa kohtaan on esittänyt mm. Ollila, jonka mielestä

²¹⁶ OM 49/2012 s. 12-14 ja s. 28.

²¹⁷ OM 49/2012 s. 26-27.

²¹⁸ OM 49/2012 s. 30.

lainsäädäntöä tulisi muutoinkin muuttaa sellaiseksi, että sananvapausasioissa kiellot ja vahingonkorvausoikeudelliset keinot olisivat etusijalla rikosoikeudelliseen sääntelyyn nähden.²¹⁹ Myös Neuvonen pitää vankeusrangaistusuhun poistamista sekä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämistä että kunnianloukkausta koskevista rikosnimikkeistä tarpeellisena, jotta Suomi täyttäisi EIS:n jäsenvaltioilleen asettamat vaatimukset.²²⁰

²¹⁹ Ollila 2011 s. 349.

²²⁰ Neuvonen 2012 s. 519.

7. YHTEENVETO: RISTIRIITA VAILLA VERTAA VAI TIE TASAPAINOON?

Sananvapauskysymykset ovat sekä käytännössä että teorian tasolla osoittautuneet usein monimuotoisiksi ja hankaliksi ratkaista. Niihin kuuluu vaikeaa rajankäyntiä vastakkaisiin suuntiin vetävien voimien välillä, sillä sananvapauden ja yksityisyyden suojan välissä on ikään kuin tienviitaton harmaa alue, jolla liikkuminen ei ole mitenkään yksinkertaista.

Sami Mahkonen mukaan länsimaisen ajattelun perustana on moniarvoisuus ja monen arvoisuus: on samanaikaisesti olemassa toisilleen vastakkaisia intressejä, ja tämä on täysin hyväksyttävää. Mahkonen kysyykin, kuka pystyy alkamaan erotumariksi ja pätevästi ratkaisemaan, mikä on erilaisten arvojen välinen järjestys.²²¹ Tämä kysymyksenasettelu sopii hyvin sananvapauden ja yksityisyyden suojan väliseen rajankäyntiin. Kuinka mahdollistaa kaksi niin eri suuntaan vievää voimaa parhaalla mahdollisella tavalla yhteen? Mahkonen itse peräänkuuluttaa equilibriumin, tasapainotilan, hakemista erilaisten yksilöllisten arvojen ja yhteisöllisten päämäärien välille.²²² Tasapaino onkin kaunis ideaali, mutta sen saavuttaminen usein vaikeaa. Tehtävää ei juuri helpota se, että sekä sananvapautta että yksityisyyden suojaan liittyviä oikeuksia tulisi tulkita laajasti.

Traditionaalisesti perusoikeudet on ymmärretty yksilöä suojaaviksi instrumenteiksi valtiota vastaan. Kuitenkaan ristiriitatilanteet eivät välttämättä niinkään ilmene enää yksityisen ja valtion välillä, vaan sen sijaan yhä useammin kahden yksityisen välisessä suhteessa. Esimerkiksi yksityisyyden suojan kannalta tarkasteltuna voidaankin sanoa, että toisten yksityisten taholta tulevat yksityiselämän loukkaukset ovat itse asiassa usein konkreettisempi riski ja uhka yksilön yksityisyydelle kuin valtion puolelta tapahtuva mahdollinen yksityisyyden loukkaus.²²³ Valtiolla toisaalta on velvollisuus suojella yksityistä paitsi valtion itsensä, myös toisten yksityisten tahoilta tulevia perusoikeuksien loukkauksia vastaan.

Rikosoikeudessa kunnian ja yksityisyyden loukkaamisjutut ovat tyypillisimpiä esimerkkejä perusoikeuksien horisontaalivaikutuksesta eli siitä, että yksittäisessä tuomioistuinasianssa on punnittava sananvapautta yksityisyyden ja kunnian suoja

²²¹ Mahkonen 1997 s. 33.

²²² Mahkonen 1997 s. 18.

²²³ OM 24/2012 s. 69.

vastaan.²²⁴ Vaikka alati kehittyvä oikeuskäytäntö tarjoaakin tulkintaohjeita tällaiselle punninnalle, ja vaikka tietyistä yleisistä linjanvedoista tulee tietenkin pitää kiinni, punninta ei ole, eikä voi koskaan ollakaan, automatisoitua toimintaa. Harkinnassa on aina otettava huomioon kunkin tapauksen erityisolosuhteet: samanlainen seikka voidaan jonkun henkilön kohdalla lukea kuuluvaksi hänen suojatun yksityiselämänsä piiriin, jonkun toisen kohdalla taas ei, tilanteesta ja henkilön asemasta riippuen.

Helpottavinta lieneekin yksinkertaisesti todeta, ettei kumpikaan, sananvapaus taikka yksityisyyden suoja, ole absoluuttisen ehdoton eikä suoraan sivuutettava. Toisin sanoen yksityisyyden suojan ja sananvapauden suhde ei ole nollasummapeliä²²⁵, jossa toinen vaihtoehto automaattisesti sulkee toisen pois. Ristiriitatilanteessa ne on suhteutettava toisiinsa oikealla tavalla. Tehtävä ei ole mitenkään helppo, sillä kahden perusoikeuden vastakkain olo tuottaa väistämättä tulkintaongelman: toiselle annettava oikeus kaventaa toisen oikeutta. Tämä koskee erityisesti perusoikeuksien horisontaalivaikutusta, sillä kuten Tiilikka huomauttaa, mikäli sananvapauskysymykset ratkaistaisiin vain yksityisen tahon ja valtion välisessä suhteessa, punninta olisi helpompaa, koska tällöin yksilölle annettava suoja ei kaventaisi toisen yksilön oikeuksia.²²⁶

Nähdäkseni olennaisinta on ymmärrys siitä, että vaikka molemmat perusoikeudet suojaavat laajaa aluetta, niiden ydinsisältöjen on saatava enemmän suojaa kuin reuna-alueiden. Poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun vapaus on sinänsä suurempi arvo kuin viihteen – esimerkiksi kuninkaallisista salaa räpsittyjen alastonkuvien merkitys yhteiskunnalliselle keskustelulle lienee kiistatta vähäisempi kuin vaikkapa tietojen heille myönnettyistä valtion määrärahoista – ja samalla tavalla elämämme intiimeimmät ja herkimmät yksityiskohdat ansaitsevat suurempaa suojaa kuin vaikkapa tieto lempiruustamme. Alexyn teorian mukainen optimointi punnintalakeineen on erinomaisen hyödyllinen väline perusoikeuksien suoja-alueiden yhteensovittelussa.

Sananvapauden sekä kunnian ja yksityiselämän suojan välinen optimointi vaatii kunnian ja yksityiselämän suojaan liittyvien sananvapauden rajoitusten mitoittamista niin, etteivät nämä rajoitukset estä tai vaaranna sananvapauden ydinalueelle kuuluvan

²²⁴ Nuutila & Majanen 2009 s. 657-658.

²²⁵ Lever 2012 s. 41.

²²⁶ OM 54/2010 s. 12.

keskustelun ja tiedonvälityksen vapautta.²²⁷ Optimointia tarvitaan luonnollisesti myös toisin päin. Molempien oikeuksien tärkeys ja merkityksellisyys on tunnustettava, ja niitä on pyrittävä vaalimaan. On myös osattava tunnistaa ”turtumisriski”: vapauden – minkä tahansa vapauden – korostaminen joka käännteessä voi aiheuttaa sen arvostuksen inflaatiota. Emme ehkä huomaakaan arvostaa riittäväällä tavalla sitä, mikä on saatavillamme joka päivä. Sananvapauden todellisen arvon on jopa arvioitu kärsineen termin ”ryöstöviljelystä.”²²⁸ Se olisi vaarallista, sillä kyseessä todella on yksi demokraattisen yhteiskunnan tärkeimmistä peruskivistä.

Mielestäni keinulauta on hyvä vertauskuva puhuttaessa sananvapauden ja yksityisyyden suojan välisestä jännitteestä: laudan molemmissa päissä on ensinnäkin istuttava suurin piirtein samanpainoinen henkilö, jotta tasapaino säilyy. Lisäksi jos jompikumpi nousee laudalta pois, jännite kyllä häviää, mutta sen seurauksena myös liike lakkaa kokonaan. Sama pätee myös käsillä olevaan perusoikeuksien ristiriitaan: jännite pitää tilanteen dynaamisena ja on jatkuvan kehityksen käyttövoima. Kokemus on osoittanut, että tasapaino ei aina ole kovin vakaa, mutta ilman jännitettä tilanne olisi staattinen ja kehitys pysähtynyt. Voimme myös ajatella yhteiskuntaamme öisenä puistona, jossa sananvapaus ja yksityisyyden suoja ovat kuin kaksi valoa tuikkivaa lyhtypylvästä. Molempia valonlähteitä tarvitaan, jotta puistossa olisi turvallista ja miellyttävää liikkua.

Lähdesuoja on eräs tärkeimmistä sananvapauden käyttöä turvaavista elementeistä. Suomalainen järjestelmä, jossa lähdesuoja on oikeus- eikä velvollisuusperusteinen, on nähdäkseni toimiva ja kestävä myös kansainvälisen vertailun. Median eettinen itsesääntely Journalistin ohjeineen tukee lähdesuojasääntelyä omalta osaltaan riittävästi ja hyvin. Lähdesuojan supistamissuunnitelmista luopuminen oli media-alan voimakkaan julkisen reaktion jälkeen täysin odotettavissa. Mielestäni päätös oli oikea. Vaikka toisessa vaakakupissa olikin sinänsä ymmärrettävä ajatus yksilön suojan parantamisesta, lähdesuojan turvaamat arvot edistävät niin olennaisella tavalla yhteiskunnallista läpinäkyvyyttä, ettei lähdesuojaa voi eikä saa lähteä heikentämään kovin kevyin perustein. Esimerkiksi yksityiselämän suojan kannalta vahingollisten tietovuotojen ehkäisy tulisi hoitaa muulla sääntelyllä.

²²⁷ OM 54/2010 s. 14.

²²⁸ Saarenpää 2002b s. 36.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja suomalaisen oikeusjärjestelmän välisen hankauksen käsittelyssä kyse on muun muassa siitä, mistä päin tulevia muospaineita Suomessa ollaan valmiita ottamaan vastaan. Luvussa 6.3 käsitelty sananvapausririkoksia koskevan mietinnön lausuntokierroksella kritiikkiä esittäneen VKSV:n näkemys on tästä hyvä esimerkki. Luonnollisestikaan lainsäädännön muutoshankkeita ei tule ajaa läpi ilman kritiikkiä tai keskustelua. Toisaalta erittäin nihkeä suhtautuminen esillä olleisiin sananvapausririkoksia koskeviin lakimuutoksiin voi tuntua vaikealta perustella adekvaatisti. Oman näkemykseni mukaan lakimuutosten takana on todellinen tarve ja velvoite. Mielestäni Suomen EIT:lta saamien langettavien sananvapaustuomioiden suuri määrä kertoo kiistämättä oikeasta ongelmasta: siitä, etteivät kotimainen oikeuskäytäntö ja lainsäädäntö ole olleet sopusoinnussa Suomea velvoittavan kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen kanssa. Kun vielä on havaittavissa, että kotimainen linja ei ole ainakaan riittävässä määrin muuttunut EIT:n ratkaisullaan lähettämistä viesteistä huolimatta, on varsin selvää, että asialle pitää tehdä jotakin. Ja ellei tuomioistuimilla ole keinoja, mahdollisuuksia tai halua muuttaa omia tulkintojaan voimassaolevan lainsäädännön puitteissa, vaihtoehdoksi jää vain lain muuttaminen siten, että kansallisten sananvapaustuomioiden jatkuva ristiriitaisuus EIT:n linjausten kanssa poistuu.

Kaiken kaikkiaan sananvapautta koskevissa kysymyksissä yleisesti tärkeintä on erilaisten intressien jatkuva yhteen sovittaminen. Se vaatii yhteistyökykyä ja taitoa nähdä asiat suurina kokonaisuuksina niin, ettei juututa yhden rintamalinjan taakse, vaan kyetään tarkastelemaan koko suurta kuvaa. Tämä pätee sekä tiedotusvälineiden edustajiin että yksityisyyden suojan puolustajiin, niin lähdesuojakeskustelun eri osapuoliin kuin debattiin eurooppalaisen ihmisoikeusjärjestelmän ja kansallisen oikeuden välisestä suhteestakin.